

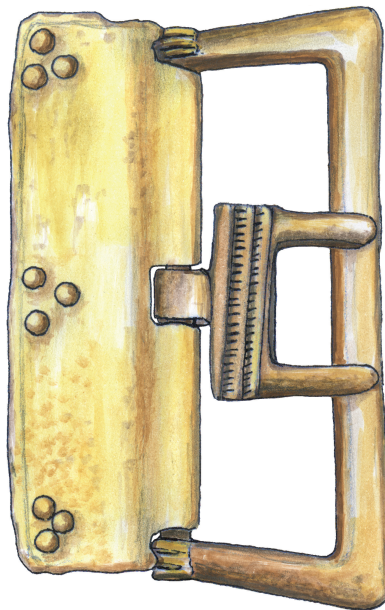
PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LXIX
2018

WARSZAWA 2018 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE**

TOM LXIX

Zespół Redakcyjny / Editorial staff:

dr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
mgr Grażyna Orlńska, mgr Radosław Prochowicz, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, mgr Katarzyna Watemborska-Rakowska

Rada Naukowa / Scientific Advisory Board:

Przewodniczący / Chairman – prof. dr hab. **Wojciech Nowakowski** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego)
prof. dr **Audronė Bluijienė** (Klaipėdos universitetas), prof. dr hab. **Claus von Carnap-Bornheim** (Stiftung
Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig),
prof. dr hab. **Zbigniew Kobyliński** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego),
prof. dr hab. **Jerzy Maik** (Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk),
prof. dr hab. **Dieter Quast** (Forschungsinstitut für Archäologie, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz),
prof. dr hab. **Paweł Valde-Nowak** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

Recenzenci tomu / Peer-reviewed by:

dr hab. **Adam Cieśliński**, prof. dr hab. **Sławomir Kadrow**, dr hab. **Henryk Machajewski**,
prof. dr hab. **Wojciech Nowakowski**, dr hab. **Judyta Rodzińska-Nowak**, dr **Wojciech Wróblewski**

Tłumaczenia / Translations:

Kinga Brzezińska, Piotr Godlewski
Jacek Andrzejowski

Korekta / Proof-reading

Autorzy
Katarzyna Watemborska-Rakowska

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: sprzączka do pasa z Kartal. Rys.: Anna Potoczny i Lidia Kobylińska

Cover picture: belt buckle from Kartal. Drawing: Anna Potoczny and Lidia Kobylińska

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2018

© Autorzy, 2018

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją
finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

20^{lat} Mazowsze

Pełen spis zawartości „Wiadomości Archeologicznych”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/spisy-tresci/>

List of contents of “Wiadomości Archeologiczne”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/spisy-tresci/>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95;
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LXIX

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Magdalena Wo i ńska, Ślady produkcji żelaza na obszarze osadnictwa kultury wielbarskiej 3
Traces of Iron Production in the Area of the Wielbark Culture Settlement

MISCELLANEA

- Igor Bru ąko, Alexandr Dzigovskij, Renata Ma d y d a - L e g u t k o, Central European Belt Fittings
from Sarmatian burial at Kartal on the Lower Danube 25
Elementy pasa pochodzenia środkowoeuropejskiego w sarmackim grobie z Kartal nad dolnym Dunajem
- Sławomir Wa d y ł, Ciekawe grzebień wczesnośredniowieczne z Pasymia w pow. szczycieńskim 51
Unusual Early Medieval Combs from Pasym, Szczytno County
- Beata Mi a z g a, Małgorzata G r u p a, Dawid G r u p a, Wyniki nieniszczących badań mikroskopowych
i spektralnych galonów grobowych z Torunia i Gdańska 67
The Results of Non-destructive Microscopic and Spectral Examinations of Grave Galloons from Toruń and Gdańsk

MATERIAŁY

- Barbara Sa ł a c i ńska, Sławomir Sa ł a c i ński, Izabela Ch o j n o w s k a, Wyniki badań ratowniczych
osady kultury pucharów lejkowatych w Kownacicy, pow. garwoliński 79
The Results of the Rescue Excavation at the Settlement of the Funnel Beaker Culture in Kownacica, Garwolin County
- Andrzej Sz e ł a, Zgliczyn Pobodzy. Niepozorna nekropola z północnego Mazowsza 121
Zgliczyn Pobodzy. An Unassuming Cemetery from Northern Mazovia
- Hanna Ol c z a k, Dariusz K r a s n o d ę b s k i, Tomasz S a m o j l i k, Bogumiła J ę d r z e j e w s k a, Osada kultury
ceramiki kreskowanej z produkcją żelaza na Polanie Berezowo w Puszczy Białowieskiej 149
An Iron Producing Settlement of the Stroked Pottery Culture at the Berezowo Clearing in the Białowieża Forest

ODKRYCIA

- Barbara Sa ł a c i ńska, Sławomir Sa ł a c i ński, Topór kamienny z Warszawy-Ursynowa 177
Stone Axe from Warszawa-Ursynów
- Wojciech B o r k o w s k i, Osada kultury trzcinieckiej ze stanowiska 52 w Obierwi na terenie Puszczy Kurpiowskiej 180
A Settlement of the Trzciniec Culture at site 52 at Obierwia in the Area of the Kurpiowska Forest
- Agata K a r w e c k a, Prowincjonalnorzymska emaliowana zapinka tarczowata z miejscowości Wierzonka,
pow. poznański 187
Provincial Roman Enamelled Disc Brooch from Wierzonka, Poznań County

Katarzyna Czarnecka, Krzysztof Gorczyca, Katarzyna Schellner, Spatha z Konina-Kurowa The Spatha from Konin-Kurów	190
Elżbieta Kowalczyk-Heyman, Gród Osielsk – rozwiązanie ostatniej zagadki części dziewięcinnej tzw. falsyfikatu mogileńskiego The Gord of Osielsk – Solving the Last Riddle of the So-called Mogilno Falsification	197
Bartosz Kontny, Gliniana pisanka-grzechotka z wyspy na Jeziorze Golenicko-Dobropolskim Clay Resurrection-Egg-Shaped Rattle (<i>pisanka</i>) from the Island on the Lake Golenicko-Dobropolskie	204
Andrzej Kokoński, Von Malchin bis Gródek nad Bugiem Od Malchina do Gródka nad Bugiem	208
Marzenna Zieleniewska-Kasprzycka, Piotr Wroniecki, Nieinwazyjne badania krajobrazu archeologicznego wokół miasta Ryczywół w powiecie kozienickim Non-invasive Study of Archaeological Landscape Around the Town of Ryczywół, Kozienice County	211
WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS	219

BARBARA SAŁACIŃSKA, SŁAWOMIR SAŁACIŃSKI, IZABELA CHOJNOWSKA

WYNIKI BADAŃ RATOWNICZYCH OSADY KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH W KOWNACICY, POW. GARWOLIŃSKI

THE RESULTS OF THE RESCUE EXCAVATION AT THE SETTLEMENT
OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE AT KOWNACICA, GARWOLIN COUNTY

Abstract: *The settlement of the Funnel Beaker Culture at Kownacica, SE Mazovia, is located in the Żelechów High Plain. The excavations in 2007 were carried out by the State Archaeological Museum in Warsaw. A surface of approximately 350 m² was examined, revealing 26 features. 164 flint and one stone artefacts, 1,111 potsherds, 240 pieces of daub, and small bones were acquired. Most of them were associated with the Funnel Beaker Culture. The artefacts of the Trzciniec and Lusatian Cultures were also discovered. Specimens made of banded flint, Świeciechów flint and Volhynian flint are found among flint products. The pottery from Kownacica is homogeneous and exhibits features characteristic of the classical phase of the south-eastern group of the Funnel Beaker Culture dated to 3650–3400/3300 BC.*

Słowa kluczowe: *osadnictwo neolityczne, kultura pucharów lejkowatych, grupa południowo-wschodnia, importowane wyroby krzemienne, Wysoczyzna Żelechowska*

Key words: *Neolithic settlement, Funnel Beaker Culture, south-eastern group, imported flint artefacts, Żelechów High Plain*

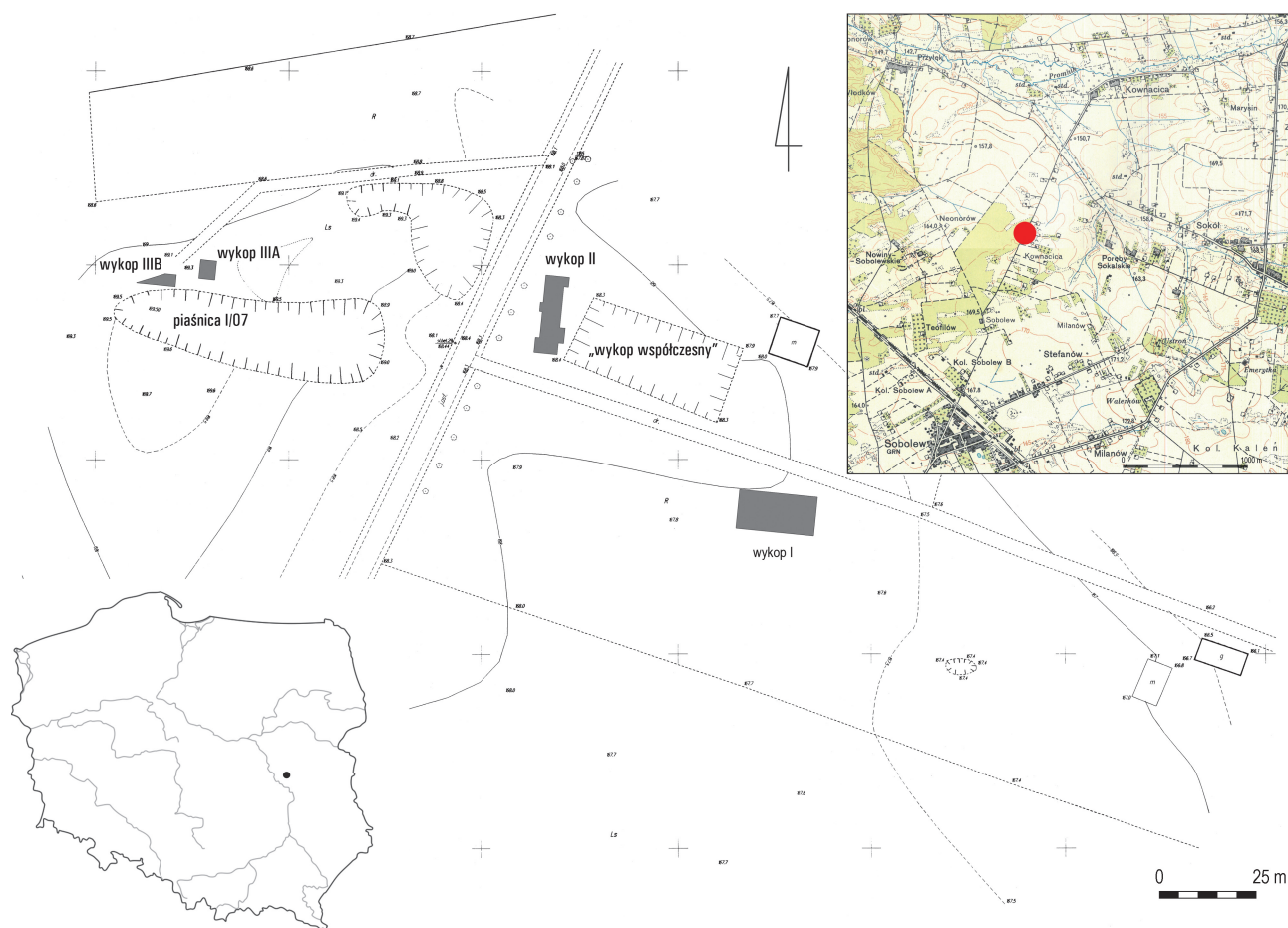
Położenie geologiczno-geomorfologiczne stanowiska w Kownacicy

Stanowisko 1 w Kownacicy, gm. Sobolew, pow. garwoliński, woj. mazowieckie (AZP 67-73), zlokalizowane jest 2,5 km na południe od wsi Kownacica i rzeki Promnik¹, 1,5 km na północ od stacji PKP Sobolew, 1 km na zachód od Nowin Sobolewskich i 1 km na wschód od Poręb Sokalskich. Przecina je asfaltowa droga łącząca Sobolew z Kownacicą, przy budowie której, zapewne, część osady uległa zniszczeniu. Dalsza dewastacja stanowiska nastąpiła w wyniku wybierania piasku. Na wschód od szosy

znajdują się pola i nieużytki oraz znacznych rozmiarów, nielegalne wybiezysko piasku (nazwane „wykopem współczesnym”). Po zachodniej stronie drogi stanowisko porasta sosnowo-brzozowy las, w którym zlokalizowane są liczne piasznice. Obszar na północny zachód od szosy i na północ od lasu, za lokalną drogą, pokrywają pola, które, ze względu na uprawy, w trakcie prac wykopaliskowych były niedostępne (Ryc. 1).

Kownacica położona jest na Wysoczyźnie Żelechowskiej, mezoregionie o powierzchni 1850 km², należącym do Niziny Południowopodlaskiej – makroregionu fizyczno-geograficznego, wchodzącego w skład Nizin Środkowopolskich. Wysoczyzna Żelechowska sąsiaduje od zachodu z Doliną Środkowej Wisły i Równiną Garwolińską, na północy – z Obniżeniem Węgrowskim, na

¹ Prawobrzeżny, płynący równoleżnikowo dopływ Wisły o długości 32,5 km, ze źródłami znajdującymi się na Wysoczyźnie Żelechowskiej.

Ryc. 1. Kownaticza, pow. garwoliński, stan. 1. Lokalizacja stanowiska i plan sytuacyjno-wysokościowy. Oprac.: U. Medak, B. Sałacińska
 Fig. 1. Kownaticza, Garwolin County. Location of the site and a land survey and height plan. Graphic design: U. Medak and B. Sałacińska

wschodzie – z Równiną Łukowską, na południu – z Pradolina Wieprza. W środkowej części wznosi się na ponad 180 m n.p.m. i jest falistą równiną z ostańcowymi wzniesieniami (J. Kondracki 1994, s. 143–144). Wysoczyzna Żelechowska obejmuje prawobrzeżne dopływy środkowej Wisły – górne i środkowe dorzecze Okrzezki, górne dorzecza Promnika, Wilgi, Świdra, Kostrzyna, oraz prawobrzeżne dopływy Wieprza, m.in. Zalesiankę, Świnkę i Czarną. Współcześnie jest to kraina rolnicza przeciętana niewielkimi płatami lasu. Najstarszymi osadami odsłaniającymi się na powierzchni są utwory wodnolodowcowe, wykształcone w postaci piasków różnoziarnistych, przewarstwionych glinami. Przykryte są one gliną zwalową – materiałem osadowym, składającym się z grubszych frakcji pochodzenia lodowcowego. W strukturze litologicznej duże znaczenie mają także utwory zastoi-skowe – iły, mułki, piaski. Występują tu również mniejsze i większe enklawy zwymionych piasków eolicznych (A. Kowalska 2012, s. 23). Dominują gleby bielcowe wytworzone na piaskach, z małą zawartością próchnicy. Najmniejszy jest udział gleb brunatnych – wyługowanych, czarnych ziem oraz gleb murszowo-mineralnych.

O współczesnym ukształtowaniu terenu zadecydowały, po ostatecznym ustąpieniu lodowca z okresu zlodowacenia środkowopolskiego, procesy wietrzenia, denudacji oraz erozji i akumulacji rzecznej.

Historia badań

Stanowisko zostało odkryte w 1999 roku w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych przez Waldemara Talaraka z Mazowieckiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (MWUOZ) w Warszawie, związanych z przygotowaniem opracowania archeologiczno-konserwatorskiego do studium uwarunkowań i kierunków rozwoju gminy Sobolew. Z powierzchni zebrano zabytki z krzemienia pasiastego, świeciechowskiego, fragmenty ceramiki i polepy, potwierdzające osadnictwo kultury pucharów lejkowatych (KPL) oraz ślady osadnictwa wczesnoneolitycznego².

² Pozyskano fragment wczesnoneolitycznej siekiery kamiennej (zach. wym.: szer. 5,5 cm, grub. 3,7 cm). Najliczniej reprezentowane były materiały związane z osadą KPL: odłupek z naprawy gładzonej siekiery

Pierwszą inspekcję z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego (PMA) przeprowadzili 27 lipca 2005 roku dr Wojciech Brzeziński i Sławomir Sałaciński, w obecności Agnieszki Martyniuk-Drobysz z siedleckiej delegatury MWUOZ oraz Waldemara Talar-

czworościennej z krzemienia pasiastego, dwa odlupki z krzemienia świciechowskiego, fragment wylewu pucharu lejkowatego ornamentowanego pionowymi odciskami stempelka, fragment wylewu zdobionego odciskami sznura w dwóch rzędach, fragment dna, 15 fragmentów brzuśców naczyń, ciężarek tkacki w kształcie szpuli. Ponadto znaleziono sześć fragmentów brzuśców naczyń, które można jedynie określić jako pradziejowe, pięć grudek polepy oraz fragment przepalonego wióra krzemiennego.

Ryc. 2. K o n n a c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Widok na najbardziej zniszczoną część stanowiska – tzw. wykop współczesny (stan z sierpnia 2007 roku). Fot.: B. Sałacińska
Fig. 2. K o n n a c i c a 1, Garwolin County. View of the most damaged part of the site – the so-called ‘contemporary dig’ (as of August 2007). Photo: B. Sałacińska

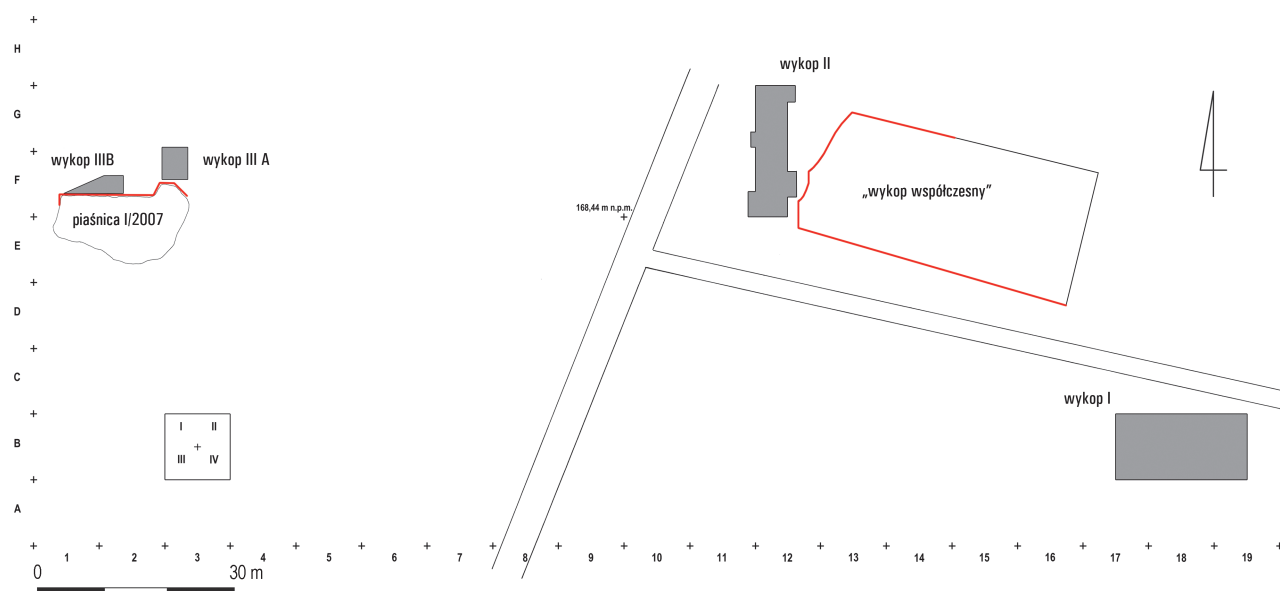
ka z MWUOZ w Warszawie³. W jej trakcie potwierdzono niszczenie stanowiska poprzez nielegalne wybieranie piasku. W 2006 roku leśnik Jakub Błędowski poinformował A. Martyniuk-Drobysz o postępującej skali pozyskiwania piasku do celów budowlanych, który wywożono ciężarówkami. Potwierdziły ten fakt kolejne wizyty na stanowiska (23 października 2006 roku i 2 sierpnia 2007 roku), poprzedzające planowane badania ratownicze, przeprowadzone przez pracowników PMA – Sławomira Sałacińskiego, Barbarę Sałacińską, Izabelę Chojnowską i Anetę Czubińską (Ryc. 2)⁴.

Ratownicze prace wykopaliskowe zrealizowano w dniach od 11 września do 5 października 2007 roku. Z ramienia PMA kierowały nimi Barbara Sałacińska i Izabela Chojnowska, a konsultował Sławomir Sałaciński⁵. Głównym zadaniem badawczym było określenie stanu zachowania stanowiska. Prace wykopaliskowe poprzedzone

³ Z powierzchni zebrano: fragment wióra z krzemienia narzutowego, łuszczeń częściowo korowy z krzemienia czekoladowego oraz materiały związane z osadą KPL: fragment wylewu zdobiony odciskami sznura w dwóch rzędach oraz 14 fragmentów brzuśców naczyń.

⁴ Ponownie uzyskano materiały KPL: fragment wióra z krzemienia świciechowskiego, odlupek z krzemienia pasiastego, fragment brzuśca naczynia z plastycznym guzem (?), o powierzchni zewnętrznej zniszczonej, 12 fragmentów brzuśców naczyń oraz fragment przydenny. Ponadto znaleziono łuskę i łuszczeń z krzemienia narzutowego, łuskę z krzemienia przepalonego oraz fragment ucha naczynia nowożytnego.

⁵ Badania sfinansowane zostały przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach dotacji Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe, priorytet 4 Ochrona Zabytków Archeologicznych, nr 1016/FPK/2007/KOBiDZ) oraz przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie i Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, Delegatura w Siedlcach.

Ryc. 3. K o n n a c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Plan zbiorczy wykopów. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 3. K o n n a c i c a 1, Garwolin County. Consolidated plan of the excavated areas. Graphic design: B. Sałacińska

zostały prospekcją powierzchniową, w celu ustalenia zasięgu występowania materiału i wytypowania rejonu badań. Otwarto wykopy w różnych miejscach stanowiska, zarówno w zniszczonych, jak i nienaruszonych przez wybieranie piasku, ale podlegających głębokiej orce talerzowej (Ryc. 3).

Na wschód od drogi, na działce o nr. ewidencyjnym 404, w miejscu największej koncentracji zabytków krzemiennych i fragmentów ceramiki, otwarto wykop nr I o wymiarach 10×20 m, w którym odkryto i przebadano 15 obiektów (1–3, 5–7, 9, 16, 17, 19–23, 25). Koncentrowały się one głównie w arach 18–19B, w części wschod-

niej wykopu (Ryc. 3–5). Prace zakończono na głębokości 0,6–0,95 m.

Część stanowiska położona na działce o nr. ewidencyjnym 402 została najbardziej zniszczona przez eksploatację piasku na cele budowlane. Pomiędzy lipcem 2005 a początkiem sierpnia 2007 roku wybrany został piasek z wykopu o powierzchni 8 arów (o wym. ok. 42×20 m), na głębokość dochodzącą do 2 m (Ryc. 2, 3). Ta olbrzymia piaskownica w trakcie badań wykopaliskowych została określona jako „wykop współczesny”. Odczyszczono w niej fragmenty trzech ścian do głębokości dochodzącej

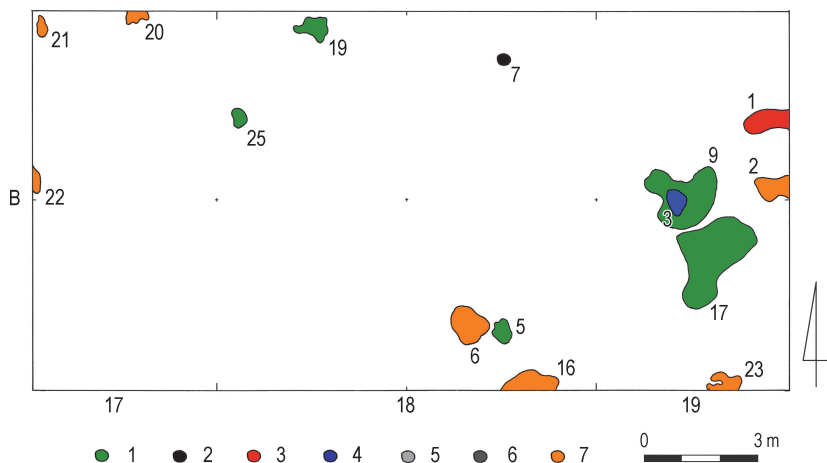

Ryc. 4. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Widok na wschodnią część stanowiska. Fot.: I. Chojnowska
Fig. 4. Kowna c i c a 1, Garwolin County. View of the eastern part of the site. Photo: I. Chojnowska

Ryc. 6. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Prace dokumentacyjne w tzw. wykopie współczesnym (obiekt 24). Fot.: S. Sałaciński

Fig. 6. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Documentary works in the so-called ‘contemporary dig’ (feature 24). Photo: S. Sałaciński

Ryc. 5. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Wykop I – plan zbiorczy. Legenda (dotyczy ryc. 5, 8, 10): 1 – obiekty kultury pucharów lejkowatych; 2 – dołki posłupowe kultury pucharów lejkowatych; 3 – obiekty kultury trzcinieckiej; 4 – obiekty współczesne; 5 – obiekty nieokreślone pod względem chronologiczno-kulturowym; 6 – dołki posłupowe nieokreślone pod względem chronologiczno-kulturowym; 7 – obiekty naturalne. Oprac.: B. Sałacińska

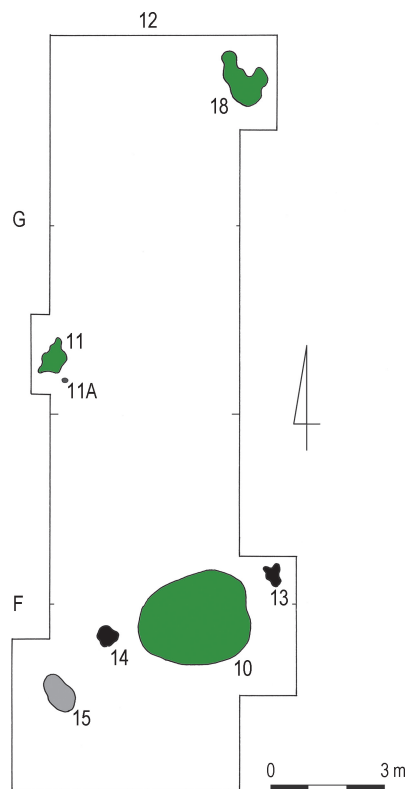
Fig. 5. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Trench I – consolidated plan. Legend (applies to Figs. 5, 8, 10): 1 – Funnel Beaker Culture features; 2 – Funnel Beaker Culture postholes; 3 – Trzciniec Culture features; 4 – contemporary features; 5 – features unspecified in terms of chronology and culture; 6 – postholes unspecified in terms of chronology and culture; 7 – natural features. Graphic design: B. Sałacińska

do 1–1,2 m, o łącznej długości 77,5 m. Profil północno-wschodni mierzył 16 m, północno-zachodni 19 m, zaś południowo-zachodni – 42,5 m; w profilu południowo-zachodnim odsłonięto obiekt 24 (Ryc. 6). Na zachód od tego współczesnego wybieżyska otwarto wykop II, o wymiarach 5×20 m (z czterema poszerzeniami), w którym odkryto i przebadano siedem obiektów – 10, 11, 11A, 13–15 i 18 (Ryc. 3, 7, 8). Prace zakończono na głębokości 0,4–1,20 m.

Na zachód od drogi, w obrębie lasu poprzecinanego licznymi piaszczycami, na działce o nr. ewidencyjnym 307/3, zarejestrowano kolejne wybieżysko piasku, które określono jako piasznicę I/2007. Odczyszczono w nim fragmenty ścian do głębokości dochodzącej do 1,0–1,3 m, o łącznej długości 23,8 m (profil zachodni mierzył 1,6 m, północny 19,1 m, północno-zachodni 2,3 m a północno-wschodni – 3 m; w profilu zachodnim odsłonięto obiekt 4). Na północ od piasznicy I/2007 otwarto dwa wykopy: jeden (nr IIIA) o wymiarach 4×5 m, oraz drugi (nr IIIB) o wymiarach 10×3×3×7,6 m, w którym odsłonięto i przebadano dwa obiekty (8 i 12; Ryc. 3, 9, 10). Prace zakończono na głębokości 0,5–0,95 m.

W części północno-zachodniej, na obszarze działki o nr. ewidencyjnym 305/3, przeprowadzono weryfikację powierzchniową stanowiska. Znalezione materiały zabytkowe potwierdzają penetrację stanowiska od późnego mezolitu (rdzeń z krzemienia narzutowego; Ryc. 28:2), przez wczesny neolit (drapacz z wiórowcem jednobocznym całkowitym z krzemienia czekoladowego; Ryc. 28:9), po KPL (łuszczeń z krzemienia pasiastego, odłupek częściowo retuszowany z krzemienia pasiastego, fragment przęślika glinianego). Od właściciela pola uzyskano informację o wykonanej kilka lat wcześniej niwelacji tego terenu sprzętem mechanicznym, w celu wyrównania powierzchni pola.

Łącznie na stanowisku przebadano obszar o powierzchni 348,6 m² oraz odczyszczono 101,3 m bieżących profili w rejonie współczesnych zniszczeń. Odkryto i wyeksplorowano 26 obiektów, o różnym charakterze, uchwyconych w partiach spągowych, w tym obiekt kultury trzcinieckiej oraz 11 obiektów KPL, cztery o nieokreślonej chronologii, dwa współczesne oraz osiem obiektów naturalnych.

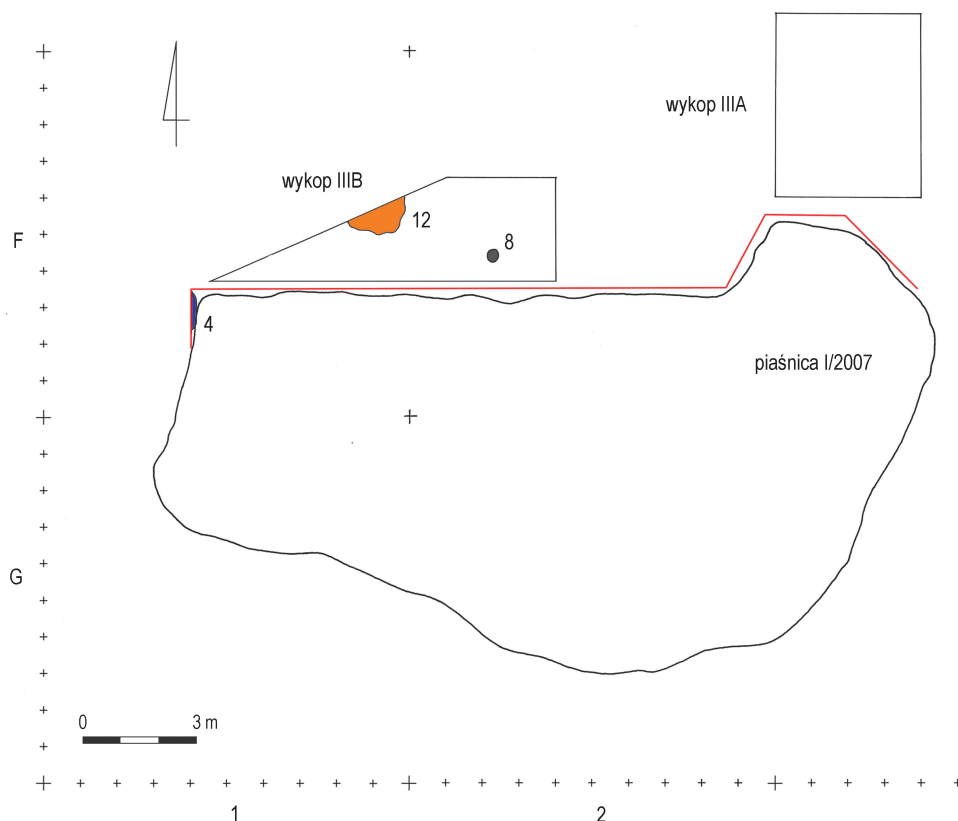
Ryc. 8. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Wykop II – plan zbiorczy. Oprac.: B. Sałacińska
Ryc. 8. Kownacica 1, Garwolin County. Trench II – consolidated plan. Graphic design: B. Sałacińska

Ryc. 7. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Prace dokumentacyjne w wykopie II (obiekt 10). Fot.: B. Sałacińska
Fig. 7. Kownacica 1, Garwolin County. Documentary works in the excavation area II (feature 10). Photo: B. Sałacińska

Ryc. 9. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Prace eksploracyjne w wykopie III. Fot.: I. Chojnowska
Fig. 9. Kownacica 1, Garwolin County. Exploratory work in Trench III. Photo: I. Chojnowska

Ryc. 10. Kownacyca, pow. garwoliński, stan. 1. Wykopy IIIA, IIIB i piaśnica I/2007 – plan zbiorczy obiektów (linię profilową piaśnicy zaznaczono na czerwono). Oprac.: B. Sałacińska
 Fig. 10. Kownacyca 1, Garwolin County. Trenches IIIA, IIIB and sand pit I/2007 – consolidated plan of features (the profile line of the sand pit is marked in red). Graphic design: B. Sałacińska

Pozyskano 164 zabytki krzemienne, 1111 fragmentów ceramiki, zabytek kamienny oraz 240 fragmentów polepy, a także nieliczne drobne przepalone fragmenty kości. Większość artefaktów należy do KPL (1023 fragmentów ceramiki, 60 wytworów krzemiennych). Nieliczne materiały krzemienne (10 sztuk) można łączyć z późnym mezolitem. Ponadto 10 zabytków krzemiennych i 12 fragmentów ceramiki związanych jest z wczesnym neolitem, z kulturami pochodzenia południowego. Pozyskano także 63 fragmenty ceramiki kultury trzcinieckiej, pięć – ceramiki kultury łużyckiej, oraz dwa nowożytnie. Sześciu fragmentów ceramiki i 64 zabytków krzemiennych nie określono pod względem chronologiczno-kulturowym.

Analiza obiektów

Spośród odkrytych w trakcie badań osady w Kownacycy 26 obiektów, 15 znajdowało się w wykopie I, siedem w wykopie II, dwa w wykopie III, jeden w profilu piaśnicy i jeden w profilu tzw. wykopu współczesnego (Ryc. 5, 8, 10). Jak wspomniano wyżej, 11 obiektów, w tym trzy dołki posłupowe, należało do KPL (Ryc. 12–14, 16–19, 21–23), jeden do kultury trzcinieckiej (Ryc. 11), dwa, w tym jedno ognisko, były współczesne, cztery,

w tym dwa dołki posłupowe, nie zostały określone pod względem chronologicznym i kulturowym (Ryc. 15, 20), a osiem zinterpretowano jako obiekty naturalne (w czterech z nich stwierdzono materiały zabytkowe znajdujące się na wtórnym złożu).

Jamy (5, 9, 11, 17, 18, 19, 25) i dołki posłupowe (7 i 13) KPL odsłonięto w spągowych partiach, a ich miąższość sięgała przeważnie od 15 do 35 cm. Wyjątkami były: obiekt 10, o głębokości dochodzącej do 65 cm, oraz 14 (dołek posłupowy) o miąższości 55 cm. Obiekty KPL z Kownacycy ze względu na wymiary planów na poziomie wyodrębnienia można podzielić na: małe – o długości do 100 cm (jamy 5, 11, 19, 25 i dołki posłupowe 7, 13, 14), średniej wielkości – osięgające 100–150 cm (obiekt 18), i duże – powyżej 150 cm (obiekty 9, 10, 17).

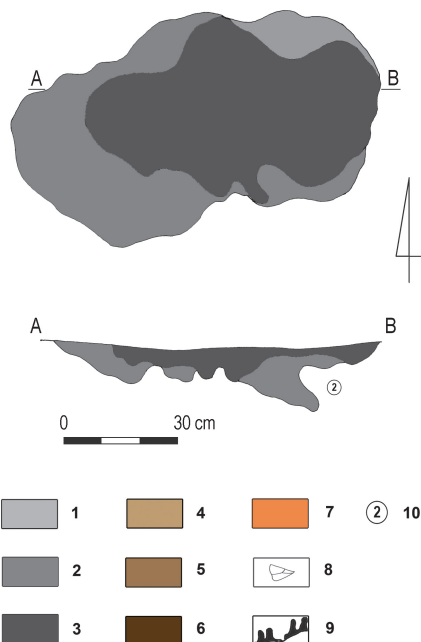
Obiekt kultury trzcinieckiej na poziomie odkrycia mierzył 50×100 cm, a zachowany był do głębokości 15 cm (Ryc. 11). Obiekty współczesne (3 i 4) miały miąższość 15 i 30 cm (Ryc. 12).

Dołki posłupowe o nieokreślonej chronologii zachowały się do głębokości 35 cm – obiekty 11A (Ryc. 17) i 70 cm – obiekt 8 (Ryc. 15).

Miąższość obiektów interpretowanych jako naturalne wahała się od 10 do 35 cm. Wyjątkami były: obiekt 12

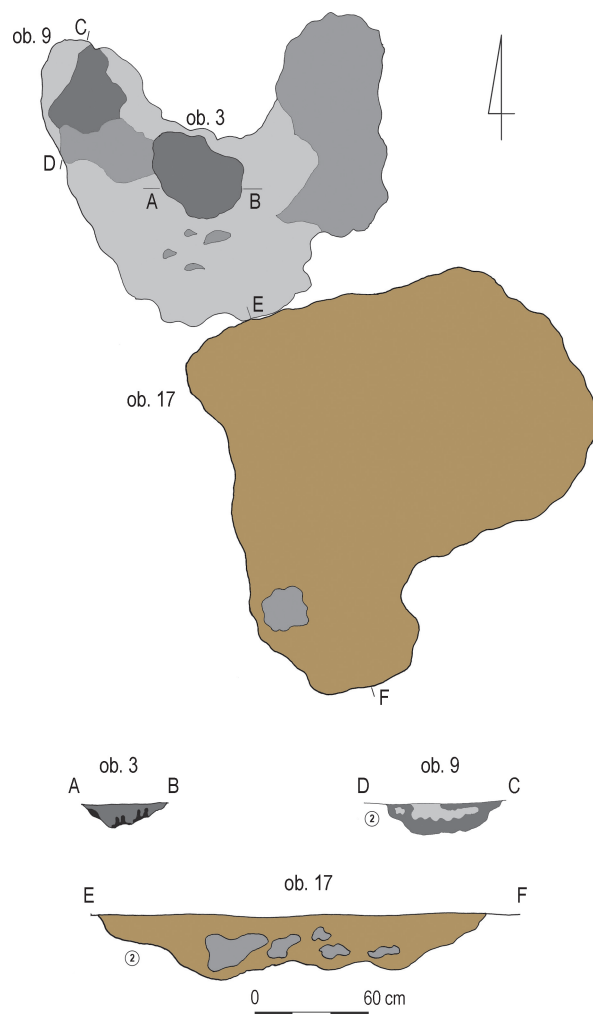
(korzeniak), sięgający do głębokości 50 cm, oraz obiekt 24 o miąższości 95 cm.

Stan zachowania obiektów osadowych KPL uniemożliwia określenie ich pierwotnych kształtów, wymiarów oraz funkcji. Jamy tego typu powszechnie występują na stanowiskach KPL. Wyróżniane są ich różne typy, zasadniczo podziały oparte są na kształcie profili lub planów. Janusz Kruk i Sarunas Milisauskas (1981, s. 69–70) wydzielili na osadzie KPL w Bronocicach, pow. pińczowski, jamy o przekroju trapezowatym, prostokątnym, workowatym i nieckowatym. Bogdan Balcer dokonał bardzo szczegółowej klasyfikacji jam z Ćmielowa, pow. ostrowiecki, stan. *Gawroniec*. Na podstawie zarysów poziomych wydzielił obiekty: okrągłe, owalne, ósemkowate i gruszkowate, a na podstawie profili wyróżnił jamy nierozszerzające się ku dołowi: nieckowate i lejkowate oraz prostokątne, oraz rozszerzające się ku dołowi: trapezowate i gruszkowate.

Ryc. 11. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 1, plan i profil N. Legenda (dotyczy ryc. 11–23): 1 – jasnoszary piasek; 2 – szary piasek; 3 – ciemnoszary piasek; 4 – jasnobrunatny piasek; 5 – brunatny piasek; 6 – ciemnobrunatny piasek; 7 – ciemnopomarańczowy piasek; 8 – kamienie; 9 – współcześnie nadpalone drewno; 10 – warstwy pozaobiektywne (2 – ciemnożółty piasek; 3 – pomarańczowy, gliniasty piasek; 6 – szary piasek; 8 – jasnożółty piasek; 11 – jasny piasek z szarymi przewarstwieniami; 24 – jasnoszary piasek). Oprac.: B. Sałacińska

Fig. 11. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 1, plan and N profile. Legend (applies to Figs. 11–23): 1 – light grey sand; 2 – grey sand; 3 – dark grey sand; 4 – light brown sand; 5 – brown sand; 6 – dark brown sand; 7 – dark orange sand; 8 – stones; 9 – contemporarily burnt wood; 10 – non-feature layers (2 – dark yellow sand; 3 – loamy orange sand; 6 – grey sand; 8 – light yellow sand; 11 – bright sand with grey intersections; 24 – light grey sand). Graphic design: B. Sałacińska

Ryc. 12. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekty 3, 9, 17 – plan i profile. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 12. Kownacica 1, Garwolin County. Features 3, 9, 17 – plan and profiles. Graphic design: B. Sałacińska

Zwrócił ponadto uwagę na elementy wewnętrznej budowy i wyposażenia jam, takie jak: nisze przydenne i boczne, zagłębienia i ślady po słupach w dnach jam, stopnie, ławy, piece i paleniska. Wyróżnił jamy pojedyncze i o złożonej budowie – dwuczłonowe i wielopoziomowe (B. Balcer 1989, s. 299–346; 2012, s. 109–118).

Charakterystyczne dla małopolskich osad lessowych KPL są jamy o zarysach planów zbliżonych do kształtu nerkowatego (w literaturze określane również jako w kształcie rogala), z przewężeniem pośrodku, rejestrowanym na różnych poziomach. Zarysy ich planów były efektem wydrążonych w lessowym podłożu schodów, prowadzących do wnętrza tych obiektów, pełniących funkcję jam zasobowych. Opisywane jamy znane są z osad ludności KPL z Modlnicy, pow. krakowski (A. Zastawny, P. Włodarczak, B. Grabowska 2011, s. 239, ryc. 5, 6), Zawarży, pow. pińczowski (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 2002b, s. 42, ryc. 32:38.41), Złotej, pow. sandomierski,

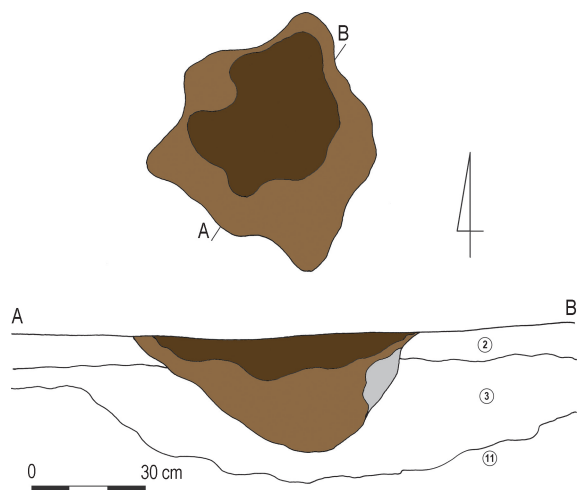
stan. *Nad Wawrem* (B. Matraszek 2001, ryc. 23–25, 28), i ze Stryczowic, pow. ostrowiecki, stan. 1 i 1B (A. Uzarowicz-Chmielewska, B. Sałacińska 2013, s. 224, ryc. 50, 89, 138, 163).

Na terenach niżowych, piaszczystych, jamy KPL są mniej rozbudowane. Danuta Prinke (1987, s. 82), przyjmując za kryterium kształt obiektów w rzucie poziomym, wyróżniła w Tarkowie, pow. bydgoski, następujące typy: regularny kolisty, regularny owalny i nieregularny. Andrzej Pelisiak (1985, s. 13) wyodrębnił w Dobroniu, pow. pabianicki, oprócz chat i palenisk, jamy o planach zbliżonych do koła lub elipsy oraz o nieckowatych profilach. Piotr Papiernik i Małgorzata Rybicka (2002, s. 17, 20, 29) wyróżnili w Annopolu, pow. gostyniński, w rzucie poziomym jamy owalne, w kształcie wydłużonego owalu, kolisty, okrągłe, natomiast w profilu – przede wszystkim nieckowate, zbliżone do płytkiej niecki o płaskim dnie i prostokątne.

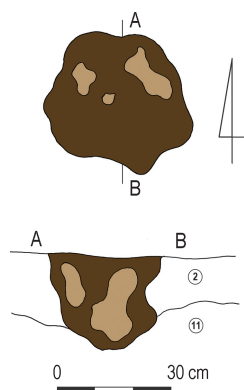
Jamy KPL z Kownacicy, ze względu na ich zarysy w planie na poziomie odkrycia, podzielono na zbliżone do kolistego – obiekt 10 (Ryc. 16), zbliżone do owalnego – obiekt

25 (Ryc. 23), zbliżone do nerkowatych – obiekty 9, 17, 18 (Ryc. 12, 21) oraz nieregularne – obiekty 5, 11, 19 (Ryc. 13, 17, 22). W klasyfikacji uwzględniającej kształt przekroju przeważały natomiast formy nieckowate – obiekty 5, 9–11, 17, 19, 25 (Ryc. 12, 13, 16, 17, 22, 23). Jedyne jama obiektu 18 miała profil nieregularny (Ryc. 21).

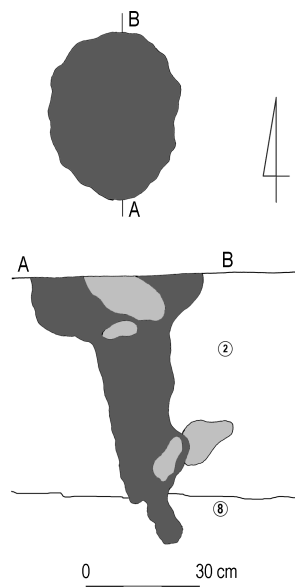
Dołki postłupowe KPL miały zarysy planów nieregularne, a profile workowate – obiekty 7 i 14 (Ryc. 14, 19), i trójkątny, V-kształtny – obiekt 13 (Ryc. 18). Dołek po-

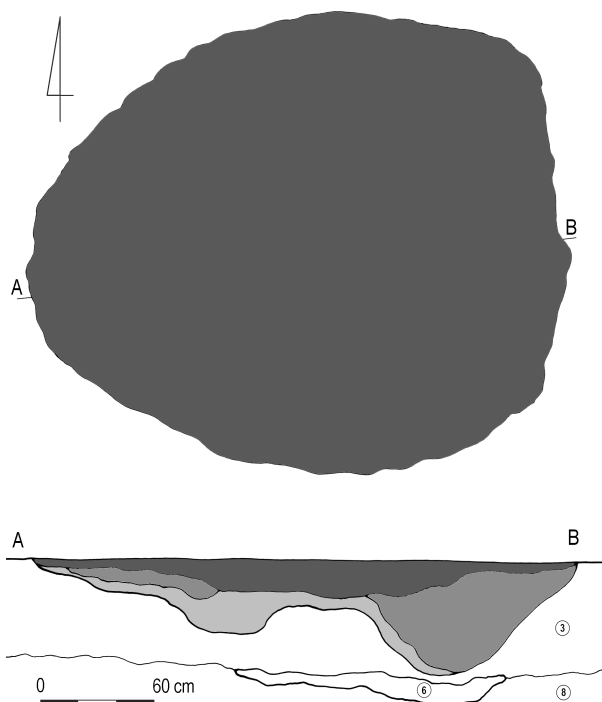
Ryc. 13. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 5, plan i profil NW. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 13. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 5, plan and NW profile. Graphic design: B. Sałacińska

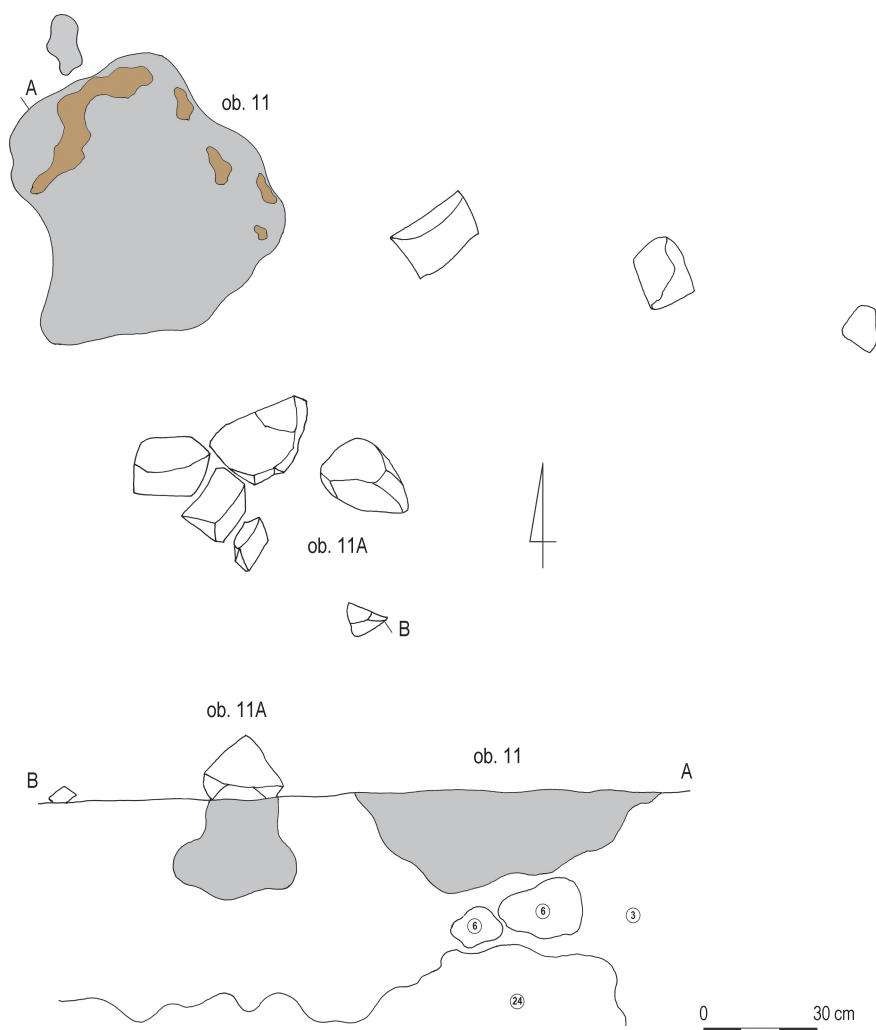
Ryc. 14. Kownacica, stan. 1, pow. garwoliński. Obiekt 7, plan i profil E. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 14. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 7, plan and E profile. Graphic design: B. Sałacińska

Ryc. 15. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 8, plan i profil W. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 15. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 8, plan and W profile. Graphic design: B. Sałacińska

Ryc. 16. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 10, plan i profil N. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 16. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 10, plan and N profile. Graphic design: B. Sałacińska

Ryc. 17. Kownacica, stan. 1, pow. garwoliński. Obiekty 11 i 11A, plan i profil SW. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 17. Kownacica 1, Garwolin County. Features 11 and 11A, plan and SW profile. Graphic design: B. Sałacińska

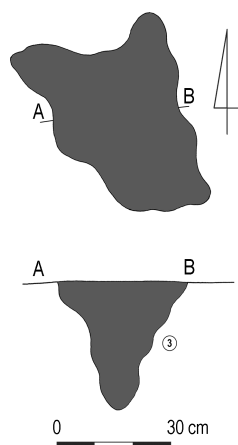
słupowy o nieokreślonej chronologii (obiekt 8) miał zarys owalny i przekrój nieckowaty z trójkątnym, V-kształtnym przegłębieniem (Ryc. 15), natomiast kolejny dołek posłupowy o nieokreślonej chronologii (obiekt 11A) był nieczytelny w planie, jedynie w rejonie jego stropu, na poziomie odkrycia obiektu 11, odnotowano ułożone półkolistkie kamienie; miał on przekrój gruszkowaty, lekko rozszerzający się przy dnie (Ryc. 17).

Jama kultury trzcinieckiej była nieregularna tak w planie, jak i w przekroju (Ryc. 11).

Obiekty współczesne: 4 (ognisko, zarejestrowane w profilu zachodnim piaśnicy I/2007), oraz 3 (wkopany w obiekt 9), miały zarysy w rzucie poziomym owalne i przekroje nieckowate (Ryc. 12).

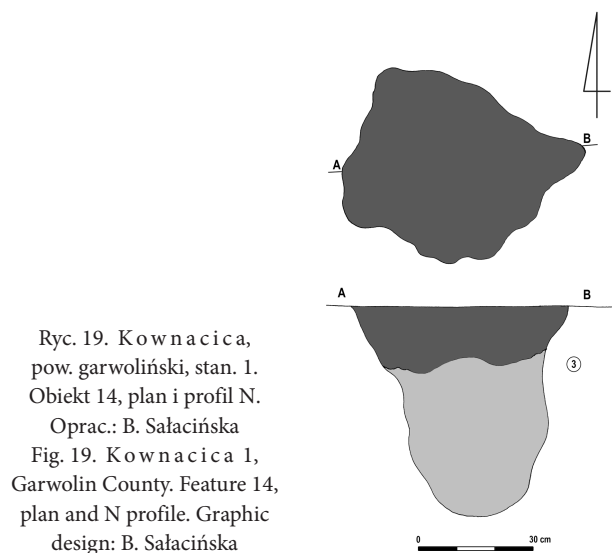
Obiekty 2, 6, 12, 16, 20–24, nieregularne w planach i przekrojach, zostały uznane za formy naturalne. Obiekt 12 z wykopu III zidentyfikowano jako korzeniak.

Jamy odłaniane na stanowiskach osadowych KPL interpretowane są jako obiekty gospodarcze. A. Pelisiak stwierdził, że chociaż z reguły nie tworzą one wyraźnych skupisk, to nie rozmieszczano ich w sposób dowolny. Drążono je w miejscach nie kolidujących z komuni-

Ryc. 18. Kownacica, stan. 1, pow. garwoliński. Obiekt 13, plan i profil N. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 18. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 13, plan and N profile. Graphic design: B. Sałacińska

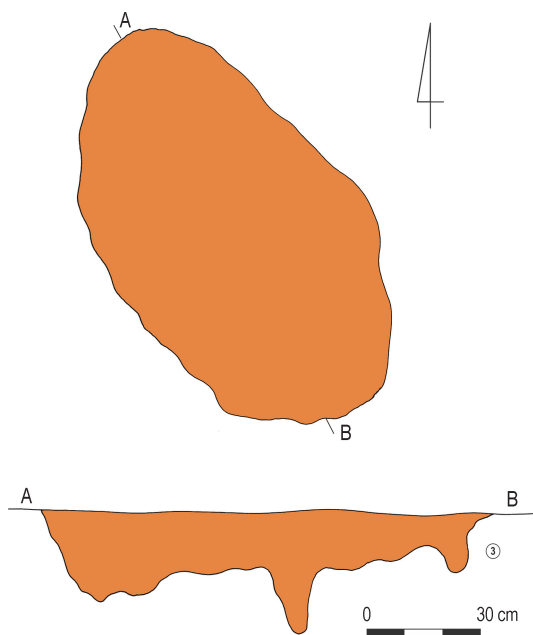
kacją wewnątrz osad czy gospodarstw. Ich wypełniska były jednolite, a materiał zabytkowy – ubogi. Mogły pełnić funkcje magazynowe i odpadowe (A. Pelisiak 2003, s. 107–113). Jamy śmietniskowe lokowane bywały poza strefami mieszkalnymi, np. w Andrzejowie, pow. zduńskowski, stan. 2, i były przeznaczone do gromadzenia uciążliwych odpadów organicznych. Wykorzystywano

Ryc. 19. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 14, plan i profil N.

Oprac.: B. Sałacińska

Fig. 19. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 14, plan and N profile. Graphic design: B. Sałacińska

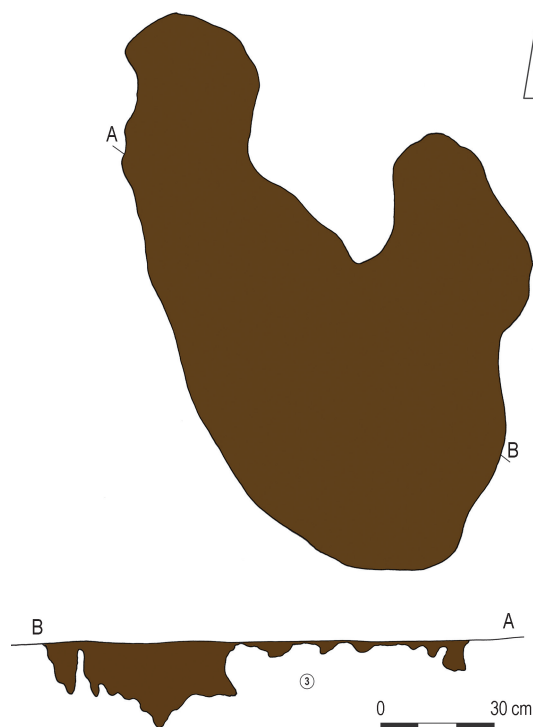

Ryc. 20. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 15, plan i profil NE. Oprac.: B. Sałacińska

Fig. 20. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 15, plan and NE profile. Graphic design: B. Sałacińska

je przez krótki czas, być może jednorazowo (A. Pelisiak 2001, s. 192; 2003, s. 112).

J. Kruk i S. Milisauskas (1981, s. 71; 2018, s. 101), analizując stanowisko w Bronocicach, wskazali na możliwość pełnienia przez obiekty zagłębione rozmaitych funkcji uzależnionych od kształtu, pojemności, charakteru wypełnisk oraz umiejscowienia ich w obrębie osady. Jamy o wypełniskach jednolitych interpretują jako odpadkowe, śmietniskowe, a mające wielowarstwowe wypełniska jako obiekty pełniące trwałe funkcje gospodarcze, np. piwnice, spichrze. B. Balcer (1989, s. 348) analogicznie określił szereg jam ze stan. *Gawroniec* w Ćmielowie, jako

Ryc. 21. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 18, plan i profil SW. Oprac.: B. Sałacińska

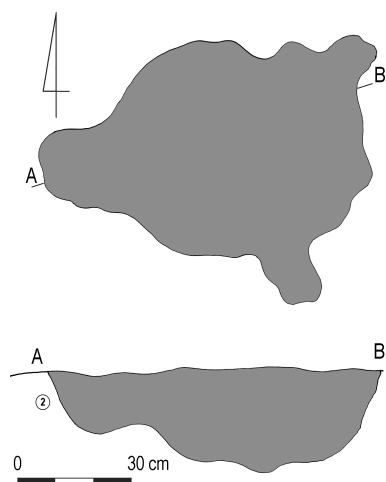
Fig. 21. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 18, plan and SW profile. Graphic design: B. Sałacińska

pomieszczenia pomocnicze, służące do przechowywania produktów oraz jako jamy na odpadki, stanowiące integralne części domostw. Zdaniem Anny Uzarowicz-Chmielewskiej i Barbary Sałacińskiej (2013, s. 224) część zarejestrowanych na osadzie w Stryczowicach obiektów była jamami zasobowymi.

Sławomir Kadrow (1991, s. 22–32, ryc. 10, 15 – tam dalsza literatura) określił obiekty trapezowate jako pojemniki wielokrotnego użycia (piwniczki). Zwrócił ponadto uwagę na sposób powstawania ich wypełnisk oraz na procesy cyrkulacji i kumulacji materiałów zabytkowych, a także na procesy kulturowe (podepozycyjne) i naturalne (postdepozycyjne).

Jamy KPL z Kownacicy zawierają nieliczne materiały krzemienne i ceramiczne. Obiekty uchwycono w partiach przydennych, ich wypełniska były jednordne lub słabo urozmaicone. Nie odnotowano układów stratygraficznych między obiektami.

Budownictwo mieszkalne i gospodarcze w neolicie ziem polskich zostało kompleksowo przedstawione w opracowaniu B. Balcera (2012), problematyka ta była także podejmowana w licznych opracowaniach dotyczących grupy południowo-wschodniej KPL (m.in. B. Balcer 1989; A. Kulczycka-Leciejewiczowa 2002a). Na osadzie w Kownacicy istniała zapewne naziemna zabudowa o konstrukcji słupowej, o czym świadczą dołki posłupowe oraz fragmenty polepy.

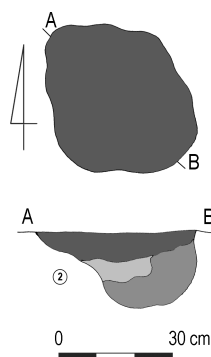
Ryc. 22. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Obiekt 19, plan i profil NW. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 22. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 19, plan and NW profile. Graphic design: B. Sałacińska

Na licznych niżowych stanowiskach osadowych grupy wschodniej KPL zostały przebadane pozostałości po domostwach o konstrukcji słupowej. Ślady tego typu budowli naziemnych, w postaci dołków posłupowych, odkryto na osadach KPL w Sarnowie, pow. wrocławski, stan. 1A (H. Wiklak 1986, ryc. 3, 4), w Zduńskiej Woli, os. Nowe Miasto, pow. zduńskowolski (A. Pelisiak 2003, s. 79, 104, ryc. 43), w dorzeczu Grabi, m.in. w Andrzejowie, pow. zduńskowolski, stan. 2 (A. Pelisiak 2003, s. 79, 83, 102–103, ryc. 30), Dobroniu, pow. pabianicki, stan. 1 (A. Pelisiak 1985, ryc. 11, 12, 15, 16; 2003, s. 53, 57, 99, ryc. 20, 22, 25, 56), i Kobyłce, pow. piotrkowski, stan. 7 (A. Pelisiak 2003, s. 79, 83, 105, ryc. 45), oraz na Pojezierzu Gostynińskim, m.in. w Anopolu, stan. 1 (P. Papiernik, M. Rybicka 2002, s. 15, ryc. 113; M. Rybicka 2004, s. 175, ryc. 122), Białce, stan. 2 (M. Rybicka 2004, s. 177, 178, ryc. 126, 127), i Witoldowie, stan. 1, wszystkie w pow. gostynińskim (M. Rybicka 2004, s. 171, ryc. 119).

W Dobroniu, stan. 1, zarejestrowano dołki posłupowe otaczające jamę oraz dołki zinterpretowane jako jej ogrodzenie (A. Pelisiak 1985, s. 19, 25, ryc. 12, 17; 2003, s. 108, 121, ryc. 60, 62).

Na osadach grupy południowo-wschodniej KPL zlokalizowanych w wyżynnej strefie lessowej dołki posłupowe związane z konstrukcjami domostw odkrywane są rzadko. Fakt ten wyjaśniany jest przyczynami naturalnymi – obniżeniem terenów spowodowanym erozją zbczy, w szczególności wzgórz lessowych, lub budowaniem naziemnych domów o konstrukcji zrębowej lub ramowej, niewkopanych w ziemię, a więc niepozostawiających śladów (B. Balcer 2012, s. 93).

Na osadzie w Bronocicach dołki posłupowe występowały pojedynczo lub w zgrupowaniach, ale nie udało się ich powiązać w zarys konstrukcji naziemnej; praw-

Ryc. 23. Kownacica, stan. 1, pow. garwoliński. Obiekt 25, plan i profil NE. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 23. Kownacica 1, Garwolin County. Feature 25, plan and NE profile. Graphic design: B. Sałacińska

dopodobnie część z nich została zniszczona w trakcie wielofazowego osadnictwa (J. Kruk, S. Milisauskas 1981, s. 72–73).

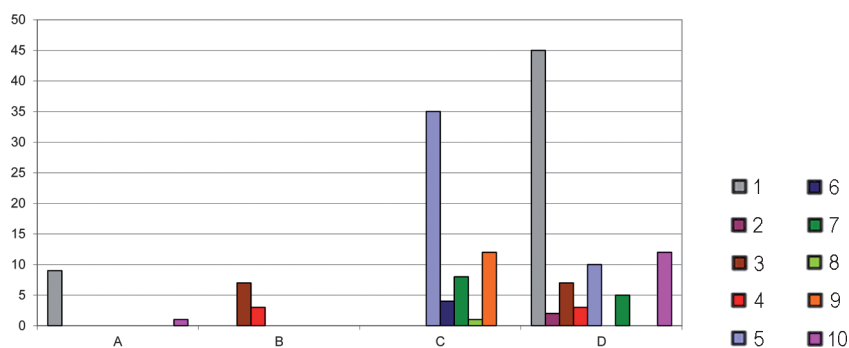
Dołki posłupowe rejestrowano ponadto w partiach przydennych obiektów zasobowych. Umieszczane były one pojedynczo, pośrodku jamy, i wówczas interpretowane są jako pozostałości konstrukcji związanych z zadaniem obiektów, lub po kilka, wbijanych ukośnie w dno – te określane jako stemple podtrzymujące strop, m.in. w Ćmielowie, stan. *Gawroniec*, oraz w Bronocicach (J. Kruk, S. Milisauskas 1981, s. 70; B. Balcer 1989, s. 326–329, ryc. 5, 6).

Zachowane na obszarach lessowych ślady po drewnianych, palisadowych obstawach grobowców megalitycznych, znanych ze Słonowic, pow. kazimierski, stan. G (K. Tunia 2006), i Zagai Stradowskich, pow. kazimierski, stan. *Mogila Stradowska* (B. Burchard 2006), oraz po konstrukcjach słupowych, z Broniszowic, pow. ostrowiecki, stan. V (J. T. Bąbel 2006, s. 273, ryc. 4, 6, 7), i Pawłowa, pow. opatowski, stan. 3 (B. Bargieł, M. Florek 2006, s. 385–389, ryc. 2; M. Florek 2008, s. 106, ryc. 2, 10, 11), potwierdzają umiejętność konstruowania przez społeczności grupy południowo-wschodniej KPL w Małopolsce budowli słupowych.

Na terenach piaszczystych, w Białobrzegach, pow. łańcucki, stan. 5, na osadzie grupy południowo-wschodniej KPL, odsłonięto niewielkich rozmiarów konstrukcję słupową (K. Karski 2014, s. 288, 297, ryc. 6–8).

Rumowiska polepy oraz duże jej skupiska, znane z osad KPL, m.in. w Anopolu (P. Papiernik, M. Rybicka 2002, s. 152), Dobroniu (A. Pelisiak, 1985, s. 17–18, ryc. 7), a także grudki polepy z odciskami konstrukcji drewnianych interpretowane są jako szczątki budowli naziemnych o drewnianej osnowie ścian. Glinę wykorzystywano do uszczelniania konstrukcji chat, wylepiano nią też podłogi i ściany (J. Kruk, S. Milisauskas 1981, s. 71; S. Kadrow 1991, s. 76–77, ryc. 51; A. Pelisiak 2003, s. 97–98; M. Rybicka 2004, s. 201; B. Balcer 2012, s. 98–100).

Występowanie na osadzie w Kownacicy polepy w jamach i różnych warstwach sugeruje, że użytkowanie gliny w celach konstrukcyjnych było praktykowane. Odkryto

Ryc. 24. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Udział liczbowy surowców krzemiennych w układzie chronologiczno-kulturowym.

1 – krzemień narzutowy; 2 – krzemień narzutowy przepalony; 3 – krzemień czekoladowy; 4 – krzemień czekoladowy przepalony; 5 – krzemień pasiasty; 6 – krzemień pasiasty przepalony; 7 – krzemień świciechowski; 8 – krzemień świciechowski przepalony; 9 – krzemień wołyński; 10 – krzemień przepalony; A – późny mezolit; B – wczesny neolit; C – kultura pucharów lejkowatych; D – materiały nieokreślone pod względem chronologiczno-kulturowym

Fig. 24. Kownacica 1, Garwolin County. Numerical share of flint raw materials arranged by chronology and culture. 1 – erratic flint;

2 – burnt erratic flint; 3 – chocolate flint; 4 – burnt chocolate flint; 5 – banded flint; 6 – burnt banded flint; 7 – Świeciechów flint;

8 – burnt Świeciechów flint; 9 – Volhynian flint; 10 – burnt flint; A – Late Mesolithic; B – Early Neolithic; C – Funnel Beaker Culture;

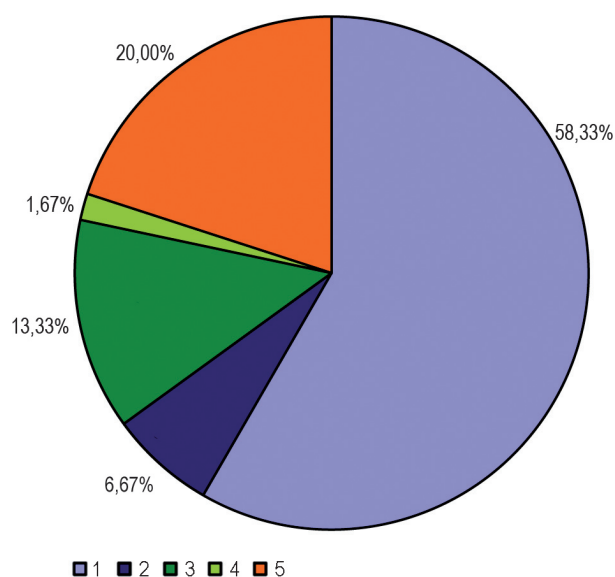
D – materials unspecified in terms of chronology and culture

tylko grudki drobne i średniej wielkości, na których nie stwierdzono śladów konstrukcyjnych. Zarejestrowano je w jamach KPL (obiekt 11 – 12 fragmentów, 18 – trzy fragmenty, 25 – dwa fragmenty, 8 – jeden fragment) oraz w okolicy obiektów KPL (11 – 20 fragmentów, 25 – jeden fragment). Grudki polepy znaleziono także w obiektach o nieokreślonej chronologii (15 – 12 fragmentów), interpretowanych jako naturalne (16 – 32 fragmenty, 22 – dwa fragmenty, 23 – 18 fragmentów). Z powierzchni stanowiska pochodzi dziewięć grudek polepy, a z warstw pozaobiektowych aż 128: z humusu – 10 bryłek (wykop II – sześć fragmentów, wykop III – cztery fragmenty), ze stropu ciemnożółtego piasku – 14 sztuk (wykop I – 13 fragmentów, wykop III – jeden fragment), ze stropu pomarańczowego, gliniastego piasku w wykopie II – 21 bryłek. Fragmenty polepy zostały także pozyskane przy oczyszczaniu profili w pałnicy I/2007 (83 okazy).

Analiza materiału zabytkowego

Materiały krzemienne

W Kownacicy odkryto 164 zabytki krzemienne (Ryc. 24). Wydzielono materiały związane z późnym mezolitem (dziewięć zabytków z krzemienia narzutowego i jeden okaz przepalony), wczesnym neolitem – z kulturami pochodzenia południowego (10 zabytków z krzemienia czekoladowego, w tym trzy przepalone), KPL (39 zabytków z krzemienia pasiastego, w tym cztery przepalone, dziewięć z krzemienia świciechowskiego, w tym jeden przepalony, 12 z krzemienia wołyńskiego), oraz nieokreślone kulturowo (z krzemienia narzutowego – 47 okazów, w tym dwa przepalone, czekoladowego – 10, w tym trzy

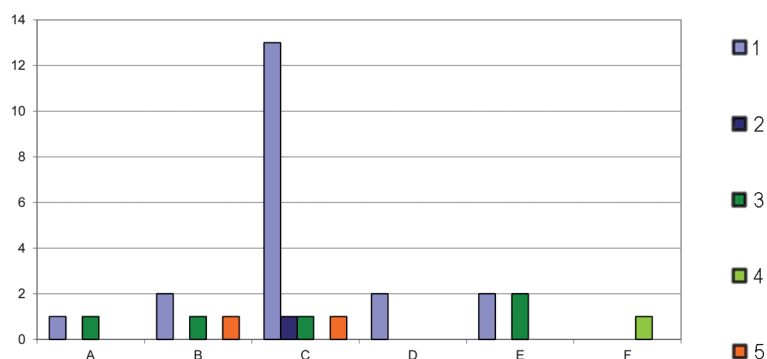
Ryc. 25. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Udział procentowy surowców krzemiennych w inwentarzu kultury pucharów lejkowatych. 1 – krzemień pasiasty; 2 – krzemień pasiasty przepalony; 3 – krzemień świciechowski; 4 – krzemień świciechowski przepalony; 5 – krzemień wołyński

Fig. 25. Kownacica 1, Garwolin County. Percentage of flint raw materials in the Funnel Beaker Culture assemblage.

1 – banded flint; 2 – burnt banded flint; 3 – Świeciechów flint; 4 – burnt Świeciechów flint; 5 – Volhynian flint

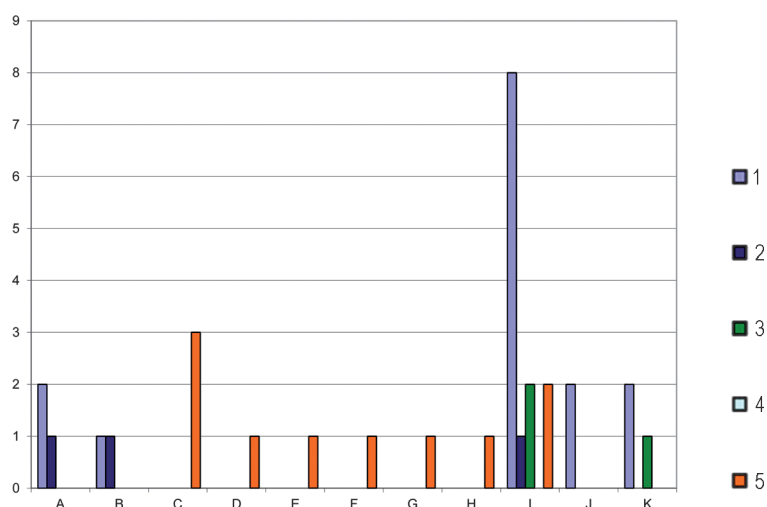
przepalone, pasiastego – 10, świciechowskiego – pięć, oraz przepalone z krzemienia nieokreślonego – 12).

Wśród materiałów łączonych z KPL (60 sztuk) pod względem surowcowym dominuje krzemień pasiasty – 35

Ryc. 26. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Udział liczbowy surowców krzemiennych w grupie rdzeni, wiórów i odłupków w inwentarzu kultury pucharów lejkowatych. 1 – krzemień pasiasty; 2 – krzemień pasiasty przepalony; 3 – krzemień świciechowski; 4 – krzemień świciechowski przepalony; 5 – krzemień wołyński; A – rdzenie i fragmenty; B – wióry; C – odłupki; D – odłupki od siekier; E – łuski; F – okruszki

Fig. 26. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Numerical share of flint raw materials in the group of lithic cores, blades and flakes in the Funnel Beaker Culture assemblage. 1 – banded flint; 2 – burnt banded flint; 3 – Świeciechów flint; 4 – burnt Świeciechów flint; 5 – Volhynian flint; A – cores and fragments; B – blades; C – flakes; D – flakes from axes; E – chips; F – crumbs

Ryc. 27. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Udział liczbowy surowców krzemiennych w grupie narzędzi rdzeniowych i wiórowo-odłupkowych w inwentarzu kultury pucharów lejkowatych. 1 – krzemień pasiasty; 2 – krzemień pasiasty przepalony; 3 – krzemień świciechowski; 4 – krzemień świciechowski przepalony; 5 – krzemień wołyński; A – półwytwory siekier; B – siekiery i fragmenty; C – wiórowce; D – drapacze z wiórowcami; E – drapacze; F – skrobacze; G – półtyłczaki z wiórowcami; H – wiertniki; I – łuszczenie; J – wióry retuszowane; K – odłupki retuszowane

Fig. 27. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Numerical share of flint raw materials in the group of core tools and blade and flake tools in the Funnel Beaker Culture assemblage. 1 – banded flint; 2 – burnt banded flint; 3 – Świeciechów flint; 4 – burnt Świeciechów flint; 5 – Volhynian flint; A – half-finished axes; B – axes and fragments; C – retouched blades; D – endscrapers on retouched blades; E – endscrapers; F – scrapers; G – truncated blades with retouched blades; H – borers; I – splintered pieces; J – partially retouched blades; K – retouched flakes

okazów (58,33%), następnie wołyński – 12 (20%) i świciechowski – osiem (13,33%). Stwierdzono także zabytki wtórnie przepalone: z surowca pasiastego – cztery egzemplarze (6,67%) oraz świciechowskiego – jeden okaz (1,67%; Ryc. 25). W inwentarzu krzemiennym KPL widoczne są preferencje surowcowe: krzemień pasiasty wykorzystywany był głównie do wykonywania siekier i łuszczeni, krzemień wołyński – narzędzi wiórowych i łuszczeni.

Zastanawiający jest niski udział narzędzi wykonanych z krzemienia świciechowskiego – wyjątek stanowią dwa łuszczenie. O użytkowaniu tego surowca do produkcji siekier świadczą znalezione na stanowisku odłupki retuszowane od gładzonej siekiery oraz łuszczeni z odłupka od siekiery (Ryc. 26, 27).

Jedynie 16 zabytków krzemiennych (w tym tylko trzy narzędzia) odkryto w obiektach (3 – fragment wiórowca

z krzemienia wołyńskiego (Ryc. 31:4), 10 – trzy okazy, 16 – pięć, 17 – dwa, w tym fragment wiertnika z krzemienia wołyńskiego (Ryc. 31:7), 19 – jeden okaz, 23 – dwa, w tym fragment łuszczenia z krzemienia narzutowego, 25 – dwa okazy). Zasadniczą część materiałów krzemienych (148 sztuk) odkryto w warstwach pozaobiektowych.

Materiały z krzemienia narzutowego

Wśród zabytków z krzemienia narzutowego wydzielono dziewięć okazów (Ryc. 24) związanych z późnym mezolitem: cztery rdzenie (Ryc. 28:1–4, Tab. 1), dwa fragmenty rdzeni (Ryc. 28:5, Tab. 1), mikrolityczny wiór (Ryc. 28:6), odłupek i skrobacz (Ryc. 28:7, Tab. 4).

Znacznej części zabytków z tego surowca (47 sztuk) nie udało się określić pod względem chronologiczno-kulturowym. Są to: fragment konkrecji, 19 wiórów, odłupek (przepalony), 16 łusek (jedna przepalona), łuszcza, cztery okruchy, trzy łuszczenia oraz dwa okruchy naturalne (Ryc. 24).

Materiały z krzemienia czekoladowego

Poziom z surowcami czekoladowymi pod względem kontekstu stratygraficznego umieszczany jest w obrębie górnej jury, w górnej części litostratygraficznego piętra „astartu”. Jego wychodnia znajduje się na północno-wschodnim, mezozoicznym obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich. Rozpoznana jest ona na przestrzeni blisko 90 km, od doliny Wisły w okolicach Zawichostu po dorzecze górnej Radomki (J. Budziszewski 2008, s. 42, 49).

W Kownacicy odkryto 20 zabytków z krzemienia czekoladowego, w tym sześć przepalonych (Ryc. 24). Dziesięć form narzędziowych jest najprawdopodobniej zwią-

zanych z osadnictwem starszym od KPL, z wczesnego neolitu. Ze względu na brak diagnostycznych cech trudno jednoznacznie wskazać, z którą z kultur pochodzenia południowego należy je łączyć – z kręgu wstęgowego czy cyklu lendzielsko-polgarskiego. Wśród nich wyróżniono dwa drapacze z wiórowcami jednobocznymi całkowitymi (Ryc. 28:9.10, Tab. 4), fragment wiórowca, dwa rylce – jedynak i klinowy (Ryc. 28:11.12, Tab. 4), trapez (Ryc. 28:13, Tab. 4), dwa fragmenty łuszczeni (Tab. 2) oraz dwa wióry retuszowane (Ryc. 28:14.15, Tab. 4).

Dwa wióry, cztery odłupki (w tym dwa przepalane), trzy łuski i okruch (przepalony) z krzemienia czekoladowego nie zostały określone pod względem kulturowym (Ryc. 24).

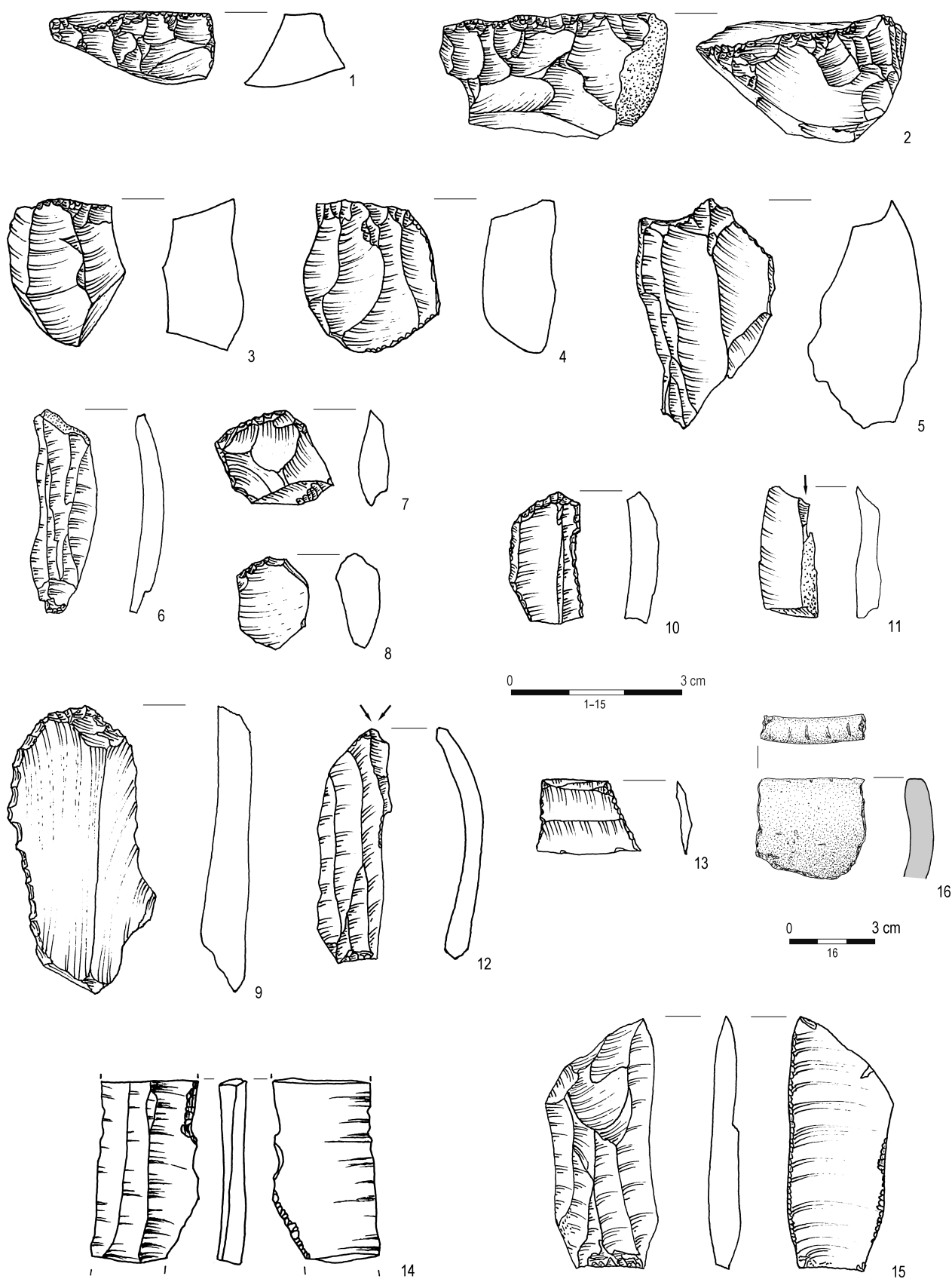
Materiały z krzemienia pasiastego

Surowiec pasiasty pochodzi z ławic górnajurajskich. Jego wychodnie lokalizuje się od Błazin Górnych pod Iłżą, poprzez okolice Sienna, Skarbkę Dolną, Rudę Kościelną i Stróżę, aż po Zawichost nad Wisłą (J. Budziszewski, R. Michniak 1989, s. 152–153). W neolicie 80% krzemieni pasiastych pozyskiwano z kopalń w Krzemionkach Opatowskich, pow. ostrowiecki. We wczesnej epoce brązu eksploatowano mniejsze wychodnie, np. w Teofilowie (J. Budziszewski 1996, s. 96).

W Kownacicy pozyskano 39 zabytków z krzemienia pasiastego (w tym cztery okazy przepalane), które należy łączyć z KPL. Wśród nich wyróżniono fragment rdzenia, dwa wióry, 13 odłupków, dwa odłupki od siekier gładzonych, dwie łuski. Natomiast wśród form narzędziowych wydzielono: siekiere (Ryc. 29:1, Tab. 3), fragment przyobuchowy siekiery (Ryc. 29:2, Tab. 3), trzy fragmenty półwytworów siekier (Ryc. 30:3, Tab. 3), dziewięć

Tab. 1. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Rdzenie w układzie chronologiczno-kulturowo-surowcowym
Table 1. Kownacica 1, Garwolin County. Lithic cores arranged by chronology, culture and raw material

Rdzenie							
Surowiec	Wymiary [cm]			Uwagi	Lokalizacja	Chron.	Ryc.
	dług.	szer.	grub.				
krzemień narzutowy	2,8	1,7	1,3	rdzeń szczątkowy	z powierzchni	późny mezolit	28:1
krzemień narzutowy	3,5	3,4	2,1	okaz spatynowany, częściowo zachowana kora w przedziale 0:¼	z powierzchni	późny mezolit	28:2
krzemień narzutowy	2,5	1,8	1,1		wykop I, strop warstwy 2	późny mezolit	28:3
krzemień narzutowy	2,6	2,3	1,2		wykop I, strop warstwy 2	późny mezolit	28:4
krzemień narzutowy	3,7	2,4	1,2	fragment rdzenia	wykop I, strop warstwy 2	późny mezolit	28:5
krzemień narzutowy	1,4	0,9	0,6	fragment rdzenia	wykop III, warstwa 1, orna	późny mezolit	
krzemień świciechowski	4,4	4,5	2,3	fragment rdzenia szczątkowego	wykop I, strop warstwy 2	KPL	
krzemień pasiasty	4,1	3,8	2,9	rdzeń szczątkowy, częściowo zachowana kora w przedziale 0:¼	wykop I, warstwa 1, orna	KPL	

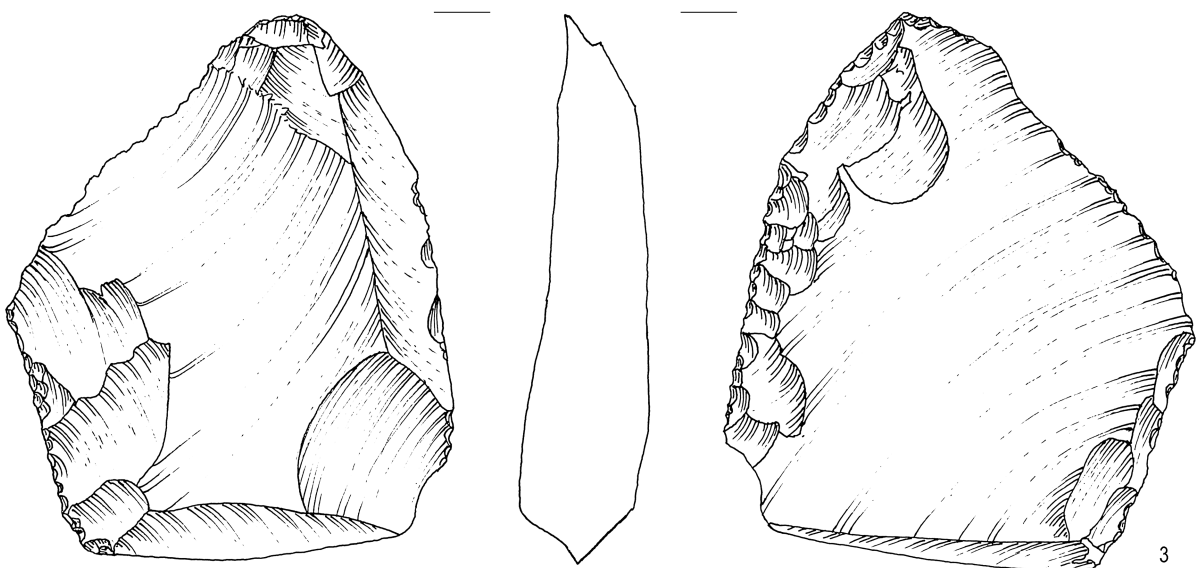
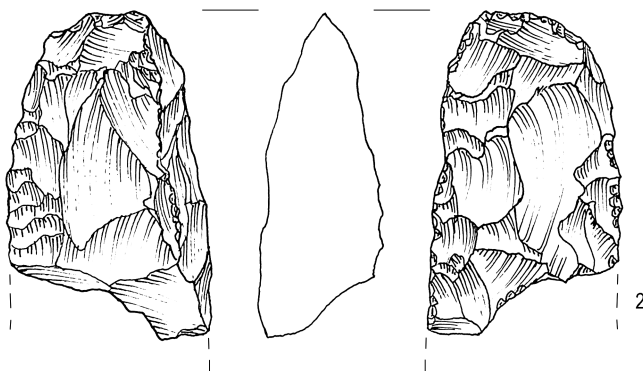
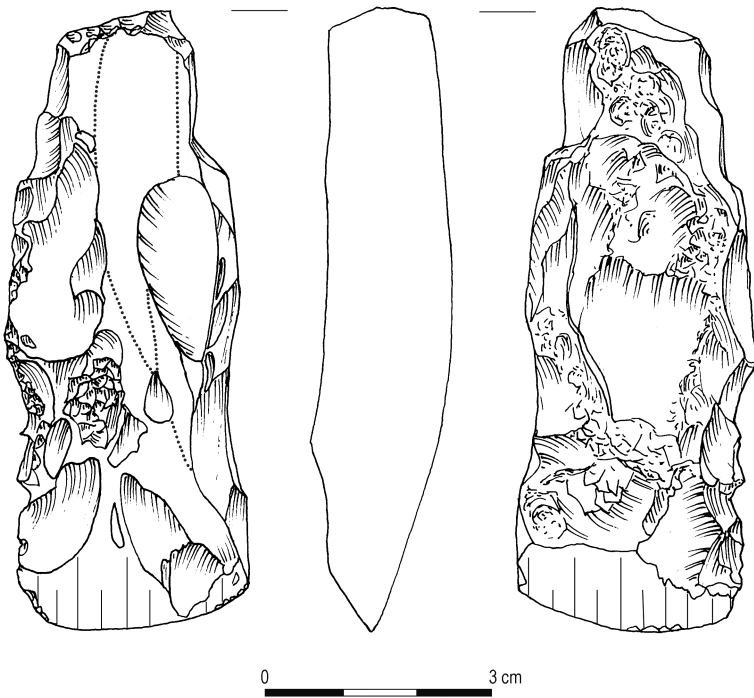
Ryc. 28. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Materiały krzemienne i ceramiczne. 1-8 – późny mezolit; 9-16 – wczesny neolit.

Rys.: B. Karch. Oprac.: B. Sałacińska

Fig. 28. Kownacica 1, Garwolin County. Flint and ceramic material. 1-8 – Late Mesolithic; 9-16 – Early Neolithic.

Drawing: B. Karch. Graphic design: B. Sałacińska

Ryc. 29. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1.
 Materiały krzemienne kultury pucharów
 lejgowatych. Rys.: B. Karch. Oprac.: B. Sałacińska
 Fig. 29. Kownacica 1, Garwolin County.
 Flint material of the Funnel Beaker Culture.
 Drawing: B. Karch. Graphic design: B. Sałacińska

Tab. 2. K o n n a c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Łuszczenie w układzie chronologiczno-kulturowo-surowcowym
Table 2. K o n n a c i c a 1, Garwolin County. Splintered pieces arranged by chronology, culture and raw material

Łuszczenie							
Surowiec	Wymiary [cm]			Uwagi	Lokalizacja	Chron.	Ryc.
	dług.	szer.	grub.				
krzemień czekoladowy, przepalony	2,4	2,3	0,3	fragment	wykop I, strop warstwy 11	CL-P?	
krzemień czekoladowy, przepalony	1,8	1,3	0,4	fragment	wykop I, strop warstwy 11	CL-P?	
krzemień świciechowski	2,6	2,5	1,8	fragment	wykop I, warstwa 1, orna	KPL	
krzemień świciechowski	5,6	2,9	1,4	z odłupka od siekiery	wykop I, strop warstwy 2	KPL	
krzemień wołyński	2,9	3	0,8		wykop I, warstwa 1, orna	KPL	
krzemień wołyński	1,8	2,1	0,4		piaśnica I/2007, profil N	KPL?	
krzemień pasiasty	3	1,6	0,5		wykop I, strop warstwy 2	KPL	
krzemień pasiasty	1,8	1,9	0,8	fragment	z powierzchni	KPL	
krzemień pasiasty	4,9	3,6	1,9	częściowo zachowana kora w przedziale 0:¼	z powierzchni	KPL	30:2
krzemień pasiasty	4,2	2,6	1,7		wykop I, strop warstwy 2	KPL	
krzemień pasiasty	5,7	6,9	1,5		wykop II, warstwa 1, orna	KPL	29:3
krzemień pasiasty	4	3,4	1,4		wykop III, warstwa 1, orna	KPL	
krzemień pasiasty	3,5	4,2	0,9	częściowo zachowana kora w przedziale ¼:½	piaśnica I/2007, z powierzchni	KPL	30:1
krzemień pasiasty	4,7	2,5	0,9	częściowo zachowana kora w przedziale 0:¼	wykop współczesny, profil W	KPL	
krzemień pasiasty, przepalony	3,6	2,8	1	retusz lewego boku	wykop I, warstwa 1, orna	KPL	
krzemień narzutowy	2	1,7	0,6		wykop I, strop warstwy 2	NOK	
krzemień narzutowy	2,1	0,9	0,8	fragment	wykop I, obiekt 23	NOK	

łuszczeni, w tym jeden przepalony (Ryc. 29:3, 30:1.2, Tab. 2), dwa wióry retuszowane (Ryc. 30:4, Tab. 4) oraz dwa odłupki retuszowane (Ryc. 24, 26, 27, Tab. 4).

10 okazów z surowca pasiastego (fragment wióra, pięć odłupków, dwie łuski, łuszcza, okruch) nie określono pod względem chronologiczno-kulturowym (Ryc. 24).

Materiały z krzemienia świciechowskiego

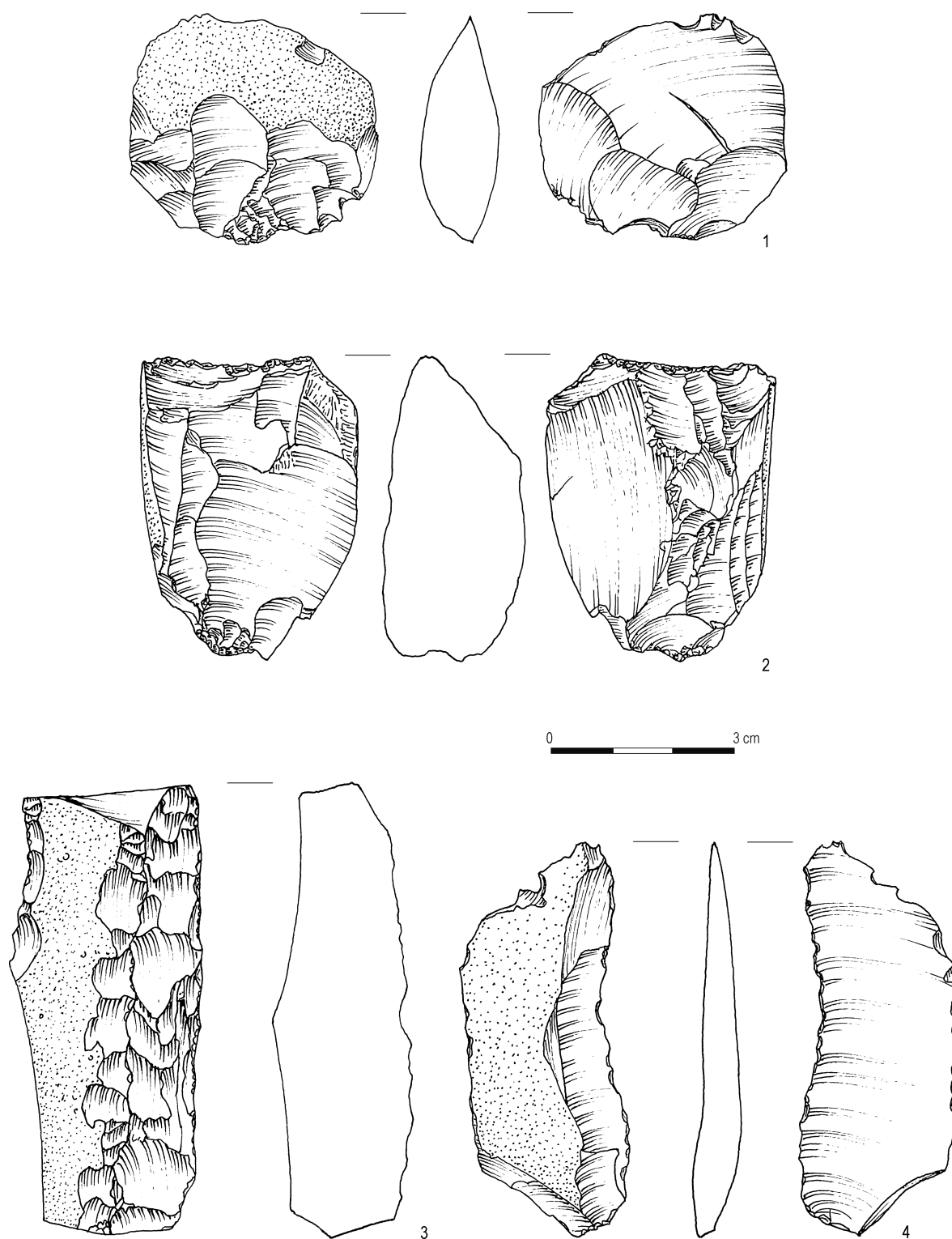
Do tej grupy należą zabytki z surowca turońskiego – szarego, biało nakrapianego, pochodzącego z nadwiślańskich prawobrzeżnych złóż turonu dolnego w obrębie Antykliny Rachowa (B. Balcer 1975, s. 46). Krzemień świciechowski wykorzystywano od paleolitu po epokę

brązu (zob. B. Matraszek, S. Sałaciński 2002 – tam dalsza literatura).

Dziewięć okazów krzemiennych związanych z KPL wykonanych jest z tego surowca. Wyróżniono fragment rdzenia, wiór, odłupek, dwie łuski oraz okruch (przepa-

lony). Wśród form narzędziowych wydzielono dwa łuszczyce i odłupek retuszowany (Ryc. 24, 26, 27, Tab. 1, 2, 4).

Pięć zabytków z tego surowca (odłupek, dwie łuski, dwa okruchy) nie zostało określonych pod względem kulturowym (Ryc. 24).

Ryc. 30. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Materiały krzemiennie kultury pucharów lejkowatych. Rys.: B. Karch. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 30. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Flint material of the Funnel Beaker Culture. Drawing: B. Karch. Graphic design: B. Sałacińska

Materiały z krzemienia wołyńskiego

Krzemień wołyński jest surowcem kredowym, turońskim. Jego złoża pierwotne znajdują się na Wyżynie Wołyńskiej (B. Balcer, 1975, s. 55).

Do materiałów KPL z Kownacicy wykonanych z tego surowca zaliczono 12 okazów: wiór i odłupek, oraz 10 form narzędziowych – fragment drapacza (Ryc. 31:1, Tab. 4), drapacz z wiórowcem dwubocznym (zachowany w dwóch fragmentach; Ryc. 31:2, Tab. 4), trzy fragmenty wiórowców dwubocznych (Ryc. 31:3–5, Tab. 4), półtylczak z wiórowcem jednobocznym całkowitym (Ryc. 31:6, Tab. 4), fragment wiertnika (Ryc. 31:7, Tab. 4), skrobacz (Ryc. 31:8, Tab. 4), oraz dwa łuszczyki (Ryc. 24, 26, 27, Tab. 2).

Przepalane materiały krzemienne

Wśród wyrobów przepalonych wyróżniono skrobacz, związany z późnym mezolitem (Ryc. 28:8, Tab. 4), natomiast 12 okazów (dwa wióry, dwa odłupki, pięć łusek, dwa okruchy, fragment drapacza) nie określono pod względem chronologiczno-kulturowym (Ryc. 24).

Opis krzemiennych form wydzielonych

Wśród 54 okazów wyróżniono: osiem rdzeni (Tab. 1), 17 łuszczyki (Tab. 2), siekiere, przyobuchowy fragment

siekier i trzy fragmenty półwytworów siekier (Tab. 3), trzy skrobacze, trzy drapacze z wiórowcami, półtylczak z wiórowcem, cztery fragmenty wiórowców, dwa fragmenty drapaczy, fragment wiertnika, rylce i fragment rylca, trapez, dwa wióry i dwa fragmenty wiórów retuszowanych, trzy odłupki retuszowane (Tab. 4).

Rdzenie

W materiałach krzemiennych wydzielono sześć rdzeni wykonanych z surowca narzutowego, w tym: dwa szczątkowe, dwa fragmenty i jeden okaz spatynowany z częściowo zachowaną korą w przedziale 0:¼, (Ryc. 28:1–5), jeden szczątkowy z krzemienia pasiastego z korą w przedziale 0:¼ oraz jeden szczątkowy z krzemienia świciechowskiego (Tab. 1). Rdzenie z surowca pasiastego i świciechowskiego zaliczono do KPL. Okazy z krzemienia narzutowego mają o wiele starszą metrykę. Zostały wydатовane na późny mezolit⁶. Tego typu artefakty, niezbyt zróżnicowane, jednopiętowe, wiórowe, mieszczące się w parametrach od 15 do 45 mm, przypisywał Stefan Karol Kozłowski kulturze pieńkowskiej (1968, s. 8) lub, wspólnie z Januszem Krzysztofem Kozłowskim, grupie pieńkowskiej kultury

⁶ Za konsultację merytoryczną dziękujemy Elżbiecie Ciepielewskiej i Andrzejowi Jackowi Tomaszewskiemu.

Tab. 3. Kownacica, pow. garwoliński, stan. 1. Siekiery w układzie chronologiczno-kulturowo-surowcowym
Table 3. Kownacica 1, Garwolin County. Axes arranged by chronology, culture and raw material

Siekiery										
Artefakty	Surowiec	wymiary [cm]					Uwagi	Lokalizacja	Chron.	Ryc.
		dług.	szer. ostrza	szer. ucha	szer.	grub.				
siekiera czworocienna	krzemień pasiasty	7,8	3	1,9		1,6	przeszlifowana na krawędziach, przepalona	z powierzchni	KPL	29:1
fragment półwytworu siekiery czworociennej	krzemień pasiasty	8,6			4,9	2		wykop II, warstwa 1, orna	KPL	
fragment półwytworu siekiery czworociennej	krzemień pasiasty	6,9			2,3	1,9	część przykrawędna, okaz częściowo korowy (w przedziale 0:¼)	wykop II, strop warstwy 3	KPL	30:3
fragment półwytworu siekiery czworociennej	krzemień pasiasty	4,8			4,1	1,7	przepalony	wykop współczesny	KPL	
przyobuchowy fragment siekiery	krzemień pasiasty	4,3			2,8	1,5		wykop III, strop warstwy 2	KPL	29:2

chojnicko-pieńkowskiej, występującej w łuku środkowej Wisły (1975, s. 318; 1977, s. 227).

Łuszczenie

W materiałach wyróżniono dziewięć łuszczeni wykonanych z krzemienia pasiastego, w tym trzy z częściowo zachowaną korą, a jeden (przepalony) z retuszem lewego boku (Ryc. 29:3, 30:1.2), dwa z surowca świciechowskiego (w tym jeden z odłupka od siekiery), dwa z krzemienia wołyńskiego, dwa z czekoladowego (przepalone) oraz dwa z narzutowego (Tab. 2). Egzemplarze z krzemienia świciechowskiego, pasiastego i wołyńskiego zaliczono do KPL, w której były formami powszechnymi (B. Balcer 1975, s. 126; J. Libera 1985, s. 181). Technika łuszczeniowa rozpowszechniła się w warunkach ubóstwa surowcowego, także na Niżu Polskim (B. Balcer 1981, s. 85). Łuszczenie z krzemienia czekoladowego określono jako okazy starsze chronologicznie, związane z horyzontami kultur pochodzenia południowego, a z surowca narzutowego nie zostały określone pod względem chronologicznym.

Siekiery i ich półwytwory

Wydzielono jeden okaz siekiery czworosiecznej (Ryc. 29:1), fragment przyobuchowy (Ryc. 29:2) oraz trzy fragmenty półwytworów siekier (Ryc. 30:3). Wszystkie wykonane są z krzemienia pasiastego (siekiery nosi ślady przepalenia) i zaliczono je do KPL (Tab. 3). Interesująca jest obecność półwytworów siekier, która świadczy o ostatecznym formowaniu siekier w obrębie osady, potwierdzonym także poprzez występowanie w krzemieniu materiale masowym odłupków technicznych. Przyjmuje się, że obecność zaczątkowców i półwytworów siekier jest charakterystyczna dla ośrodków produkcji i potwierdza umiejętność ich przekształcania w gotowe wyroby przez mieszkańców osad (B. Balcer 1983, s. 135). Z kolei fakt zniszczeń użytkowych i ewentualnych napraw siekier poświadczają w materiałach z Kownacicy również nie liczne odłupki z gładzoną stroną wierzchnią (m.in. dwa z surowca pasiastego).

Drapacze

Wyróżniono dwa fragmenty drapaczy – jeden z krzemienia wołyńskiego (Ryc. 31:1) oraz jeden przepalony z nieokreślonego surowca (ze zniszczonym wierzchołkiem). Narzędzie z krzemienia wołyńskiego zaliczono do KPL, natomiast dla fragmentarycznie zachowanego okazu przepalonego trudno jest jednoznacznie wskazać proveniencję kulturową (Tab. 4).

Wiórowce

Wydzielono cztery fragmenty wiórowców. Trzy egzemplarze – dwa fragmenty wiórowców dwubocznych całkowitych (Ryc. 31:3.5) i fragment wiórowca dwubocznego częściowego (Ryc. 31:4) – wykonane są z surowca wołyń-

skiego, a jeden – fragment wiórowca, przepalony – z krzemienia czekoladowego. Narzędzia z surowca wołyńskiego zaliczono do KPL, a z czekoladowego do starszego osadnictwa neolitycznego (Tab. 4).

Narzędzia kombinowane

W grupie narzędzi kombinowanych wyróżniono cztery egzemplarze: dwa drapacze z wiórowcami jednobocznymi całkowitymi z krzemienia czekoladowego (Ryc. 28:9.10), drapacz z wiórowcem dwubocznym częściowym z krzemienia wołyńskiego (Ryc. 31:2) oraz półtyłczak z wiórowcem jednobocznym całkowitym z krzemienia wołyńskiego (Ryc. 31:6). Narzędzia z krzemienia wołyńskiego zaliczono do KPL, natomiast z czekoladowego do starszych neolitycznych kultur pochodzenia południowego (Tab. 4).

Inne wiórowo-odłupkowe narzędzia retuszowane

Wydzielono siedem okazów: trzy skrobacze – jeden z krzemienia narzutowego (Ryc. 28:7), jeden przepalony (Ryc. 28:8), jeden z surowca wołyńskiego z retuszem wierzchołka, z częściowo zachowaną korą (Ryc. 31:8), rylce klinowy z krzemienia czekoladowego (Ryc. 28:12), fragment rylca jedynaka z krzemienia czekoladowego z częściowo zachowaną korą (Ryc. 28:11), trapez z krzemienia czekoladowego przepalonego (Ryc. 28:13), fragment wiertnika z krzemienia wołyńskiego (Ryc. 31:7).

Skrobacze (z surowca narzutowego i przepalony) włączono do grupy artefaktów późnomezolitycznych, mających analogie wśród wydzielanych przez S. K. Kozłowskiego skrobaczy „pieńkowskich” – drobnych i średnich, krępych i krótkich (1968, s. 18, tabl. V). Narzędzia z krzemienia czekoladowego zapewne należy łączyć ze starszymi neolitycznymi kulturami pochodzenia południowego, natomiast okazy z surowca wołyńskiego i pasiastego zaliczono do KPL (Tab. 4).

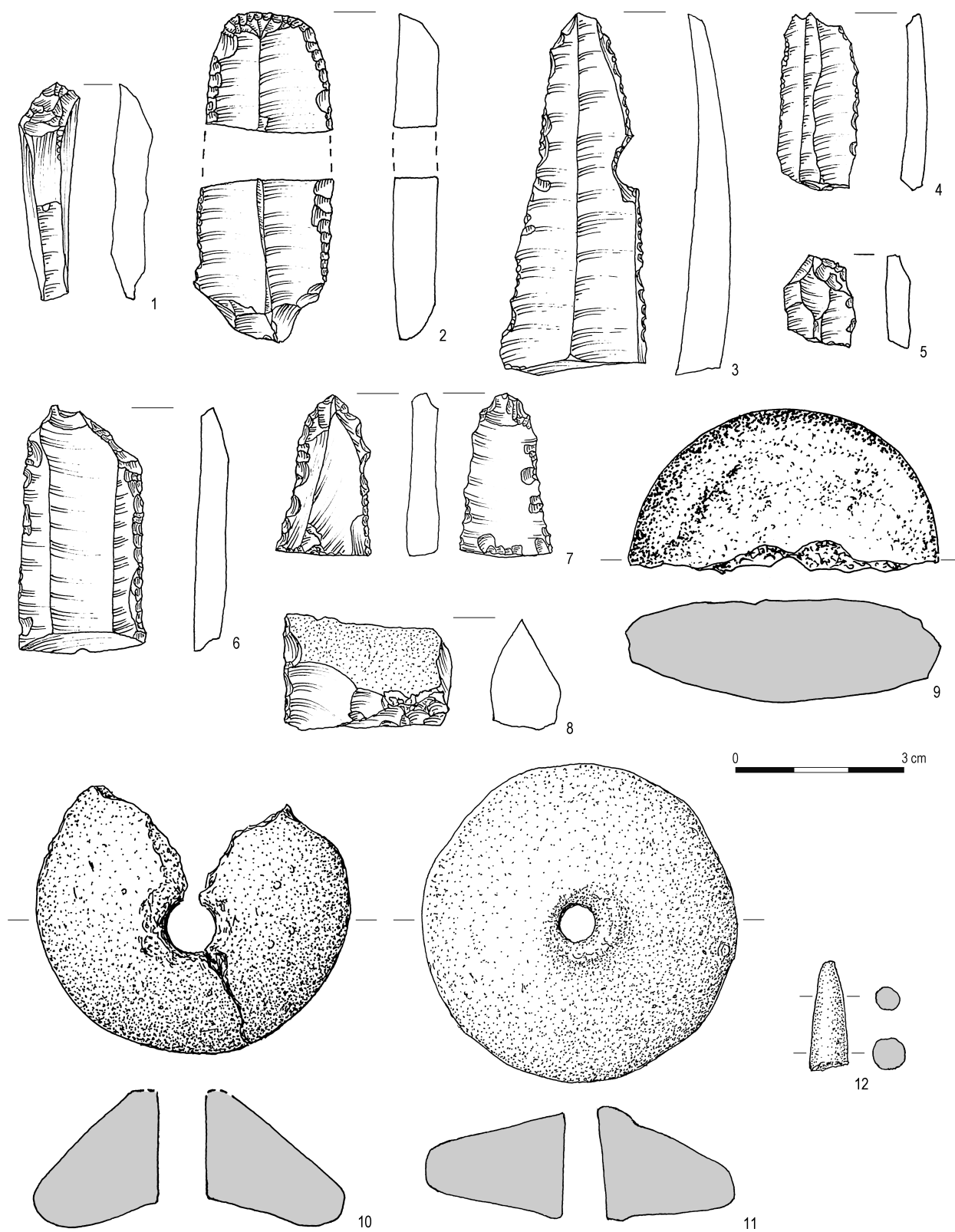
Wióry i odłupki częściowo retuszowane

Wyróżniono trzy odłupki (dwa z surowca pasiastego i jeden, od gładzonej siekiery, z krzemienia świciechowskiego), i cztery wióry (fragment i jeden cały z krzemienia czekoladowego – Ryc. 28:14.15, oraz fragment i jeden cały z krzemienia pasiastego – Ryc. 30:4). Okazy z surowca pasiastego i świciechowskiego zaliczono do KPL, a z czekoladowego do starszych kultur pochodzenia południowego (Tab. 4).

Zabytki ceramiczne

Ceramika naczyniowa

Wśród 1111 fragmentów ceramiki wydzielono 1023 fragmenty naczyń KPL (Ryc. 32, 33). 12 fragmentów, w tym fragment wylewu czarki z krawędzią wylewu zdobioną nieregularnymi, płytkimi nacięciami (Ryc. 28:16),

Ryc. 31. Kownacica, pow. garwoliński, stan. I. Materiały krzemienne i ceramiczne kultury pucharów lejkowatych.

Rys.: B. Karch. Oprac.: B. Sałacińska

Fig. 31. Kownacica 1, Garwolin County. Flint and ceramic material of the Funnel Beaker Culture.

Drawing: B. Karch. Graphic design: B. Sałacińska

Tab. 4. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Narzędzia wiórowo-odłupkowe w układzie chronologiczno-kulturowo-surowcowym
Table 4. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Blade and flake tools arranged by chronology, culture and raw material

Narzędzia wiórowo-odłupkowe								
Kategoria narzędzi	Surowiec	Wymiary [cm]			Uwagi	Lokalizacja	Chron.	Ryc.
		dług.	szer.	grub.				
skrobacz	krzemień narzutowy	1,6	1,6	0,4		wykop I, strop warstwy 2	poźny mezolit	28:7
skrobacz	krzemień przepalony	1,2	1,5	0,8		piaśnica I/2007, z odczyszczania profilu N	poźny mezolit	28:8
drapacz z wiórowcem jednobocznym całkowitym	krzemień czekoladowy	4,6	2,2	0,6	szer. drapiska 2,1 cm	z powierzchni	CL-P	28:9
drapacz z wiórowcem jednobocznym całkowitym	krzemień czekoladowy	2,2	1,1	0,5	szer. drapiska 1,2 cm	wykop I, z powierzchni	CL-P	28:10
fragment wiórowca	krzemień czekoladowy, przepalony	1,9	1,7	0,5		wykop III, strop warstwy 2	CL-P	
rylec klinowy	krzemień czekoladowy	4	1,4	0,3		wykop I, strop warstwy 2	CL-P	28:12
fragm. rylca jedynaka	krzemień czekoladowy	2,1	0,9	0,4	częściowo zachowana kora w przedziale 0:¼	wykop I, strop warstwy 3	CL-P	28:11
trapez	krzemień czekoladowy, przepalony	1,2	1,7	0,3		wykop I, strop warstwy 4	CL-P	28:13
fragment wióra częściowo retuszowanego	krzemień czekoladowy	3,2	1,6	0,3		wykop I, strop warstwy 2	CL-P	28:14
wiór retuszowany	krzemień czekoladowy	4,3	1,9	0,6	z mikroretuszem na stronie spodniej	wykop współczesny, z odczyszczania profilu W	CL-P	28:15
fragment drapacza	krzemień wołyński	3,7	0,8	0,6		piaśnica I/2007, z odczyszczania profilu N	KPL	31:1
drapacz z wiórowcem dwubocznym częściowym	krzemień wołyński	2,1 i 2,9	2,2 i 2,3	0,6	szer. drapiska 1,9 cm; zachowany w dwóch fragmentach	piaśnica I/2007, z powierzchni	KPL	31:2
fragment wiórowca dwubocznego całkowitego	krzemień wołyński	6,2	2,6	0,7		wykop I, warstwa 1, orna	KPL	31:3
fragment wiórowca dwubocznego całkowitego	krzemień wołyński	1,5	1,1	0,4		wykop I, strop warstwy 2	KPL	31:5
fragment wiórowca dwubocznego częściowego	krzemień wołyński	3,1	1,3	0,3		wykop I, obiekt 3	KPL	31:4
półtylczak z wiórowcem jednobocznym całkowitym	krzemień wołyński	4,1	2,2	0,5		wykop I, warstwa 1, orna	KPL	31:6
fragment wiertnika	krzemień wołyński	2,7	1,5	0,9		wykop I, obiekt 17	KPL	31:7

Tab. 4. (ciąg dalszy)
Table 4. (continued)

Narzędzia wiórowo-odłupkowe								
Kategoria narzędzi	Surowiec	Wymiary [cm]			Uwagi	Lokalizacja	Chron.	Ryc.
		dług.	szer.	grub.				
skrobacz	krzemień wołyński	2,8	1,9	1,2	z retuszem wierzchołka, z częściowo zachowaną korą w przedziale ½:¾	wykop I, warstwa 1, orna	KPL	31:8
wiór retuszowany	krzemień pasiasty	5,9	2,3	0,5	retuszowany na stronę spodnią, częściowo zachowana kora w przedziale ½:¾	z powierzchni	KPL	30:4
fragment wióra retuszowanego	krzemień pasiasty	4,7	1,4	0,5		wykop II, warstwa 1, orna	KPL	
odłupek częściowo retuszowany	krzemień pasiasty	3,7	2,6	0,8		z powierzchni	KPL	
odłupek retuszowany	krzemień pasiasty	8,5	5,6	1,5	z mikroretuszem lewego boku	wykop II, warstwa 1, orna	KPL	
odłupek retuszowany	krzemień świciechowski	2,2	3,3	0,4	z mikroretuszem, od gładzonej siekiery	wykop II, strop warstwy 3	KPL	
fragment drapacza	krzemień przepalony	2,8	2,4	0,8	zniszczony wierzchołek	z powierzchni	NOK	

związanych jest z osadnictwem wczesnoneolitycznym, 63 fragmenty z kulturą trzciniecką, pięć fragmentów z kulturą łużycką. Dwa fragmenty ceramiki pochodzą od naczyń nowożytnych, a sześć fragmentów nie zostało określonych pod względem chronologiczno-kulturowym.

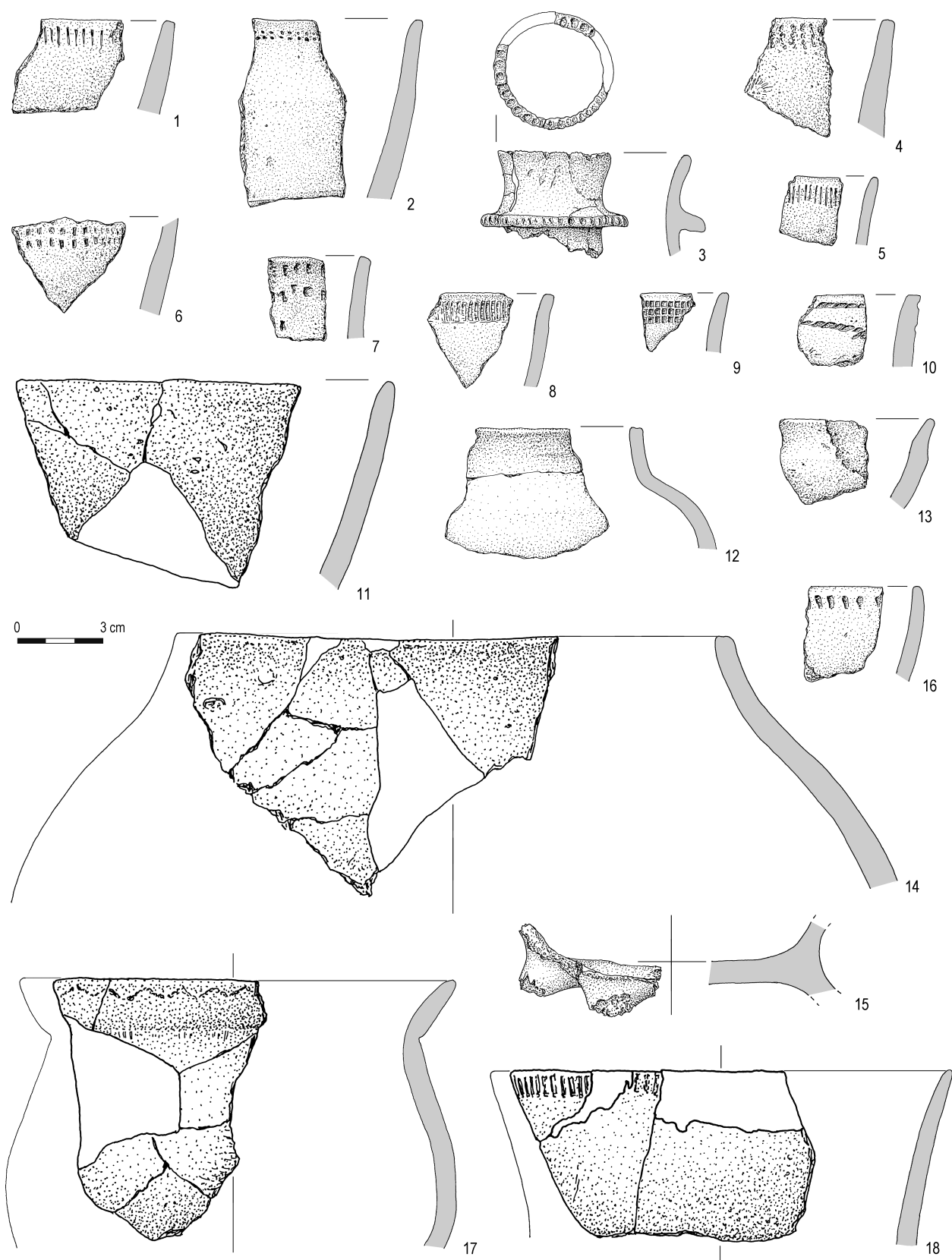
Zaledwie 132 fragmenty naczyń KPL (12,90%) odkryto w obiektach. Na powierzchni znaleziono 55 fragmentów (5,38%), w warstwie ornej/humusie – 127 (12,41%), w warstwach pozaobiekтовых w otoczeniu jam osadowych – 39 (3,81%), w stropach warstw pozaobiektowych – 613 (59,92%), w piaśnicy I/2007 – 19 (1,86%), a w tzw. wykopie współczesnym – 38 (3,71%).

Materiały ceramiczne KPL z osady w Kownacicy są silnie rozdrobnione (Ryc. 32, 33). Nie znaleziono ani jednego całego naczynia, częściowo zrekonstruowano jedynie trzy formy. Taki stan zachowania materiałów ceramicznych uniemożliwia formułowanie wniosków na temat stylistyki i zestawu form.

Wydzielono 138 fragmentów naczyń cienkościennych, o grubości do 0,6 cm (w tym siedem fragmentów wylewów, dwa szyjek, 125 brzuśców, dwa fragmenty przydenne, dwa fragmenty den i jedno dno), oraz 36 fragmentów grubościennych, o grubości powyżej 1,1 cm (w tym dwa wylewów, jeden szyjki, 21 brzuśców, pięć brzuśców chropowatych, pięć fragmentów przydennych i dwa fragmenty den).

Naczynia z Kownacicy charakteryzują się starannym przygotowaniem masy ceramicznej, wykończeniem powierzchni, twardością oraz dobrym wypałem. Powierzchnie zewnętrzne mają barwę jasnobrunatną, brunatną i ciemnoszarą, natomiast powierzchnie wewnętrzne – brunatną i szarą. Ścianki naczyń były starannie wyrównywane, matowe lub wyświecane, a na pięciu fragmentach stwierdzono celowe chropowacenie powierzchni zewnętrznej. Do schudzania masy ceramicznej stosowano domieszkę w postaci drobnoziarnistego piasku oraz szamotu, rozprowadzaną równomiernie. Ceramika jest dobrze wypalona, o jedno- lub dwubarwnym przełomie.

Wśród naczyń można wyróżnić wysoki, smukły, ostro profilowany puchar lejkowaty (Ryc. 33:16) oraz niski, bardziej krępy puchar z niską, lejkowato wychyloną szyjką (Ryc. 32:17). W inwentarzu ceramicznym zapewne były amfory, w dwóch odmianach – wysokie, o niskiej, lekko lejkowato wychylonej szyjce z listwą plastyczną usytuowaną na przejściu w brzusec i z uchami kolankowatymi na największej wydętości baniastego brzuśca (Ryc. 33:4), oraz mniejsze, z niską szyjką i uchami kolankowatymi położonymi na przejściu szyjki w brzusec (Ryc. 33:12). Zestaw naczyń uzupełniały garnki (Ryc. 33:2.5.6), czariki (Ryc. 32:13, 33:14) oraz fiasze z kryzą (Ryc. 32:3). Nie odnotowano fragmentów z kubków z uchami *ansa lunata* lub dzbanów.

Ryc. 32. Kownacica, pow. garwoliński, stan. I. Materiały ceramiczne kultury pucharów lejkowatych.

Rys.: B. Karch. Oprac.: B. Sałacińska

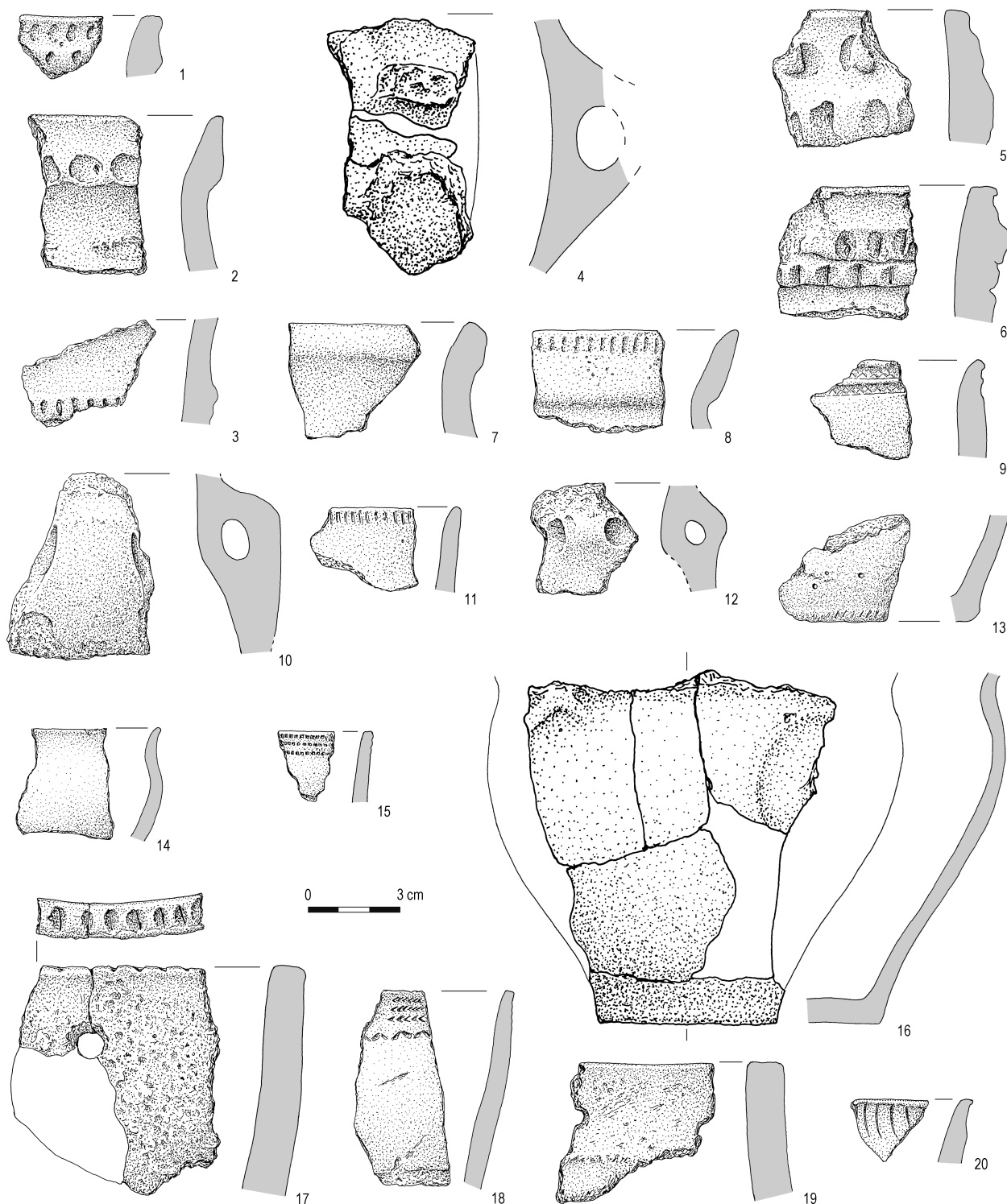
Fig. 32. Kownacica 1, Garwolin County. Ceramic material of the Funnel Beaker Culture.

Drawing: B. Karch. Graphic design: B. Sałacińska

Naczynia zdobiono głównie poniżej wylewów, rzadziej na ich krawędzi, sporadycznie ornamentowane były szyjki i brzuśce. Wśród motywów zdobniczych przeważają wątki jedno- i dwuelementowe w układzie horyzontalnym, umieszczane poniżej krawędzi wylewu. W sposobie wykonania ornamentyki dominuje techni-

ka odciskania, rzadziej stosowano zdobienia plastyczne, sporadycznie nacinanie, ścieg bruzdowy i odciski sznura dwudzielnego.

Fragmenty wylewów, pochodzące zapewne z pucharów lejkowatych, są nieornamentowane (Ryc. 32:11) bądź zdobione odciskami pionowych prostokątnych

Ryc. 33. Kowna c i c a, pow. garwoliński, stan. 1. Materiały ceramiczne kultury pucharów lejkowatych. Rys.: B. Karch. Oprac.: B. Sałacińska
Fig. 33. Kowna c i c a 1, Garwolin County. Ceramic material of the Funnel Beaker Culture. Drawing: B. Karch. Graphic design: B. Sałacińska

(Ryc. 32:1.4.18, 33:8.11) lub drobnych stempelków (Ryc. 32:2.16). W jednym wypadku odciski drobnego stempelka były rozmieszczone nieregularnie (Ryc. 32:7). Zarejestrowano również fragmenty wylewów zdobione pionowymi nacięciami (Ryc. 32:5), odciskami paznokcia (Ryc. 33:20), dwu-, trój- i czterozębnego grzebyka (Ryc. 32:6.9, 33:15.18), niekiedy ułożonymi w zygzak (Ryc. 32:17). Na dwóch fragmentach wylewów ornament wykonano techniką ścięgu bruzdowego (Ryc. 32:8.9), a na kolejnych dwóch odciskami sznura (Ryc. 32:10). Do wyjątków należy fragment wylewu z odciskami plecionki o „szachownicowym” wzorze, która mogła być wykonana z łyka, trawy lub sitowia (Ryc. 33:9). Stosowano także ornament plastyczny w postaci U- i V-kształtnych listew umieszczanych poniżej przejścia szyjki w brzusiec (Ryc. 33:16).

Wylewy garnków dekorowane są listwami plastycznymi – nieornamentowanymi (Ryc. 33:7), zdobionymi odciskami stempelka (Ryc. 33:1) lub ornamentem szczypanym (Ryc. 33:2.5.6). Jeden z fragmentów posiadał karbowaną krawędź wykonaną szczypaniem oraz celowe schropowacenie powierzchni zewnętrznej (Ryc. 33:17). W dwóch wypadkach odnotowano otwory położone poniżej wylewów, wykonane po wypaleniu naczynia (Ryc. 33:17.19). Trudno jednoznacznie ocenić, czy zostały zrobione w celu naprawy naczynia, czy spełniały inną funkcję.

Dwa fragmenty szyjek, pochodzące zapewne z amfor, ornamentowane były listwą plastyczną z odciskami stempelka (Ryc. 33:3). Flasze z kryzą miały nieornamentowane wylewy lub zdobione odciskami stempelka umieszczonymi na krawędzi wylewu i kryzy (Ryc. 32:3).

W materiale ceramicznym wyróżniono duże ucho kolankowate, które zapewne umieszczone było na największej wydętości brzuśca amfory (Ryc. 33:4), a także ucha kolankowate, usytuowane na przejściu szyjki w brzusiec – mniejsze formy można łączyć z amforykami lub pucharkami (Ryc. 33:12), zaś średnie – z pucharami (Ryc. 33:10).

Tylko na jednym fragmencie brzuśca naczynia odnotowano, śladowo zachowane, zdobienie wykonane odciskami stempelka. Na dwóch fragmentach brzuśców naczyni stwierdzono ślady nagrań.

Zachowane fragmenty den są płaskie, niekiedy lekko wklęsłe lub z łagodnie zaznaczoną stopką. Wyróżniono ponadto cienkościenne dno o zachowanych fragmentarycznie dwóch nóżkach, zapewne pochodzące od flaszki z kryzą (Ryc. 32:15). Jeden fragment dna na zewnętrznej krawędzi zdobiony jest nacięciami (Ryc. 33:13).

Ceramika nienaczyniowa

Z badań w Kownacicy pochodzi jeden cały i cztery fragmenty przeszłików KPL. Tylko jeden z fragmentów został znaleziony w obiekcie KPL (17), jeden na powierzchni, a pozostałe w warstwach pozaobiektowych. Dwa z nich określone zostały jako przeszłiki płasko-wypukłe (Ryc.

31:11), jeden soczewkowaty (Ryc. 31:9), jeden stożkowaty (Ryc. 31:10), jednego ze względu na stan zachowania nie udało się sklasyfikować. Średnica przeszłików wynosi 5,4–5,5 cm. W dwóch egzemplarzach otwory położone są asymetrycznie i mają kształt cylindryczny o średnicy 0,7 i 0,8 cm (Ryc. 31:10.11). Proporcja wysokości otworu do średnicy dla przeszłika stożkowatego wynosi 0,27 (Ryc. 31:10), dla soczewkowatego – 0,33 (Ryc. 31:9), a dla płasko-wypukłego – 0,34 (Ryc. 31:11). Wartości te są charakterystyczne dla niskich wypłaszczonych przeszłików odmiany B według Tomasza J. Chmielewskiego, typowej dla stanowisk grupy południowo-wschodniej KPL (2009, s. 82, 92).

Przesłiki gliniane, podobnie jak ceramika naczyniowa KPL, zostały wykonane z doskonale przygotowanej masy glinianej, schudzonej domieszką mineralną – drobnoziarnistym piaskiem i drobnym szamotem. Mają one starannie wygładzone powierzchnie, niekiedy lekko wyświecone, barwy jasnobrunatnej, i jedno- lub dwubarwne przełomy.

W obiekcie 9 znaleziono fragment glinianego przedmiotu stożkowatego o zachowanej wysokości 2 cm i średnicy podstawy 0,7 cm (Ryc. 31:12), przypuszczalnie pochodzący z nieokreślonej plastyki figuralnej.

Zabytki kamienne

Płasko-kulisty rozcieracz kamienny, wykonany zapewne z piaskowca, o wymiarach 8,3×7,5×6,4 cm, został znaleziony na powierzchni stanowiska w trakcie prospekcji wyprzedzającej badania wykopaliskowe. Prawdopodobnie można łączyć go z osadą ludności KPL.

Chronologia

Określenie chronologii względnej osady w Kownacicy utrudnia silne zniszczenie stanowiska, zachowanie obiektów w partiach przydennych oraz dość nieliczny i silnie rozdrobniony materiał ceramiczny.

Ceramika naczyniowa KPL z Kownacicy jest zespołem jednorodnym i wykazuje cechy charakterystyczne dla materiałów grupy południowo-wschodniej KPL. Występują typowe formy naczyń, jak ostroprofilowane puchary (Ryc. 33:16), amfory z uchami umieszczonymi na największej wydętości brzuśca (Ryc. 33:4), przysadziście pucharki (Ryc. 32:17), flaszki z kryzą z uszkiem lub na nóżkach (Ryc. 32:3.15), puchary o łukowatym profilu szyjek (Ryc. 32:2, 33:18), oraz zdobienie podwójnymi listwami plastycznymi (Ryc. 33:5.6). Przynależność analizowanych materiałów do grupy południowo-wschodniej KPL potwierdza także dość uboga ornamentyka, umieszczana w strefie podkrawędnej naczyń, schudzanie masy ceramicznej szamotem i drobnoziarnistym piaskiem oraz wykończenie powierzchni, poprzez mocne wygła-

dzenie i niekiedy wyświecenie. Ceramika ta jest po wypaleniu twarda i „mączysta” w dotyku (K. Jażdżewski 1936, s. 258–271; S. Kadrow 2009, s. 138; M. Rybicka 2014; M. Rybicka, D. Król, J. Rogoziński 2014, s. 202, 204, 213, 215).

Wielokrotnie w literaturze wskazywano, że datowanie materiałów grupy południowo-wschodniej KPL na podstawie stylistyki ceramiki jest trudne z uwagi na jej konserwatyzm – długie przeżywanie się form naczyń i wątków ornamentacyjnych. Pomimo napływu wyników z nowych badań prowadzonych na terenach tej grupy i licznych serii datowań ^{14}C (J. Rogoziński 2014; M. Rybicka, D. Król, J. Rogoziński 2014; M. Rybicka 2017, tam dalsza literatura), dla grupy południowo-wschodniej KPL nadal funkcjonuje podział na fazy rozwojowe wypracowany dla regionu krakowskiego (J. Kruk, S. Milisauskas 1981; 1983; 2018; P. Włodarczak 2006) oraz nadbużańskiego (A. Bronicki, S. Kadrow, A. Zakościelna 2004).

Osadę w Kownacicy na podstawie materiałów ceramicznych można łączyć z klasyczną fazą grupy południowo-wschodniej KPL, datowaną od 3650 do 3400/3300 BC, odpowiadającą fazom Bronocice II i IIIA (BR II i IIIA) w podziale P. Włodarczaka (2006, s. 33, 58).

Ze względu na dość ubogi zestaw ornamentyki, występowanie długich, wąskich odcisków stempelka, odcisków dwudzielnego sznura, plastycznych „wąsów” poniżej przejścia szyjki w brzusiec oraz obecność flasz z kryzą, ceramikę KPL z Kownacicy można zapewne łączyć z fazą BR II. Brak rozbudowanego zdobnictwa, uch *ansa lunata* czy plastycznych przedstawień w postaci głów baranich wskazuje nawet na jej starszą pozycję chronologiczną. Zdaniem P. Włodarczaka (2006, s. 45) cechy te pojawiły się bowiem nie wcześniej niż ok. 3650 BC. Takie datowanie potwierdza obecność na osadzie w Kownacicy krzemienia wołyńskiego, którego napływ na obszar Wyżyny Małopolskiej obserwowany jest w fazie II KPL (P. Włodarczak 2006, s. 49).

Najbliższą analogią dla osady z Kownacicy jest osiedle w Szumowie, pow. puławski, stan. 10, zlokalizowane na piaszczystych terenach Wysoczyzny Lubartowskiej, leżącej na północnym przedpolu lessowego Płaskowyżu Nałęczowskiego. Osada ta charakteryzuje się zbliżonym zestawem form i ornamentyki naczyń, porównywalnym inwentarzem narzędzi krzemiennych i wykorzystanymi do ich produkcji surowcami. Podobnie jak osiedle w Kownacicy funkcjonowała w fazie klasycznej, łączonej z fazą BR II (P. Zawiślak 2013).

Na fazy BR II–III datowana jest też osada w Białobrzegach, stan. 5, położona na piaszczystych terenach doliny Wisłoka. W pochodzącym z niej zbiorze narzędzi stwierdzono obecność krzemienia wołyńskiego oraz w mniejszym stopniu surowców: narzutowego, świeciechowskiego, pasiastego, rachowskiego i czekoladowego (S. Czopek, S. Kadrow 1988; K. Karski 2014).

Analogie do materiałów ceramicznych z Kownacicy można wskazać wśród form i zdobień naczyń, pochodzących z lessowych osad południowo-wschodniej grupy KPL, datowanych na fazę BR II, zlokalizowanych w regionie lubelskim: Klementowice, pow. puławski, stan. B (J. Kowalczyk 1957), Pliszczyn, pow. lubelski, stan. 9 (T. J. Chmielewski, E. Mitrus red. 2015, s. 62–82), w regionie sandomierskim: Złota, stan. *Nad Wawrem* (B. Matraszek 2001), w regionie krakowskim: Modlnica, pow. krakowski (A. Zastawny, P. Włodarczak, B. Grabowska 2011), Zawarża, pow. pińczowski (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 2002b), oraz w regionie rzeszowsko-przemyskim: Pawłosiów, pow. jarosławski, stan. 52 (M. Rybicka, D. Król, J. Rogoziński 2014), Skołoszów, pow. jarosławski, stan. 31 (J. Rogoziński 2014).

Dla kompleksowego poznania KPL w Małopolsce ważne było wyróżnienie dwóch wzorców osadnictwa: lessowego i paraniżowego. Problematyka ta została szeroko omówiona w literaturze przedmiotu (B. Burchard, S. Jastrzębski, J. Kruk 1991, s. 95–98; J. Kruk, S. Milisauskas 1999, s. 109–117; S. Kadrow 2009; 2010; M. Nowak 2009, s. 325–344).

Osadnictwo grupy południowo-wschodniej KPL na terenach lessowych rejestrowane jest w regionie małopolskim (Wyżyna Miechowska, Płaskowyż Proszowicki), sandomierskim (Wyżyna Sandomierska), lubelskim (Wyżyna Lubelska, zwłaszcza Płaskowyż Nałęczowski), przemysko-rzeszowskim (lessy podkarpackie) oraz wołyńskim (w dwóch skupiskach: nadbużańskim i naddniestrańskim). Reprezentuje ono w znacznej mierze w pełni ukształtowaną, klasyczną grupę południowo-wschodnią KPL, odpowiadającą II i III fazie osadnictwa w Bronocicach, datowaną na okres 3650–3400/3000 BC w rejonie podkrakowskim oraz 3650–2800/2600 BC na pozostałych obszarach (B. Burchard, S. Jastrzębski, J. Kruk 1991, s. 95–96; J. Kruk, S. Milisauskas 1999, s. 117; P. Włodarczak 2006; S. Kadrow 2009, s. 142; M. Rybicka 2011; 2017).

Osadnictwo paraniżowe, zajmujące piaszczyste niziny i równiny (wschodnią część Niecki Nidziańskiej, Kotlinę Sandomierską, Równinę Biłgorajską, Płaskowyż Tarnogrodzki, Padół Zamojski, Pobuże), gdzie panowały warunki naturalne zbliżone do środowisk niżowych, może pochodzić z najwcześniejszych stadiów rozwoju KPL, datowanych na okres 3900/3800–3650 BC, a więc współczesnych lub nawet starszych od fazy BR I z osady w Bronocicach (J. Kruk, S. Milisauskas 1999, s. 109; P. Włodarczak 2006, s. 32–33).

Zdaniem Marka Nowaka (2009, s. 337) najstarsze materiały KPL w Małopolsce zarejestrowane zostały na osadach położonych na piaszczystych terenach Niecki Nidziańskiej: Gnojno, pow. buski (3900/3800 BC), Kawczyce, pow. buski (3800/3600 BC), oraz zapewne Płaskowyżu Jędrzejowskiego: Umianowice, pow. pińczowski. Ślady najstarszego osadnictwa KPL na terenach lessowych

Małopolski (Kraków–Nowa Huta, pow. Kraków, stan. 49, Turkowice, pow. hrubieszowski, zespoły z najstarszego okresu istnienia osady KPL w Bronocicach) związane są z I fazą rozwojową KPL w Polsce południowo-wschodniej i datowane na okres ok. 3900/3800–3650 BC (P. Włodarczyk 2006, s. 32–33, 57–58).

Część osad lokowanych na terenach piaszczystych Małopolski pochodzi z okresu współczesnego starszemu etapowi fazy klasycznej z terenów lessowych – odpowiadającego fazie BR II. Osadnictwo to pojawiło się zapewne jako rezultat eksploatacji gospodarczej prowadzonej przez grupy pochodzące ze skupisk osadniczych z regionów lessowych (B. Burchard, S. Jastrzębski, J. Kruk 1991, s. 96; J. Kruk, S. Milisauskas 1999, s. 117).

Materiały z osad z Wysoczyzny Żelechowskiej zostały już zaklasyfikowane przez Konrada Jażdżewskiego (1936, s. 188, 189, 214–216) do grupy południowej. Wśród ważniejszych stanowisk warto wymienić osady z miejscowości: Górzno, pow. garwoliński (J. Głosik 1983, s. 235–236; B. Sałacińska, S. Sałaciński 2018, s. 360, ryc. 9:3.4, 11), Olszyce, pow. siedlecki (B. Werner 1917, s. 54; K. Jażdżewski 1936, s. 214, 449, mapa 4: nr 503; L. Gajewski 1953, mapa II: nr 31; S. Nosek 1957, s. 231, mapa III: nr 59; B. Sałacińska, S. Sałaciński 2018, s. 362, ryc. 9:5), Redzyńskie, pow. miński (L. Kozłowski 1924, s. 166, nr 64; K. Jażdżewski 1936, s. 188–189, 444, mapa IV: nr 515; L. Gajewski 1953, mapa II: nr 39; S. Nosek 1957, s. 221, mapa III: nr 22; B. Sałacińska, S. Sałaciński 2018, s. 363), Samorządki, pow. garwoliński (L. Kozłowski 1924, s. 166, nr 67; K. Jażdżewski 1936, s. 215–216, 449, mapa 4: nr 691, tabl. LI:915–931; L. Gajewski 1953, mapa II: nr 45; S. Nosek 1957, s. 221, mapa III: nr 13; B. Sałacińska, S. Sałaciński 2018, s. 363–365, ryc. 12).

Jak już wspomnieliśmy, ceramika naczyniowa KPL z Kownacicy jest zespołem jednorodnym i wykazuje cechy charakterystyczne dla materiałów klasycznych grupy południowo-wschodniej KPL z lessowych obszarów Małopolski. Naszym zdaniem, ze względu na lokalizację, osadę w Kownacicy można traktować jako przykład osady filialnej, położonej na terenach piaszczystych, a zapewne związanej z lessowym regionem lubelskim. Charakter filialny miały zapewne wymienione wcześniej osady z Szumowa, stan. 10 (P. Zawisławski 2013) oraz z Białobrzegów, stan. 5 (S. Czopek, S. Kadrow 1988; K. Karski 2014).

Podsumowanie

Badania ratownicze w Kownacicy potwierdziły istnienie tu neolitycznej osady KPL. Formy naczyń, ich technologia oraz wyroby z południowych i południowo-wschodnich skał krzemionkowych (pasiastych, świeciechowskich, wołyńskich) wskazują, że mieszkańcy osiedla byli w bezpośrednim kontakcie ze społecznościami grupy południo-

wo-wschodniej KPL lub że osada została założona przez przybyszów zaopatrzonych w wytwory pochodzące z południa. Badania na Pojezierzu Gostynińskim wykazały istnienie kontaktów handlowych pomiędzy południowo-wschodnim ugrupowaniem KPL a innymi grupami tej kultury. Ich efektem są podobieństwa w stylistyce ceramiki, a także napływ narzędzi (sieker, sierpów) i importowanych surowców krzemiennych niezbędnych do prowadzenia gospodarki rolnej. Szlakiem handlowym była dolina Wisły (P. Papiernik, M. Rybicka 2002, s. 164). Dzięki tym kontaktom na Pojezierze Gostynińskie, za pośrednictwem „lubelskich” ugrupowań KPL, docierały wzorce kultury trypolskiej (M. Rybicka 2004, s. 244).

Zdaniem A. Pelisiaka dalekosieżne kontakty utrzymywane pomiędzy różnymi społecznościami KPL miały podłoże ekonomiczne, np. wynikały z konieczności pozyskania surowców krzemiennych, półwytworów lub gotowych narzędzi. Wśród niżowych populacji tej kultury popytem cieszyły się długie wióry i wykonane z nich narzędzia oraz siekiery z krzemieni południowych i południowo-wschodnich. Wyroby z surowca wołyńskiego, świeciechowskiego czy jurajskiego są archeologicznym dowodem kontaktów ze społecznościami zamieszkującymi odległe niekiedy o setki kilometrów tereny (A. Pelisiak 2003, s. 221). W Szumowie wytwórczość krzemieniarska oparta była na surowcach importowanych (wołyńskim, świeciechowskim, pasiastym). Struktura surowcowa zbliżona jest tu do inwentarzy znanych ze stanowisk KPL z Płaskowyzu Nałęczowskiego (P. Zawisławski 2013, s. 237). Użytkownicy tej osady partycypowali w obrocie kluczowymi dla ludności grupy południowo-wschodniej KPL surowcami krzemiennymi (P. Zawisławski 2013, s. 240). W literaturze zaznaczana jest prawdopodobna rola społeczności KPL w redystrybucji krzemienia wołyńskiego na Niż Polski już w początkach kształtowania się małopolskiego ugrupowania KPL (B. Balcer 1981, s. 87; M. Rybicka 2004, s. 244; S. Rzepecki 2004, s. 82).

Zbieżności pomiędzy przemysłami KPL i kultury trypolskiej są skutkiem wzajemnych kontaktów (B. Balcer 1981, s. 85). Występowanie wyrobów z krzemienia wołyńskiego na obszarach KPL jest wykładnikiem bezpośrednich i pośrednich wpływów, jakie kultura trypolska wywierała na KPL. Krzemień wołyński rozprzestrzeniał się wraz z importami wschodniołysogórskimi (B. Balcer 1981, s. 87–88). Przykładem związków pomiędzy społecznościami niżowymi a południowymi może być osada w Jankowie, pow. łęczycki. W odkrytych tu materiałach krzemiennych dominował lokalny krzemień bałtycki, obok którego wystąpiły dobrej jakości surowce kredowe, krzemień wołyński i nieliczne krzemienie świeciechowskie, czekoladowe i jurajskie (P. Papiernik, M. Wąs 2006, s. 31). Narzędzia z surowców importowanych, często noszące ślady zużycia, były wtórnie wykorzystywane do eksploatacji odłupkowej lub łuszczeniowej. Wytwory KPL

z Jankowa mają cechy modelowego krzemieniarstwa niżowej fazy wióreckiej (P. Papiernik, M. Wąs 2006, s. 37). Stanisław Kukawka wykazał związki mieszkańców ziemi chełmińskiej z innymi terenami w IV tysiącleciu p.n.e. i zwrócił uwagę na „otwartość” lokalnych społeczności KPL w stosunku do imigrantów z innych grup tej kultury, a nawet ludności bardzo różnej kulturowo. Ważnym wskaźnikiem w tych kwestiach jest stylistyka, a niekiedy także technologia ceramiki (S. Kukawka 1997, s. 157).

Na Mazowszu funkcjonowało relatywnie gęste osadnictwo KPL. Z racji położenia geograficznego mogło odgrywać rolę pośrednika w przekazywaniu tradycji kulturowych dla wszystkich społeczności KPL egzystujących w dorzeczu Wisły i na obszarach ościennych. Można też domniemywać koegzystencję lokalnej KPL z ugrupowaniami paraneolitycznymi – z kulturą niemeńską (M. Nowak 2009, s. 317–318). W ornamentyce naczyń kultur leśnych, zwłaszcza typu linińskiego, można zaobserwować wpływ KPL (B. Bargieł, A. Zakościelna 2005, s. 41; M. Nowak 2009, s. 318).

Osadę w Kownacicy datujemy na podstawie materiałów zabytkowych na fazę klasyczną grupy południowo-wschodniej KPL, nazywaną także „stadium miejsc centralnych” (J. Kruk, S. Milisauskas 1999, s. 135), według podziału P. Włodarczaka (2006, s. 58) związaną z etapem BR II i BR IIIA i datowaną na okres od 3650 do 3400/3300 BC. Druga faza osadnictwa bronocickiego (BR II), charakteryzująca się materiałami o zróżnicowanym zestawie form i zdobieni oraz ceramiką o cechach „klasycznych” właściwych grupie małopolskiej (południowo-wschodniej) KPL, jest współczesna rozwiniętej fazie wióreckiej – według tradycyjnego podziału KPL – na Niżu Polskim, oraz fazie IIIB na Kujawach (J. Kruk, S. Milisauskas 1983, s. 267; 2018, s. 118–119). Ceramika niewiele różniąca się stylistycznie od zespołów fazy wcześniejszej występowała również w kolejnej fazie (BR III). Odnieść ją można do wczesnego i pełnego etapu lubońskiego – według tradycyjnych podziałów – na Niżu Polskim, oraz do fazy IIIC/IVB na Kujawach (J. Kruk, S. Milisauskas 1983, s. 272; 2018, s. 121).

W naszej opinii materiały ze stanowiska w Kownacicy mają ścisłe analogie w inwentarzach osadowych klasycznej fazy grupy południowo-wschodniej KPL. O stałych kontaktach populacji tej kultury na osi północ-południe, wzdłuż Wisły, wspominał Aleksander Kośko (1981, s. 120). Badacz ten uznawał użytkowanie krzemienia wołyńskiego (obecnego w Kownacicy) przez nadwiślańskie społeczności grup południowo-wschodniej i wschodniej za ewidentne wskaźniki adaptacji wyselekcjonowanego zespołu wzorców kulturowych pochodzących ze społeczności późnotrypolskich (A. Kośko 1981, s. 116). Z kolei Sławomir Jastrzębski uważał, że znaczenie krzemienia wołyńskiego, jako wyznacznika oddziaływań trypolskich na KPL, jest nieco przeceniane. Opierając się na przy-

kładzie wschodniej Lubelszczyzny, gdzie surowiec wołyński dominował od początku neolitu, twierdził on, że jego pojawienie się na Niżu Polskim można tłumaczyć raczej jako wynik kontaktów ze środowiskiem późnolenzielskim lub z grupą południowo-wschodnią KPL, niż bezpośredniego importu surowca z kultury trypolskiej (S. Jastrzębski 1984, s. 183).

Lucyna Domańska i Seweryn Rzepecki przyjęli, że elementem składowym kontaktów kulturowych były powiązania pomiędzy wielkodolinnymi (grupa wschodnia) a starowysoczyznowymi (grupa południowo-wschodnia) społecznościami KPL. Twierdzą także, że aktywna recepcja wzorców grupy południowo-wschodniej w niżowych ugrupowaniach KPL związana jest przede wszystkim z fazą IIIB. Dla tej fazy diagnostyczne mają być nawiązania w stylistyce ceramiki oraz wytwórczości krzemieniarskiej (napływ surowców „małopolskich”) do fazy BR II w Małopolsce. Konkludują także, że w okresie 3500–3350 BC mamy do czynienia z rozkwitem więzi pomiędzy społecznościami KPL z obszaru Niżu i Małopolski (L. Domańska, S. Rzepecki 2008, s. 93, 101).

A. Pelisiak (2008, s. 396), rozpatrując związki kultury trypolskiej i KPL, nie wykluczył, że społeczności wschodniego odłamu KPL w 2. połowie IV i w 1. połowie III tysiąclecia p.n.e. stanowiły swego rodzaju pomost w przenoszeniu treści kulturowych z południowego wschodu i wschodu do centralnej Europy.

M. Rybicka (2008, s. 483–484) wskazywała na obustronne relacje pomiędzy lessową odmianą KPL a grupą wschodnią tej kultury. Podjęła także próbę wstępnego usystematyzowania informacji dotyczących związków niżowej odmiany KPL z kręgiem trypolskim w IV tysiącleciu BC z perspektywy ostatnich odkryć w centralnej Polsce, m.in. na Pojezierzu Gostynińskim.

W materiałach krzemiennych z Kownacicy wydzielono także wyroby „pieńkowskie” z surowca narzutowego, związane z późnym mezolitem, oraz artefakty z krzemienia czekoladowego, odbiegające metrycznie i stylistycznie od wytworów KPL, które zaliczamy do kręgu neolitycznych kultur typu południowego.

Celem artykułu, mamy nadzieję zrealizowanym, było źródłowe opracowanie wyników badań ratowniczych w Kownacicy oraz przedstawienie ich na szerszym tle osadnictwa na Wysoczyźnie Żelechowskiej.

Katalog zabytków i obiektów

Katalog zawiera opisy obiektów i pozyskanych z nich inwentarzy, a także, w miarę możliwości, określenia ich funkcji oraz przynależności kulturowej lub chronologicznej. Szczegółowo zostały zaprezentowane znaleziska luźne, które ze względu na silne zniszczenie osady stanowią przeważającą część materiałów.

Stosowane skróty: KŁ – kultura łużycka, KPL – kultura pucharów lejkowatych, KT – kultura trzciniecka, N – neolit, NOK – nieokreślone, PM – późny mezolit, WN – wczesny neolit.

Katalog zabytków spoza warstw obiektowych

Z powierzchni (dz. ew. nr 311/3)

PM: 1. Szczątkowy rdzeń z krzemienia narzutowego, dług. 2,8 cm, szer. 1,7 cm, grub. 1,3 cm (Ryc. 28:1).

KPL: 1. Rozcieracz kamienny płasko-kulisty, skała typu piaskowcowego, wym. 8,3×7,5×6,4 cm; 2. Czworosienna siekiera z krzemienia pasiastego, przeszlifowana na krawędziach, przepalona, dług. 7,8 cm, szer. ostrza 3 cm, szer. obucha 1,9 cm, grub. 1,6 cm (Ryc. 29:1); 3. Fragment łuszczenia z krzemienia pasiastego, dług. 1,8 cm, szer. 1,9 cm, grub. 0,8 cm; 4. Wiór retuszowany na stronę spodnią z krzemienia pasiastego, częściowo zachowana kora (w przedziale $\frac{1}{2}:\frac{3}{4}$), dług. 5,9 cm, szer. 2,3 cm, grub. 0,5 cm (Ryc. 30:4); 5. 27 fragmentów brzuśców naczyń; 6. Fragment brzuśca grubościennego naczynia; 7. Dwa fragmenty brzuśców naczyń cienkościennych; 8. Fragment przydenny naczynia.

NOK: 1. Odłupek częściowo korowy (w przedziale $0:\frac{1}{4}$) z krzemienia czekoladowego; 2. Odłupek częściowo korowy (w przedziale $\frac{1}{4}:\frac{1}{2}$) z krzemienia pasiastego; 3. Odłupek z krzemienia pasiastego; 4. Łuska z krzemienia pasiastego; 5. Fragment przepalonego wióra krzemiennego; 6. Fragment brzuśca naczynia z listwą plastyczną; 7. Osiem fragmentów polepy.

Z powierzchni (dz. ew. nr 305/3)

PM: 1. Rdzeń z krzemienia narzutowego częściowo korowy (w przedziale $0:\frac{1}{4}$), spatynowany, dług. 3,5 cm, szer. 3,4 cm, grub. 2,1 cm (Ryc. 28:2).

WN: 1. Drapacz z wiórowcem jednobocznym całkowitym z krzemienia czekoladowego, dług. 4,6 cm, szer. drapiska 2,1 cm, szer. 2,2 cm, grub. 0,6 cm (Ryc. 28:9).

KPL: 1. Łuszczeń z krzemienia pasiastego, z częściowo zachowaną korą (w przedziale $0:\frac{1}{4}$), dług. 4,9 cm, szer. 3,6 cm, grub. 1,9 cm (Ryc. 30:2); 2. Odłupek częściowo retuszowany z krzemienia pasiastego, dług. 3,7 cm, szer. 2,6 cm, grub. 0,8 cm; 3. Fragment przęslika glinianego, płasko-wypukłego, grub. 1,1 cm.

Z powierzchni, przy zabudowaniach (dz. ew. nr 404)

KPL: 1. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego odciskami stempelka; 2. Sześć fragmentów brzuśców naczyń; 3. Dno naczynia cienkościennego o średn. 3,8 cm.

NOK: 1. Odłupek z krzemienia pasiastego; 2. Okruch z krzemienia świciechowskiego.

Z powierzchni stanowiska, w części S (dz. ew. nr 404)

KPL: 1. 12 fragmentów brzuśców naczyń; 2. Cztery fragmenty brzuśców naczyń cienkościennych.

KŁ: 1. Fragment wylewu naczynia; 2. Drobnny fragment brzuśca naczynia.

NOK: 1. Fragment przepalonego drapacza krzemiennego ze zniszczonym wierzchołkiem, zach. dług. 2,8 cm, szer. 2,4 cm, grub. 0,8 cm; 2. Dwie łuski z krzemienia narzutowego.

Z powierzchni stanowiska, rejon wykopu I (dz. ew. nr 404)

NOK: 1. Odłupek z krzemienia czekoladowego; 2. Odłupek z krzemienia świciechowskiego.

Z powierzchni stanowiska, rejon piasznicy I/2007 (dz. ew. nr 307/1, 307/2, 307/3)

NOK: 1. Odłupek z krzemienia pasiastego; 2. Łuska z krzemienia pasiastego; 3. Łuska z krzemienia świciechowskiego; 4. Fragment polepy.

Wykop I (dz. ew. nr 404)

Warstwa 1, orna/humus

WN: 1. Dwa fragmenty wylewu czarki z krawędzią zdobioną nieregularnymi, płytkimi nacięciami.

KPL: 1. Fragment łuszczenia z krzemienia świciechowskiego, zach. dług. 2,6 cm, szer. 2,5 cm, grub. 1,2 cm; 2. Rdzeń z krzemienia pasiastego, częściowo zachowana kora (w przedziale $0:\frac{1}{4}$), dług. 4,1 cm, szer. 3,8 cm, grub. 2,9 cm; 3. Łuszczeń z retuszem lewego boku z krzemienia pasiastego, przepalony, dług. 3,6 cm, szer. 2,8 cm, grub. 1 cm; 4. Fragment wiórowca dwubocznego całkowitego z krzemienia wołyńskiego, zach. dług. 6,2 cm, szer. 2,6 cm, grub. 0,7 cm (Ryc. 31:3); 5. Półtylczak z wiórowcem jednobocznym całkowitym z krzemienia wołyńskiego, zach. dług. 4,1 cm, szer. 2,2 cm, grub. 0,5 cm (Ryc. 31:6); 6. Skrobacz z retuszem wierzchołka z krzemienia wołyńskiego z częściowo zachowaną korą (w przedziale $\frac{1}{2}:\frac{3}{4}$), dług. 2,8 cm, szer. 1,9 cm, grub. 1,2 cm (Ryc. 31:8); 7. Łuszczeń z krzemienia wołyńskiego, dług. 2,9 cm, szer. 3 cm, grub. 0,8 cm; 8. Fragment wylewu pucharu z odciskami pionowego stempelka (Ryc. 32:1); 9. Fragment wylewu pucharu ornamentowanego drobnymi kolistymi odciskami stempelka w dwóch rzędach (Ryc. 32:2); 10. Fragment wylewu naczynia z listwą plastyczną zdobioną szczypaniem (?); 11. Trzy fragmenty nieornamentowanych wylewów naczyń; 12. Fragment szyjki naczynia grubościennego z listwą plastyczną na przejściu szyjki w brzusiec; 13. 74 fragmenty brzuśców naczyń; 14. Fragment brzuśca grubościennego naczynia; 15. Pięć fragmentów brzuśców cienkościennych naczyń; 16. Fragment brzuśca naczynia ornamentowanego odciskami stempelka; 17. Fragment ucha (?); 18. Fragment dna, średn. 5,5 cm, 19. Sześć fragmentów przydennych naczyń.

KT: 1. 24 fragmenty brzuśców naczyń.

Nowożytność: 1. Fragment brzuśca naczynia.

NOK: 1. Łuszcza z krzemienia pasiastego; 2. Okruch z krzemienia narzutowego; 3. Dwie łuski z krzemienia narzutowego (?); 4. Dwa fragmenty brzuśców naczyń; 5. Fragment brzuśca naczynia ze słabo wyodrębnionym guzem; 6. 10 drobnych fragmentów przepalonych kości.

Strop warstwy 2, ciemnożółtego piasku

PM: 1. Rdzeń z krzemienia narzutowego, dług. 2,5 cm, szer. 1,8 cm, grub. 1,1 cm (Ryc. 28:3); 2. Rdzeń z krzemienia narzutowego, dług. 2,6 cm, szer. 2,3 cm, grub. 1,2 cm (Ryc. 28:4); 3. Fragment rdzenia z krzemienia narzutowego, zach. dług. 3,7 cm, szer. 2,4 cm, grub. 1,2 cm (Ryc. 28:5); 4. Skrobacz z krzemienia narzutowego, dług. 1,6 cm, szer. 1,6 cm, grub. 0,4 cm (Ryc. 28:7); 5. Wiór z krzemienia narzutowego (Ryc. 28:6); 6. Odłupek z krzemienia narzutowego.

WN: 1. Drapacz z wiórowcem jednobocznym całkowitym

z krzemienia czekoladowego, dług. 2,2 cm, szer. 1,1 cm, szer. drapiska 1,2 cm, grub. 0,5 cm (Ryc. 28:10); 2. Rylec klinowy z krzemienia czekoladowego, dług. 4 cm, szer. 1,4 cm, grub. 0,3 cm (Ryc. 28:12); 3. Fragment rylca jedynaka z krzemienia czekoladowego z częściowo zachowaną korą (w przedziale 0:¼), zach. dług. 2,1 cm, szer. 0,9 cm, grub. 0,4 cm (Ryc. 28:11); 4. Trapez z krzemienia czekoladowego, przepalony, dług. 1,2 cm, szer. 1,7 cm, grub. 0,3 cm (Ryc. 28:13); 5. Fragment wióra częściowo retuszowanego z krzemienia czekoladowego, zach. dług. 3,2 cm, szer. 1,6 cm, grub. 0,3 cm (Ryc. 28:14); 6. Fragment wylewu czarki z krawędzią zdobioną nieregularnymi, płytkimi nacięciami (Ryc. 28:16); 7. Fragment czarki cienkościennej, powierzchnia zewnętrzna zniszczona; 8. Fragment brzuśca naczynia z guzkiem plastycznym; 9. Sześć fragmentów brzuśców naczyń cienkościennych z powierzchnią zewnętrzną silnie zniszczoną, w masie ceramicznej liczna domieszka mineralna; 10. Dno, lekko wypukłe, powierzchnia wewnętrzna przecierana, średn. 4,1 cm.

KPL: 1. Fragment rdzenia szczątkowego z krzemienia świeciechowskiego, zach. dług. 4,4 cm, szer. 4,5 cm, grub. 2,3 cm; 2. Łuszczeń z krzemienia świeciechowskiego, z odłupka od siekiery, dług. 5,6 cm, szer. 2,9 cm, grub. 1,4 cm; 3. Okruch z krzemienia świeciechowskiego, przepalony; 4. Dwie łuski z krzemienia świeciechowskiego; 5. Łuszczeń z krzemienia pasiastego, dług. 3 cm, szer. 1,6 cm, grub. 0,5 cm; 6. Łuszczeń z krzemienia pasiastego, dług. 4,2 cm, szer. 2,6 cm, grub. 1,7 cm; 7. Trzy odłupki z krzemienia pasiastego; 8. Dwie łuski z krzemienia pasiastego; 9. Fragment wiórowca dwubocznego z krzemienia wołyńskiego, zach. dług. 1,5 cm, szer. 1,1 cm, grub. 0,4 cm (Ryc. 31:5); 10. Wiór wierzchnik z krzemienia wołyńskiego (?); 11. Odłupek z krzemienia wołyńskiego; 12. Fragment przeszlika glinianego, soczewkowatego, z fragmentarycznie zachowanym śladem otworu, zach. wymiary: średn. 5,4 cm, grub. otworu 1,8 cm (Ryc. 31:9); 13. Fragment przeszlika stożkowatego, otwór cylindryczny, niesymetrycznie położony, średn. 5,5 cm, grub. 1,5 cm, średn. otworu 0,8 cm (Ryc. 31:10); 14. Zrekonstruowany fragment flaszki z kryzą, krawędź wylewu oraz kołnierza kryzy ornamentowane odciskami stempelka, średn. wylewu 3,9 cm, średn. kołnierza 6,2 cm, wys. szyjki 2,8 cm (Ryc. 32:3); 15. Fragment wylewu flaszki z kryzą, średn. 4 cm; 16. Dwa fragmenty szyjek flasz z kryzą; 17. Dziewięć fragmentów wylewów ornamentowanych pionowymi odciskami stempelka (Ryc. 32:4); 18. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego drobnymi stempelkami w dwóch rzędach (Ryc. 32:6); 19. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego nieregularnie ułożonymi odciskami stempelka (Ryc. 32:7); 20. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego ścięciem bruzdowym wykonanym grzebykiem czterozębnym (Ryc. 32:8); 21. Dwa fragmenty wylewów naczyń ornamentowanych odciskami trójęzbnego grzebyka (Ryc. 32:9); 22. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego odciskami sznura w dwóch rzędach (Ryc. 32:10); 23. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego nieregularnymi płytkimi nacięciami; 24. Trzy fragmenty wylewów naczyń ornamentowanych pionowymi nacięciami (Ryc. 32:5); 25. Fragment nieornamentowanego wylewu pucharu lejkowatego, średn. 20 cm (Ryc. 32:11); 26. Fragment wylewu czarki z niską szyjką (Ryc. 32:12); 27. Fragment nieornamentowanego wylewu cienkościennej czarki (Ryc. 32:13); 28. Fragment wylewu naczynia z listwą

plastyczną zdobioną szczypaniem (?); 29. Dwa fragmenty wylewów naczyń z nieornamentowaną listwą plastyczną; 30. Trzy fragmenty wylewów nieornamentowanych pucharów lejkowatych; 31. Fragment wylewu naczynia szerokootworowego, średn. 20 cm (Ryc. 32:14); 32. Trzy fragmenty nieornamentowanych wylewów naczyń; 33. Fragment nieornamentowanego wylewu naczynia grubościennego; 34. Trzy fragmenty nieornamentowanych wylewów naczyń cienkościennych; 35. Dwa fragmenty szyjek naczyń; 36. Dwa fragmenty szyjek naczyń z zachowaną fragmentarycznie listwą plastyczną na przejściu szyjki w brzusiec; 37. 323 fragmenty brzuśców naczyń (w tym 15 fragmentów bardzo drobnych i dwa fragmenty ze śladami nagarów na wewnętrznej powierzchni); 38. 18 fragmentów brzuśców grubościennych naczyń (w tym cztery fragmenty z zewnętrzną powierzchnią chropowatą); 39. 65 fragmentów cienkościennych brzuśców naczyń; 40. Fragment brzuśca naczynia z listwą plastyczną; 41. Zrekonstruowane częściowo dno prawdopodobnie flaszki z kryzą, z fragmentarycznie zachowanymi dwoma nóżkami (Ryc. 32:15); 42. Trzy fragmenty den naczyń (w tym jedno o średn. 8 cm); 43. Fragment dna grubościennego; 44. 20 przydennych fragmentów naczyń; 45. Fragment przydenny z naczynia grubościennego; 46. Trzy fragmenty przydenne z naczyń cienkościennych.

KT: 1. 10 fragmentów brzuśców naczyń; 2. Fragment dna naczynia, powierzchnia zewnętrzna silnie zniszczona, średn. 8,7 cm.

KŁ: 1. Trzy fragmenty brzuśców naczyń.

NOK: 1. Łuska z krzemienia czekoladowego, przepalony; 2. Odłupek z krzemienia czekoladowego, przepalony; 3. Łuszczeń z krzemienia narzutowego, dług. 2 cm, szer. 1,7 cm, grub. 0,6 cm; 4. Fragment łuszczenia z krzemienia narzutowego, zach. dług. 2,1 cm, szer. 0,9 cm, grub. 0,8 cm; 5. Pięć wiórów z krzemienia narzutowego; 6. Cztery fragmenty wiórów z krzemienia narzutowego; 7. Sześć odłupków z krzemienia narzutowego; 8. 10 łusek z krzemienia narzutowego; 9. Łuszcza z krzemienia narzutowego; 10. Okruch z krzemienia narzutowego; 11. Odłupek z krzemienia narzutowego, przepalony; 12. Łuska z krzemienia narzutowego, przepalona; 13. Cztery łuski krzemienne, przepalone; 14. Okruch krzemieniny, przepalony; 15. Fragment ucha; 16. 13 fragmentów polepy; 17. Drobne fragmenty przepalonych kości.

Strop warstwy 11, jasnego piasku z szarymi przebarwieniami

WN (?): 1. Fragment łuszczenia z krzemienia czekoladowego, przepalony, zach. dług. 2,4 cm, szer. 2,3 cm, grub. 0,3 cm; 2. Fragment przepalonego łuszczenia z krzemienia czekoladowego, zach. dług. 1,8 cm, szer. 1,3 cm, grub. 0,4 cm.

KPL: 1. Odłupek z krzemienia świeciechowskiego; 2. Fragment wylewu naczynia zdobionego odciskami stempelka (Ryc. 32:16); 3. Fragment wylewu naczynia z nieornamentowaną listwą plastyczną; 4. Dwa fragmenty nieornamentowanych wylewów naczyń; 5. 29 fragmentów brzuśców naczyń; 6. Dwa fragmenty grubościennych brzuśców naczyń; 7. Pięć fragmentów brzuśców naczyń cienkościennych; 8. Dwa fragmenty przydenne naczyń (w tym grubościenny).

NOK: 1. Łuska z krzemienia narzutowego; 2. Okruch z krzemienia narzutowego; 3. Drobne fragmenty przepalonych kości; 4. Fragment brzuśca naczynia.

Nowożytność: 1. Fragment wylewu naczynia.

Wykop II (dz. ew. nr 402)

Warstwa 1, orna/humus

KPL: 1. Wiór z krzemienia świeciechowskiego; 2. Fragment półwytworu siekiery czworościennej z krzemienia pasiastego, zach. długość 8,6 cm, szer. 4,9 cm, grub. 2 cm; 3. Łuszczeń z krzemienia pasiastego, długość 5,7 cm, szer. 6,9 cm, grub. 1,5 cm (Ryc. 29:3); 4. Fragment wióra z mikroretuszem z krzemienia pasiastego, zach. długość 4,7 cm, szer. 1,4 cm, grub. 0,5 cm; 5. Odłupek z mikroretuszem lewego boku z krzemienia pasiastego, długość 8,5 cm, szer. 5,6 cm, grub. 1,5 cm; 6. Odłupek z krzemienia pasiastego; 7. 12 fragmentów brzuśców naczyń; 8. Fragment brzuśca naczynia z zachowaną nasadą ucha.

NOK: 1. Konkrecja krzemienia narzutowego (otoczak); 2. Sześć fragmentów polepy; 3. Siedem drobnych fragmentów przepalonych kości.

Strop warstwy 3, pomarańczowego gliniastego piasku

KPL: 1. Fragment półwytworu siekiery czworościennej z krzemienia pasiastego (część przykrawędna), okaz częściowo korowy (w przedziale 0:¼), zach. długość 6,9 cm, szer. 2,3 cm, grub. 1,9 cm (Ryc. 30:3); 2. Odłupek z mikroretuszem od gładzonej siekiery z krzemienia świeciechowskiego, długość 2,2 cm, szer. 3,3 cm, grub. 0,4 cm; 3. Trzy odłupki z krzemienia pasiastego; 4. Odłupek od siekiery gładzonej z krzemienia pasiastego; 5. Przęslik gliniany, płasko-wypukły, otwór cylindryczny, położony lekko asymetrycznie, średn. 5,5 cm, grub. 1,9 cm, średn. otworu 0,7 cm (Ryc. 31:11); 6. Fragmentarycznie zrekonstruowany puchar z niską szyjką ornamentowaną odciskami wykonanymi grzebykiem, średn. 15 cm (Ryc. 32:17); 7. Fragment wylewu pucharu lejkowatego ornamentowanego pionowymi odciskami słupka, średn. 15 cm (Ryc. 32:18); 8. Fragment wylewu naczynia z listwą plastyczną zdobioną odciskami stempelka (Ryc. 33:1); 9. Fragment wylewu garnka z listwą plastyczną zdobioną szczypaniem (Ryc. 33:2); 10. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego odciskami sznura w dwóch rzędach; 11. Fragment wylewu naczynia o zniszczonej powierzchni prawdopodobnie z listwą plastyczną zdobioną szczypaniem; 12. Fragment wylewu nieornamentowanego pucharu; 13. Dwa fragmenty szyjek naczyń z listwą plastyczną zdobioną odciskami stempelka (Ryc. 33:3); 14. Fragment szyjki naczynia, powierzchnia zewnętrzna zniszczona; 15. 67 fragmentów brzuśców naczyń (w tym fragment brzuśca naczynia z listwą plastyczną zdobioną odciskami stempelka); 16. Cztery fragmenty grubościennych brzuśców naczyń; 17. Trzy fragmenty brzuśców naczyń cienkościennych; 18. Dwa fragmenty przydenne naczyń; 19. Częściowo zrekonstruowane ucho kolankowate (Ryc. 33:4).

NOK: 1. Okruch z krzemienia narzutowego; 2. 21 fragmenty polepy; 3. Trzy drobne fragmenty przepalonych kości.

Wykop III (dz. ew. nr 307/3)

Warstwa 1, orna/humus

PM: 1. Fragment rdzenia z krzemienia narzutowego, zach. długość 1,4 cm, szer. 0,9 cm, grub. 0,6 cm.

KPL: 1. Łuszczeń z krzemienia pasiastego, długość 4 cm, szer. 3,4 cm, grub. 1,4 cm; 2. Fragment nieornamentowanego wylewu pucharu; 3. Fragment nieornamentowanego wylewu naczynia; 4. 14 fragmentów brzuśców naczyń; 5. Dwa fragmenty cienkościennych brzuśców naczyń.

NOK: 1. Odłupek z krzemienia pasiastego; 2. Fragment wióra z krzemienia pasiastego (?); 3. Fragment wióra z krzemienia czekoladowego; 4. Łuska z krzemienia czekoladowego; 5. Okruch z krzemienia czekoladowego, przepalony; 6. Cztery grudki polepy.

Strop warstwy 2, ciemnożółtego piasku

WN: 1. Fragment wiórowca z krzemienia czekoladowego, przepalony, zach. długość 1,9 cm, szer. 1,7 cm, grub. 0,5 cm.

KPL: 1. Przyobuchowy fragment siekiery czworościennej z krzemienia pasiastego, zach. długość 4,3 cm, szer. 2,8 cm, grub. 1,5 cm (Ryc. 29:2); 2. Odłupek z krzemienia pasiastego (z fragmentu buły); 3. Fragment wylewu garnka z listwą plastyczną zdobioną podwójnym szczypaniem (Ryc. 33:5); 4. Fragment wylewu garnka z podwójną listwą plastyczną zdobioną szczypaniem (Ryc. 33:6); 5. Fragment nieornamentowanego wylewu naczynia; 6. 10 fragmentów brzuśców naczyń.

NOK: 1. Odłupek z krzemienia narzutowego; 2. Fragment polepy.

Z odczyszczania profilu N wykopu

KPL: 1. Odłupek od siekiery gładzonej z krzemienia pasiastego, długość 4,1 cm, szer. 4,5 cm, grub. 0,9 cm.

Piaśnica I/2007 (dz. ew. nr 307/3)

Z powierzchni

KPL: 1. Drapacz z wiórowcem dwubocznym częściowym, zachowany w dwóch fragmentach z krzemienia wołyńskiego, zach. długość 2,1 i 2,9 cm, szer. drapiska 1,9 cm, szer. 2,2 i 2,3 cm; grub. 0,6 cm (Ryc. 31:2); 2. Łuszczeń z krzemienia pasiastego, częściowo korowy (w przedziale ¼:½), długość 3,5 cm, szer. 4,2 cm, grub. 0,9 cm (Ryc. 30:1).

Z odczyszczania profilu N piaśnicy

PM: 1. Skrobacz krzemienny, przepalony, długość 1,2 cm, szer. 1,5 cm, grub. 0,8 cm (Ryc. 28:8).

KPL: 1. Łuszczeń z krzemienia wołyńskiego, długość 1,8 cm, szer. 2,1 cm, grub. 0,4 cm; 2. Wiór z krzemienia pasiastego; 3. Odłupek z krzemienia pasiastego; 4. Fragment drapacza z krzemienia wołyńskiego, zach. długość 3,7 cm, szer. 0,8 cm, grub. 0,6 cm (Ryc. 31:1); 5. Fragment wylewu naczynia z listwą plastyczną (Ryc. 33:7); 6. Ośiem fragmentów brzuśców naczyń; 7. Fragment grubościennego brzuśca naczynia z powierzchnią zewnętrzną chropowatą; 8. Dziewięć fragmentów cienkościennych brzuśców naczyń.

NOK: 1. Okruch z krzemienia pasiastego (?); 2. Fragment wióra z krzemienia czekoladowego (?); 3. 66 fragmentów polepy.

Z odczyszczania profilu S piaśnicy

KPL: 1. Dwa fragmenty brzuśców naczyń.

NOK: 1. 17 fragmentów polepy.

„Wykop współczesny” (dz. ew. nr 402)

Z dna wykopu

KPL: 1. Fragment półwytworu siekiery czworościennej z krzemienia pasiastego, przepalony, zach. długość 4,8 cm, szer. 4,1 cm, grub. 1,7 cm; 2. Fragment wylewu pucharu zdobionego odciskami stempelka (Ryc. 33:8); 3. Fragment wylewu naczynia zdobionego odciskami plecionki w dwóch rzędach (Ryc. 33:9); 4. Ucho kolankowate umieszczone na przejściu szyjki w brzusiec (Ryc. 33:10); 5. Siedem fragmentów brzuśców naczyń; 6. Trzy fragmenty cienkościennych brzuśców naczyń.

Z odczyszczenia profilu W

WN: 1. Wiór z mikrotuszem na stronie spodniej z krzemienia czekoladowego, dług. 4,3 cm, szer. 1,9 cm, grub. 0,6 cm (Ryc. 28:15).

KPL: 1. Łuszczeń z krzemienia pasiastego z częściowo zachowaną korą (w przedziale 0:¼), dług. 4,7 cm, szer. 2,5, grub. 0,9 cm; 2. Trzy odłupki z krzemienia pasiastego; 3. Fragment wylewu zdobiony odciskami stempelka (Ryc. 33:11); 4. Ucho kolankowate poziomo przekłute, umieszczone na przejściu szyjki w brzusiec (Ryc. 33:12); 5. 18 fragmentów brzuśców naczyń.

Z odczyszczenia profilu S

KPL: 1. Fragment wylewu naczynia ornamentowanego nacięciami; 2. Fragment nieornamentowanego wylewu naczynia cienkościenne, prawdopodobnie flaszki z kryzą, średn. 5–6 cm; 3. Trzy fragmenty brzuśców naczyń.

NOK: 1. Wiór z krzemienia przegrzanego; 2. Odłupek z krzemienia przegrzanego.

Nowożytność: 1. Łuska naboju.

Katalog obiektów

Obiekt 1

Lokalizacja: wykop I, ar 19B, ćw. I.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 50×100 cm, głęb. 15 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieregularny. Wypełnisko stanowiły warstwy ciemnoszarego i szarego piasku, calec – ciemnożółty piasek (Ryc. 11).

KPL: 1. Fragment brzuśca naczynia.

KT: 1. Fragment wylewu; 2. 27 (w tym 18 bardzo drobnych) fragmentów brzuśców naczyń.

NOK: 1. Dwa drobne fragmenty przepalonych kości.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KT.

Obiekt 2

Lokalizacja: wykop I, ar 19B, ćw. I.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 65×80 cm, głęb. 10 cm, zarys stropu nieregularny, wydłużony po osi E-W, profil nieregularny. Wypełnisko stanowił ciemnoszary piasek, calec – ciemnożółty piasek.

Materiały: brak.

Funkcja: obiekt naturalny (?).

Obiekt 3

Lokalizacja: wykop I, ar 19B, ćw. I, III (ob. wkopany w ob. nr 9). Wym. na poziomie wyodrębnienia 35×55 cm, głęb. 15 cm, zarys stropu owalny, wydłużony po osi NW-SE, profil nieckowaty. Wypełnisko stanowiła warstwa ciemnoszarego piasku, ścianki obiektu i dno ograniczone były przez cienką warstwę częściowo spalonego współczesnego drewna (Ryc. 12).

KPL: 1. Fragment wiórowca dwubocznego częściowego z krzemienia wołyńskiego, zach. dług. 3,1 cm, szer. 1,3 cm, grub. 0,3 cm (Ryc. 31:4); 2. 14 fragmentów brzuśców naczyń; 3. Siedem cienkościennych brzuśców naczyń; 4. Zrekonstruowane fragmentarycznie dno naczynia grubościennego.

NOK: 1. Dwa drobne fragmenty przepalonych kości; 2. Fragmenty częściowo spalonego drewna współczesnego.

Ponadto w okolicy obiektu, w stropie warstwy nr 11 (jasnego

piasku z szarymi przebarwieniami) znaleziono fragment brzuśca naczynia i fragment przydennej naczynia KPL.

Funkcja: obiekt współczesny z materiałami KPL na wtórnym złożu.

Obiekt 4

Lokalizacja: piaśnica I/2007, ar 1F, ćw. III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 130×100 cm, głęb. 30 cm, zarys stropu owalny, wydłużony po osi N-S, profil nieckowaty. Wypełnisko tworzyła warstwa ciemnobrązowego piasku z dużą zawartością węgla drzewnych, calec – ciemnożółty piasek, poniżej którego zalegała warstwa jasnożółtego piasku.

Materiały współczesne: 1. liczne fragmenty butelek (nie zostały zabrane); 2. Węgle drzewne.

Funkcja: ognisko.

Kultura/chronologia: współczesność.

Obiekt 5

Lokalizacja: wykop I, ar 18B, ćw. IV.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 50×55 cm, głęb. 30 cm, zarys stropu nieregularny, 10 cm niżej (na poziomie II) zbliżony do owalnego, profil nieckowaty. Wypełnisko tworzyły warstwy ciemno- i jasnobrunatnego piasku, w części spągowej zarejestrowano soczewki jasnego piasku. Calec stanowiła warstwa ciemnożółtego piasku, poniżej której zalegały warstwy pomarańczowego, gliniastego piasku i jasnego piasku z szarymi przebarwieniami (Ryc. 13).

KPL: 1. Sześć fragmentów brzuśców naczyń; 2. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia.

NOK: 1. Trzy drobne fragmenty przepalonych kości.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 6

Lokalizacja: wykop I, ar 18B, ćw. IV.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 110×90 cm, głęb. 10 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieckowaty. W trakcie eksploracji okazało się, że jest to naturalna soczewka jasnego piasku zlokalizowana w warstwie jasnego piasku z szarymi przebarwieniami.

Materiały: brak.

Funkcja: obiekt naturalny.

Obiekt 7

Lokalizacja: wykop I, ar 18B, ćw. II.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 35×35 cm, głęb. 25 cm, zarys stropu nieregularny, zbliżony do kolistego, profil workowaty. Wypełnisko tworzyła warstwa ciemnobrunatnego, gliniastego piasku z soczewkami jasnobrunatnego piasku. Calec stanowiła warstwa ciemnożółtego piasku, poniżej której zalegała warstwa jasnego piasku z szarymi przebarwieniami (Ryc. 14).

KPL: 1. Fragment brzuśca naczynia; 2. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia.

Funkcja: dołek postępuowy (?).

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 8

Lokalizacja: wykop III, ar 2F, ćw. I.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 45×35 cm, głęb. 70 cm, zarys stropu owalny, wydłużony po osi N-S, profil nieckowaty z trójkątnym, V-kształtnym przegłębieniem. Wypełnisko tworzyła warstwa ciemnoszarego piasku z soczewkami jasnożółtego piasku. Calec stanowił ciemnożółty piasek, poniżej którego występowała warstwa jasnożółtego piasku (Ryc. 15).

Materiały: brak.

Funkcja: dołek posłupowy.

Kultura/chronologia: NOK.

Obiekt 9

Lokalizacja: wykop I, ar 19B, ćw. I, III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 180×195 cm, głęb. 33 cm, zarys stropu nieregularny, zbliżony do „nerkowatego”, profil nieckowaty. Wypełnisko stanowiły warstwy szarego i ciemnoszarego piasku oraz jasnoszarego piasku przemieszanego z ciemnożółtym, calec – warstwa ciemnożółtego piasku (Ryc. 12).

KPL: 1. 14 (w tym cztery drobne) fragmentów brzuśców naczyń; 2. Trzy fragmenty cienkościennych brzuśców naczyń; 3. Fragment glinianego stożkowatego przedmiotu, przypuszczalnie pochodzący z nieokreślonej plastyki figuralnej, zach. wys. 2 cm, średn. podstawy 0,7 cm (Ryc. 31:12).

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 10

Lokalizacja: wykop II, ar 12F, ćw. I–IV.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 240×280 cm, głęb. 65 cm, zarys stropu zbliżony do kolistego, profil nieckowaty. Wypełnisko tworzyły warstwy ciemnoszarego, szarego i jasnoszarego piasku. Calec stanowiła warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku, poniżej której stwierdzono soczewkę szarego piasku i warstwę jasnożółtego piasku (Ryc. 16).

KPL: 1. Fragment wióra z krzemienia pasiastego; 2. Odłupek z krzemienia pasiastego; 3. Odłupek z krzemienia pasiastego, przepalony; 4. Fragment wylewu zdobiony odciskami stempelka tworzącymi motyw zygzaka; 5. Sześć fragmentów brzuśców naczyń (w tym jeden z zachowaną nasadą ucha); 6. Dwa fragmenty cienkościennych brzuśców naczyń; 7. Fragment przydenny naczynia zdobiony odciskami stempelka, średn. dna 5 cm (Ryc. 33:13).

Ponadto w otoczeniu obiektu odkryto materiały KPL: 1. Trzy fragmenty brzuśców naczyń (w tym jeden z zachowaną nasadą ucha).

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 11

Lokalizacja: wykop II, ary 11G, 12G, ćw. IV, III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 70×60 cm, głęb. 25 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieckowaty. Wypełnisko stanowiła warstwa jasnoszarego piasku, w stropie z drobnymi soczewkami pomarańczowego piasku, calec – warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku, poniżej której zalegała warstwa jasnoszarego piasku; poniżej obiektu odsłonięto soczewki szarego piasku (Ryc. 17).

KPL: 1. Fragmentarycznie zrekonstruowany puchar lejkowaty zdobiony V- i U-kształtnymi listwami plastycznymi umiesz-

czonymi poniżej przejścia szyjki w brzusiec, dno lekko wklęsłe, średn. dna 5,5–6 cm (Ryc. 33:16); 2. Fragment wylewu czarki (Ryc. 33:14); 3. Cztery fragmenty brzuśców naczyń; 4. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia; 5. 12 grudek polepy.

Materiały KPL z otoczenia obiektu: 1. Fragment wylewu naczynia z krawędzią karbowaną odciskami paznokcia oraz z otworem poniżej krawędzi, powierzchnia zewnętrzna chropowata (Ryc. 33:17); 2. Fragment wylewu naczynia zdobiony odciskami potrójnego grzebyka (Ryc. 33:15); 3. Fragment wylewu naczynia zdobiony odciskami stempelka lub nacięciami, ornament częściowo zniszczony; 4. Dziewięć fragmentów brzuśców naczyń; 5. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia; 6. 20 grudek polepy.

NOK: 1. Drobny fragment przepalonej kości.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 11A

Lokalizacja: wykop II, ary 11G, 12G, ćw. IV, III.

Obiekt o nieczytelnym zarysie zarejestrowano jako półkolisty układ średniej wielkości kamieni. Profil lekko gruszkowaty, rozszerzający się przy dnie (w części stropowej o szer. 20 cm, a w części spągowej – 35 cm), o miąższości 25 cm. Wypełnisko stanowiła warstwa jasnoszarego piasku, calec – warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku, poniżej której zalegała warstwa jasnoszarego piasku (Ryc. 17).

Materiały: brak.

Funkcja: dołek posłupowy (?).

Kultura/chronologia: NOK.

Obiekt 12

Lokalizacja: wykop III, ar 1F, ćw. II, IV.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 100×170 cm, głęb. 50 cm, zarys stropu owalny, profil nieckowaty, w części centralnej przegłębiony. Wypełnisko tworzyły warstwy szarego i jasno-brunatnego piasku z drobnymi węglami drzewnymi i licznymi soczewkami brunatnego piasku. Calec stanowiła warstwa ciemnożółtego piasku, poniżej której występowała warstwa jasnożółtego piasku.

Materiały: brak.

Funkcja: obiekt naturalny, korzeniak.

Obiekt 13

Lokalizacja: wykop II, ar 12F, ćw. IV.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 52×43 cm, głęb. 28 cm, zarys stropu nieregularny, profil trójkątny, V-kształtny. Wypełnisko stanowiła warstwa ciemnoszarego piasku, calec – warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku (Ryc. 18).

KPL: 1. Trzy fragmenty brzuśców naczyń.

Funkcja: dołek posłupowy (?).

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 14

Lokalizacja: wykop II, ar 12F, ćw. III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 68×55 cm, głęb. 55 cm, zarys stropu nieregularny, profil workowaty. Wypełnisko tworzyły warstwy ciemnoszarego i jasnoszarego piasku. Calec stanowiła warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku (Ryc. 19).

KPL: 1. Fragment wylewu pucharu lejkowatego zdobiony odciskami trójkątnego grzebyka i stempelka w formie zygzaka (Ryc. 33:18); 2. Fragment wylewu naczynia z otworem poniżej krawędzi (Ryc. 33:19); 3. Dwa fragmenty brzuśców naczyń; 4. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia; 5. Fragment przydennej naczynia.

Funkcja: dołek posłupowy (?).

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 15

Lokalizacja: wykop II, ar 12F, ćw. III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 115×70 cm, głęb. 20 cm, zarys stropu owalny, wydłużony na osi NW-SE, profil nieregularny. Wypełnisko stanowiła warstwa ciemnopomarańczowego piasku, calec – warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku (Ryc. 20).

NOK: 1. 12 fragmentów grudek polepy; 2. Dziewięć fragmentów drobnych przepalonych kości.

Funkcja: obiekt nieokreślony.

Kultura/chronologia: NOK.

Obiekt 16

Lokalizacja: wykop I, ar 18B, ćw. IV.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 50×150 cm, głęb. 35 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieregularny, w części stropowej zarejestrowano warstwę ciemnożółtego piasku. Wypełnisko obiektu stanowiła warstwa brunatnego piasku, calec – warstwa ciemnożółtego piasku, poniżej której zalegała warstwa jasnego piasku z szarymi przebarwieniami.

Materiały pradziejowe (N?): 1. Łuska z krzemienia czekoladowego; 2. Łuska z krzemienia świeciechowskiego; 3. Okruch z krzemienia świeciechowskiego; 4. Odłupek krzemieniny, przepalony; 5. Okruch krzemieniny, przepalony; 6. 32 drobne grudki polepy. KPL: 1. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia.

NOK: 1. Liczne drobne przepalone kości.

Funkcja: obiekt naturalny (?), z materiałami zabytkowymi na wtórnym złożu.

Obiekt 17

Lokalizacja: wykop I, ar 19B, ćw. III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 200×200 cm, głęb. 32 cm, zarys stropu nieregularny, zbliżony do „nerkowatego”, profil nieckowaty. Wypełnisko tworzyła warstwa jasnobrunatnego piasku oraz soczewki szarego, ciemnoszarego i pomarańczowego piasku, calec – warstwa ciemnożółtego piasku (Ryc. 12). Materiały pradziejowe (N?): 1. Fragment mikrolitycznego wióra z krzemienia czekoladowego (?).

KPL: 1. Fragment wiertnika z krzemienia wołyńskiego, zach. dług. 2,7 cm, szer. 1,5 cm, grub. 0,9 cm (Ryc. 31:7); 2. Fragment przeszlika, barwa jasnobrunatna, zach. grub. 1,2 cm; 3. 11 fragmentów brzuśców naczyń; 4. Sześć fragmentów cienkościennej brzuśców naczyń; 5. Dwa fragmenty przydennej brzuśców naczyń. NOK: 1. Liczne drobne fragmenty przepalonych kości.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 18

Lokalizacja: wykop II, ar 12G, ćw. I, II.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 125×100 cm, głęb. 25 cm, zarys stropu nieregularny, zbliżony do „nerkowatego”, profil nieregularny. Wypełnisko tworzyła warstwa brunatnego piasku z licznymi, niewielkimi soczewkami szarego i jasnobrunatnego piasku, calec stanowiła warstwa pomarańczowego, gliniastego piasku (Ryc. 21).

KPL: 1. Dwa fragmenty brzuśców naczyń.

NOK: 1. Trzy grudki polepy.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 19

Lokalizacja: wykop I, ar 18B, ćw. I.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 70×95 cm, głęb. 25 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieckowaty. Wypełnisko stanowiła warstwa szarego piasku, calec – warstwa ciemnożółtego piasku (Ryc. 22).

KPL: 1. Dwa fragmenty cienkościennej brzuśców naczyń.

NOK: 1. Odłupek z krzemienia narzutowego; 2. Drobne fragmenty przepalonych kości.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Obiekt 20

Lokalizacja: wykop I, ar 17B, ćw. II.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 35×55 cm, głęb. 35 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieregularny. Wypełnisko tworzył ciemnoszary piasek z licznymi soczewkami jasnoszarego i ciemnożółtego piasku, calec – warstwa ciemnożółtego piasku. KPL: 1. Fragment wylewu naczynia zdobiony odciskami paznokcia (Ryc. 33:20); 2. Trzy fragmenty brzuśców naczyń.

NOK: 1. Trzy drobne fragmenty przepalonych kości.

Funkcja: obiekt naturalny z materiałami zabytkowymi na wtórnym złożu.

Obiekt 21

Lokalizacja: wykop I, ar 17B, ćw. II.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 75×40 cm, głęb. 10 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieregularny. Wypełnisko tworzył ciemnoszary piasek z licznymi soczewkami jasnoszarego i ciemnożółtego piasku, calec – warstwa ciemnożółtego piasku. KPL: 1. Dwa fragmenty brzuśców naczyń.

Funkcja: obiekt naturalny z materiałami zabytkowymi na wtórnym złożu.

Obiekt 22

Lokalizacja: wykop I, ar 17B, ćw. II.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 60×25 cm, głęb. 15 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieckowaty. Wypełnisko tworzył ciemnoszary piasek z licznymi soczewkami jasnoszarego i ciemnożółtego piasku, calec – warstwa ciemnożółtego piasku. NOK: 1. Dwie grudki polepy.

Funkcja: obiekt naturalny.

Obiekt 23

Lokalizacja: wykop I, ar 19B, ćw. III.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 45×85 cm, głęb. 28 cm, zarys stropu nieregularny, profil nieregularny. Wypełnisko

tworzył brunatny piasek z licznymi soczewkami jasnoszarego i ciemnożółtego piasku. Calec stanowiła warstwa ciemnożółtego piasku, poniżej której zalegała warstwa jasnego piasku z szarymi przebarwieniami.

KPL: 1. 15 fragmentów brzuśców naczyń; 2. Fragment grubościennego brzuśca naczynia; 3. Pięć fragmentów cienkościennych brzuśców naczyń; 4. Fragment dna naczynia;

NOK: 1. Fragment łuszczenia z krzemienia narzutowego; 2. Łuska krzemienista, przepalona; 3. 18 grudek polepy; 4. Drobne fragmenty przepalonych kości i węgla drzewnych.

Funkcja: obiekt naturalny z materiałami zabytkowymi na złożu wtórnym.

Obiekt 24

Lokalizacja: ar 12E, ćw. I, obiekt uchwycony w profilu SW „wykopu współczesnego”.

Wym.: szer. stropu 170 cm, głęb. 95 cm, profil nieregularny. Wypełnisko tworzyły warstwy jasnobrunatnego, brunatnego, ciemno- i jasnoszarego piasku. Calec stanowiła warstwa ciemnożółtego piasku.

KPL: 1. Fragment brzuśca naczynia.

Funkcja: obiekt naturalny.

Obiekt 25

Lokalizacja: wykop I, ar 18B, ćw. I.

Wym. na poziomie wyodrębnienia 40×35 cm, głęb. 20 cm, zarys stropu zbliżony do owalnego, profil nieckowaty przegłębiony

w części SE. Wypełnisko tworzyły warstwy ciemnoszarego, szarego i jasnoszarego piasku, calec stanowiła warstwa ciemnożółtego piasku (Ryc. 23).

KPL: 1. Trzy fragmenty brzuśców naczyń; 2. Fragment cienkościennego brzuśca naczynia;

NOK: 1. Fragment mikrolitycznego wióra z krzemienia narzutowego; 2. Okruch z krzemienia narzutowego; 3. Dwie grudki polepy; 4. Drobne fragmenty przepalonych kości.

Materiały z okolicy obiektu:

KPL: 1. Dwa fragmenty wylewów cienkościennych naczyń; 2. Sześć fragmentów brzuśców naczyń; 3. Trzy fragmenty brzuśców cienkościennych naczyń.

NOK: 1. Dwa odłupki z krzemienia narzutowego; 2. Okruch z krzemienia narzutowego; 3. Grudka polepy; 4. Drobne fragmenty przepalonych kości.

Funkcja: obiekt osadowy.

Kultura/chronologia: KPL.

Barbara Sałacińska

Sławomir Sałaciński

Izabela Chojnowska

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie
ul. Długa 52

PL 00-241 Warszawa

neolit@pma.pl

LITERATURA

Balcer, B.

1975 *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*, Wrocław.

1981 *Związki między kulturą pucharów lejkowatych (KPL) a kulturą trypolską (KT) na podstawie materiałów krzemiennych*, [w:] T. Wiślański (red.), *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce (studia i materiały)*, Poznań, s. 81–91.

1983 *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*, Wrocław.

1989 *Z badań nad budownictwem w kulturze pucharów lejkowatych*, APolski XXXIV/2, s. 265–367.

2012 *Budownictwo mieszkalne i gospodarcze w neolicie ziem Polski*, Warszawa.

Bargieł, B., Florek, M.

2006 *Cmentarzysko w Pawłowie, pow. Sandomierz na tle innych podobnych stanowisk kultury pucharów lejkowatych*, [w:] J. Libera, K. Tunia (red.), *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, Lublin-Kraków, s. 385–400.

Bargieł, B., Zakościelna, A.

2005 *Stan badań nad neolitem i wczesną epoką brązu na wschodnim Mazowszu i Podlasiu*, [w:] M. Dulnicz

(red.), *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia*, Archeologia Mazowsza i Podlasia III, Warszawa, s. 37–45.

Bąbel, J. T.

2006 *Próba rekonstrukcji grobowca megalitycznego ze stanowiska V w Broniszowicach, pow. Ostrowiec Świętokrzyski*, [w:] J. Libera, K. Tunia (red.), *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, Lublin-Kraków, s. 271–288.

Bronicki, A., Kadrow, S., Zakościelna, A.

2004 *Uwagi na temat wzajemnych relacji chronologicznych późnej fazy kultury lubelsko-wołyńskiej oraz kultury pucharów lejkowatych z uwzględnieniem najnowszych wyników badań w Zimnie*, [w:] J. Libera, A. Zakościelna (red.), *Przez pradzieje i wczesne średniowiecze. Księga jubileuszowa na siedemdziesiąte piąte urodziny docenta doktora Jana Gurby*, Lublin, s. 101–125.

Budziszewski, J.

1996 *Przyczynki do poznania gospodarki krzemieniem pasistym we wczesnej epoce brązu*, [w:] *Z badań nad wykorzystaniem krzemienia pasiastego*, Studia nad Gospodarką Surowcami Krzemiennymi w Pradziejach 3, Warszawa, s. 87–109.

2008 *Stan badań nad występowaniem i pradziejową eksploa-*

- tacją krzemieni czekoladowych, [w:] W. Borkowski, J. Libera, B. Sałacińska, S. Sałaciński (red.), *Krzemień czekoladowy w pradziejach. Materiały z konferencji w Oronsku, 08–10.10.2003*, Studia nad Gospodarką Surowcami Krzemiennymi w Pradziejach 7, Warszawa-Lublin, s. 33–106.
- Budziszewski, J., Michniak, R.
1989 *Z badań nad występowaniem, petrograficzną naturą oraz prahistoryczną eksploatacją krzemieni pasiastych w południowym skrzydle niecki Magoń – Folwarczysko*, WA XLIX/2 (1983), s. 151–190.
- Burchard, B.
2006 *Grobowce typu megalitycznego w Zagaju Stradowskim, pow. Kazimierza Wielka*, [w:] J. Libera, K. Tunia (red.), *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych*, Lublin-Kraków, s. 301–305.
- Burchard, B., Jastrzębski, S., Kruk, J.
1991 *Some Questions at Funnel Beaker Culture South-Eastern Group – an Outline*, [w:] D. Jankowska (red.), *Die Trichterbecherkultur – neue Forschungen und Hypothesen. Material des Internationalen Symposiums, Dymaczewo, 20 – 24 September 1988, Teil II*, Poznań, s. 95–101.
- Chmielewski, T. J.
2009 *Po nitce do kłębka... O przędzalnictwie i tkactwie młodszej epoki kamienia w Europie Środkowej*, Warszawa.
- Chmielewski, T. J., Mitrus, E.
2015 (red.) *Pliszczyn, stanowisko 9. Neolityczny kompleks osadniczy na Lubelszczyźnie / Pliszczyn, site 9. Eneolithic settlement complex in the Lublin region*, Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne / Saved Archaeological Heritage 5, Pękowice-Wrocław.
- Czopek, S., Kadrow, S.
1988 *Osada kultury pucharów lejkowatych w Białobrzegach, stan. 5, woj. Rzeszów*, SprArch. XXXIX (1987), s. 73–88.
- Domańska, L., Rzepecki, S.
2008 *Z badań nad recepcją południowo-wschodnich wzorców kulturowych w wielkodolinyach społecznościach kultury pucharów lejkowatych*, [w:] J. Bednarczyk et alii (red.), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, Poznań, s. 93–104.
- Florek, M.
2008 *Cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na Wyżynie Sandomierskiej. Historia i stan badań*, WA LX, s. 97–123.
- Gajewski, L.
1953 *Kultura czasów lejkowatych między Wisłą a Bugiem*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F: Historia IV, 1949 (1952/53), Lublin, s. 1–194.
- Głosik, J.
1983 *Katalog Pogotowia Archeologicznego za lata 1973–1976*, MSiW V, s. 229–263.
- Jastrzębski, S.
1984 (rec.) A. Kośko, *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju społeczeństw kultury pucharów lejkowatych. Grupa mątewska*, APolski XXIX/1, s. 176–184.
- Jażdżewski, K.
1936 *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej / Die Trichterbecherkultur in West- und Mittelpolen*, Biblioteka Prehistoryczna 2, Poznań.
- Kadrow, S.
1991 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra. Część I. Rozwój przetrzynny osad z wczesnego okresu epoki brązu*, Kraków.
2009 *Uwagi o grupie południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych*, [w:] H. Taras, A. Zakościelna (red.), *Hereditas Praeteriti. Additamenta archaeologica et historia dedicata Joanni Gurba Octogesimo Anno Nascendi*, Lublin, s. 137–144.
2010 *Antropopresja, neodarwinizm, globalne zmiany klimatyczne i teoria ewolucji społecznej Habermasa*, [w:] S. Czopek, S. Kadrow (red.), *Mente et Rutro. Studia archaeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae anno ab amicis, collegia et discipulis oblata / Myśl i łopata. Studia archeologiczne dedykowane wybitnemu uczonemu Janowi Machnikowi w osiemdziesiątą rocznicę urodzin przez przyjaciół, kolegów i uczniów*, Rzeszów, s. 61–90.
- Karski, K.
2014 *Ceramika naczyniowa kultury pucharów lejkowatych i pozostałości konstrukcji naziemnej ze stanowiska numer 5 w Białobrzegach, pow. łańcucki*, [w:] M. Rybicka (red.), *Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych*, Collectio Archaeologica Ressoviensis XXVIII, Rzeszów, s. 281–300.
- Kondracki, J.
1994 *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Warszawa.
- Kośko, A.
1981 *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych. Grupa mątewska*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Archeologiczna 19, Poznań.
- Kowalczyk, J.
1957 *Osada i cmentarzysko kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Klementowice, powiat Puławy*, MS II, s. 175–202.

- Kowalska, A.
2012 *Kompleksy roślinności i krajobrazy roślinne Doliny Środkowej Wisły*, Prace Geograficzne 232, Warszawa.
- Kozłowski, L.
1924 *Młodsza epoka kamienia w Polsce (neolit)*, Lwów.
- Kozłowski, S. K.
1968 *Z problematyki polskiego mezolitu (cz. 7). Kultura pieńkowska*, „Światowit” XXIX, s. 5–27.
- Kozłowski, S. K., Kozłowski, J. K.
1975 *Pradzieje Europy od XL do IV tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa.
1977 *Epoka kamienia na ziemiach polskich*, Warszawa.
- Kruk, J., Milisauskas, S.
1981 *Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie*, APolski XXVI/1, s. 65–113.
1983 *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic*, APolski XXVIII/2, s. 257–320.
1999 *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu / The Rise and Fall of Neolithic Societies*, Kraków.
2018 *Bronocice. The Chronology and Development of a Neolithic Settlement of the Fourth Millennium BC*, Kraków.
- Kukawka, S.
1997 *Na rubieży środkowoeuropejskiego świata wczesnorolniczego. Społeczności ziemi chełmińskiej w IV tysiącleciu p.n.e.*, Toruń.
- Kulczycka-Leciejewiczowa, A.
2002a *Kilka uwag o budownictwie ludności kultury pucharów lejkowatych*, [w:] A. Abramowicz, J. Maik (red.), *Budownictwo i budowniczy w przeszłości. Studia dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Poklewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Łódź, s. 40–48.
2002b *Zawarża. Osiedle neolityczne w południowopolskiej strefie lessowej*, Wrocław.
- Libera, J.
1985 *Przemysł krzemienisty w kulturze pucharów lejkowatych na Lubelszczyźnie*, WA XLVII/2 (1982), s. 169–189.
- Matraszek, B.
2001 *Osada kultury pucharów lejkowatych ze stan. „Nad Wawrem” w Złotej, gm. Samborzec, woj. świętokrzyskie*, WA LV (1999–2001), s. 123–174.
- Matraszek, B., Sałaciński, S.
2002 (red.) *Krzemień świeciechowski w pradziejach. Materiały z konferencji w Ryni, 22–24.05.2000*, Studia nad Gospodarką Surowcami Krzemienistymi w Pradziejach 4, Warszawa.
- Nosek, S.
1957 *Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio F: Nauki filozoficzne i humanistyczne VI (1951), Lublin-Kraków.
- Nowak, M.
2009 *Drugi etap neolityzacji ziem polskich*, Kraków.
- Papiernik, P., Rybicka, M.
2002 *Annapol. Osada kultury pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim*, Łódź.
- Papiernik, P., Wąs, M.
2006 *Materiały krzemienne z okresu późnego neolitu i wczesnej epoki brązu*, [w:] L. Czerniak, J. Gąssowski (red.), *Osada wielokulturowa w Jankowie, gmina Piątek, województwo łódzkie*, Via Archaeologica Pultuskiensis I, Pultusk, s. 31–42.
- Pelisiak, A.
1985 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na osadzie kultury pucharów lejkowatych na stan. 1 w Dobroniu, woj. sieradzkim, w latach 1982–1983*, SprArch. XXXVII, s. 9–27.
2001 *Osada kultury pucharów lejkowatych w Andrzejowie, stan. 2, woj. łódzkie*, SprArch. L, s. 165–198.
2003 *Osadnictwo. Gospodarka. Społeczeństwo. Studia nad kulturą pucharów lejkowatych na Niżu Polskim*, Rzeszów.
2008 *Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań*, [w:] J. Bednarczyk et alii (red.), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów między morza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško w 60. rocznicę urodzin*, Poznań, s. 395–405.
- Prinke, D.
1987 *Osady ludności kultury pucharów lejkowatych na stan. 50 w Tarkowie, gm. Nowa Wieś Wielka, woj. bydgoskie z II i schyłku III fazy rozwoju na Kujawach*, „Folia Praehistorica Posnaniensis” II, s. 69–125.
- Rogosiński, J.
2014 *Datowanie bezwzględne osadnictwa neolitycznego ze stanowiska 31 w miejscowości Skołoszów, pow. Jarosław, woj. podkarpackie*, [w:] M. Rybicka (red.), *Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych*, Collectio Archaeologica Ressorviensis XXVIII, Rzeszów, s. 39–54.
- Rybicka, M.
2004 *Kultura pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim. Chronologia. Osadnictwo. Gospodarka*, Prace Naukowe Muzeum w Łęczycy 1, Łęczycza.
2008 *Znaczenie południowo-wschodnich kontaktów kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych między Odrą i Wisłą. Zarys problemu*, [w:] J. Bednarczyk et alii (red.), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów między morza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško w 60. rocznicę urodzin*, Poznań, s. 483–493.

- 2011 *Kultura pucharów lejkowatych na podkarpackich lessach. Komentarz do badań „autostradowych”, [w:] Autostradą w przeszłość. Katalog wystawy / Motorway to the Past. Exhibition Catalogue, Rzeszów, s. 45–59.*
- 2014 *Wschodni zasięg grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych, [w:] M. Rybicka (red.), Wschodnie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych, Collectio Archaeologica Resso-
viensis XXVIII, Rzeszów, s. 7–12.*
- 2017 *Kultura trypolska – kultura pucharów lejkowatych. Na-
tężenie kontaktów i ich chronologia, Collectio Archaeo-
logica Resso-
viensis XXXVII, Rzeszów.*
- Rybicka, M., Król, D., Rogoziński, J.
2014 *Pawłosiów, stan. 52, woj. podkarpackie. Osada kultury
pucharów lejkowatych, [w:] M. Rybicka (red.), Wschod-
nie pogranicze grupy południowo-wschodniej kultury
pucharów lejkowatych, Collectio Archaeologica Resso-
viensis XXVIII, Rzeszów, s. 67–255.*
- Rzepecki, S.
2004 *Spółeczności środkowoneolitycznej kultury pucharów
lejkowatych na Kujawach, Materiały do Syntezy Pra-
dziejów Kujaw 12, Poznań.*
- Sałacińska, B., Sałaciński, S.
2018 *The settlement in Kownacica, Garwolin powiat – a con-
tribution to a deeper understanding of the Funnel Beaker
culture in Żelechów High Plain, PMMAE 47 (2016–2017),
s. 345–368.*
- Tunia, K.
2006 *„Temenos” kultury pucharów lejkowatych w Słonowicach,
pow. Kazimierza Wielka. Badania 1979–2002. Trzecie
sprawozdanie, [w:] J. Libera, K. Tunia (red.), Idea me-
galityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów
lejkowatych, Lublin-Kraków, s. 335–340.*
- Uzarowicz-Chmielewska, A., Sałacińska, B.
2013 *Osady neolityczne w Stryczowicach, woj. świętokrzyskie,
MSiW X, Warszawa.*
- Werner, B.
1917 *Sprawozdanie tymczasowe z poszukiwań archeologicz-
nych w górnym dorzeczu Świdra i Kostrzyna, „Sprawo-
zdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszaw-
skiego”, wydział I i II, X/3, s. 45–54.*
- Wiklak, H.
1986 *Osada i cmentarzysko fazy sarnowskiej kultury pucharów
lejkowatych na stanowisku 1A w Sarnowie, woj. Włoc-
ławek, SprArch. XXXVIII, s. 77–89.*
- Włodarczak, P.
2006 *Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pu-
charów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych, [w:]
J. Libera, K. Tunia (red.), Idea megalityczna w obrządku
pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych, Lublin-
-Kraków, s. 27–63.*
- Zastawny, A., Włodarczak, P., Grabowska, B.
2011 *Osada kultury pucharów lejkowatych na st. 5 w Modlni-
cy, pow. krakowski, [w:] J. Kruk, A. Zastawny (red.),
Modlnica, st. 5 od neolitu środkowego do wczesnej epoki
brązu, Via Archaeologica. Źródła z badań wykopal-
iskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, Kraków,
s. 231–290.*
- Zawiślak, P.
2013 *Ceramika i krzemienie z osady kultury pucharów lejko-
watyh z Szumowa, stan. 10, pow. Puławy, [w:] A. Po-
zikhovski, J. Rogoziński, M. Rybicka (red.), Na pogra-
niczu kultury pucharów lejkowatych i kultury trypolskiej,
Collectio Archaeologica Resso-
viensis XXVI, Rzeszów,
s. 227–249.*

THE RESULTS OF THE RESCUE EXCAVATION AT THE SETTLEMENT OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE AT KOWNACICA, GARWOLIN COUNTY

SUMMARY

Site 1 at Kownacica, Sobolew Commune, Garwolin County, Mazo-
vian Voivodship, is situated 2.5 km south of the village of Kownacica
and the Promnik River, a right-bank tributary of the Vistula (Fig. 1).
It is located in the Żelechów High Plain, a 1850-square-kilometer-
large mesoregion in the South Podlasie Lowland – a part of the Cen-
tral Polish Lowlands (J. Kondracki 1994, p. 143–144). Presently, it is
an agricultural region, interspersed with small patches of woodland.

The site was discovered in 1999 as a result of a fieldwalking survey
in Sobolew Commune. Artefacts made of banded and Świeciechów
flints as well as fragments of pottery and daub associated with the
Funnel Beaker Culture (FBC) and Early-Neolithic settlement were
collected from the surface. The site was systematically destroyed by
illegal sand mining, which was confirmed during inspections in 2005,
2006 and 2007 (Fig. 2).

Rescue excavations were carried out between 11 September and
5 October 2007. They were supervised by Barbara Sałacińska and Iza-
bela Chojnowska acting on behalf of the State Archaeological Museum
and consulted by Sławomir Sałaciński. The main task was to determine
the state of preservation of the site. The excavations encompassed var-
ious areas of the site, both destroyed by sand extraction as well as the
ones undamaged by it but subjected to deep disc harrowing (Fig. 3).

In the eastern part of the site, two designated areas were excavat-
ed: Trench I (10×20 m) in which 15 features were explored (Fig. 3–5),
and Trench II (approx. 5×20 m) with seven explored features (Fig. 3,
7, 8). Between July 2005 and the beginning of August 2007, this part
of the site was destroyed by an illegal sand mining operation for con-
struction purposes, which created an extraction pit measuring 800
square meters on the surface and up to 2 m in depth (Fig. 2). During

the archaeological research, it was referred to as a “contemporary dig”. A part of its profiles with a total length of 77.5 m was cleaned, and one feature was exposed (Fig. 6).

Two designated excavation areas were explored in the western part of the site – Trench IIIA (4×5 m) and Trench IIIB (approx. 10×3×3×7.6 m), in which two features were unearthed (Fig. 9, 10). This part of the site, overgrown with a pine and birch forest, was destroyed by numerous sand pits. In the course of the excavations, a new sand pit was recorded (sand pit I/2007). Parts of its walls with a total length of 23.8 m were cleaned, and one feature was uncovered.

An inspection of the surface was carried out in the north-western part of the site. Recovered material is dated from the Late Mesolithic, through the Early Neolithic and to the Funnel Beaker Culture.

In total, an area of 348.6 square meters was explored, and 101.3 linear meters of profiles were cleaned within the range of the present-day destruction. 26 features of various character were found, including a feature of the Trzciniec Culture (Fig. 11), 11 FBC features (including three postholes; Fig. 12–14, 16–19, 21–23), four features of undefined chronology (including two postholes; Fig. 15, 20), two contemporary features (including one fireplace), and eight natural features (archaeological material was found in a secondary deposit in four of them). 164 flint artefacts, 1111 pottery sherds, a stone artefact (grinder) and 240 pieces of daub, as well as a few small, burnt bone fragments were obtained. The majority of the archaeological material belongs to the FBC (1023 pieces of pottery, 60 flint artefacts). Several flint artefacts (10 specimens) can be attributed to the Late Mesolithic. Furthermore, 10 flint artefacts and 12 pottery fragments are associated with the Early Neolithic, with cultures of southern origin. Moreover, 63 sherds of the Trzciniec Culture, five pottery fragments of the Lusatian Culture and two modern sherds were acquired. Six sherds and 64 flint artefacts were not defined in terms of their chronology.

The FBC pits from Kownacica were divided into several categories based on their shape: close to circular – feature 10 (Fig. 16), close to oval – feature 25 (Fig. 23), close to kidney-shaped – features 9, 17, 18 (Fig. 12, 21), and irregular – features 5, 11, 19 (Fig. 13, 17, 22). Almost all pits (nos. 5, 9–11, 17, 19, 25) had basin-shaped cross-sections – features 5, 9–11, 17, 19, 25 (Fig. 12, 13, 16, 17, 22, 23). Only the cross-section of pit 18 was irregular (Fig. 21). The FBC postholes were irregular in shape, while their cross-sections were bag-shaped – features 7 and 14 (Fig. 14, 19), and triangular or V-shaped – feature 13 (Fig. 18).

Pits (5, 9, 11, 17, 18, 19, 25) and postholes (7 and 13) of the FBC were explored to their bases. They were usually from 15 to 35 cm deep. The only exceptions were feature 10 with a depth of up to 65 cm and feature 14 (a posthole) with a thickness of 55 cm. Based on the dimensions of their plans at the level of discovery, the FBC features from Kownacica can be divided into: small – up to 100 cm long (pits 5, 11, 19, 25 and postholes 7, 13, 14), medium – reaching 100–150 cm (feature 18) and large – above 150 cm (features 9, 10, 17).

The feature of the Trzciniec Culture was irregular both in plan and in cross-section (Fig. 11).

The fills of the FBC pits were homogeneous or poorly diversified and contained scarce flint and ceramic material. There were no stratigraphic systems noted between features. In the pits and various layers, medium-sized and small clumps of daub were discovered but there were no traces of construction. No daub debris, which could be a remnant of ground structures as discovered at some of the FBC settlements in the Polish Lowlands, was found. However, the presence of daub fragments suggests that clay was used for construction purposes to some extent and serves as a premise for a hypothesis about the existence of ground structures in the FBC settlement in Kownacica.

164 flint artefacts were separated based on their different chronology: Late Mesolithic (10 artefacts made of erratic flint, including one burnt; Fig. 24, 28:1–8, Table 1, 4), Early Neolithic cultures of southern

origin (10 artefacts made of chocolate flint, including three burnt; Fig. 24, 28:9–15, Table 1, 2, 4), the FBC (39 artefacts made of banded flint, including four burnt, nine of Świeciechów flint, including one burnt, 12 of Volhynian flint; Fig. 24–27, 29, 30, 31:1–8, Table 1–4), and unspecified with regards to archaeological culture (47 specimens made of erratic flint, including two burnt, 10 of chocolate flint, including three burnt, 10 of banded flint, five of Świeciechów flint, and 12 of undefined burnt flint; Fig. 24, Table 2, 4).

With 35 specimens (58.33%), banded flint dominates among the material associated with the Funnel Beaker Culture (60 pieces in total). Next is Volhynian flint with 12 (20%) specimens and Świeciechów flint with eight (13.33%). Several re-burnt artefacts were also isolated: four (6.67%) exemplars made of banded flint and one (1.67%) specimen made of Świeciechów flint (Fig. 25). A preference for a specific type of raw material is visible in the FBC flint assemblage: banded flint was used mainly for making axes and splintered pieces, Volhynian flint – blade tools and splintered pieces (Fig. 26, 27). Only 16 flint artefacts (and only three tools) were found inside the features. The major part of the accumulated flint material (148 pieces) was discovered in the layers outside of the archaeological features.

54 specimens were separated from the flint assemblage from Kownacica, among them: eight cores (Table 1, Fig. 28:1–5), 17 splintered pieces (Table 2, Fig. 29:3, 30:1.2), an axe (Table 3, Fig. 29:1), a part of an axe near the butt (Table 3, Fig. 29:2), three fragments of half-finished axes (Table 3, Fig. 30:3), and 24 blade and flake tools (Table 4), including three scrapers (Fig. 28:7.8, 31:8), three endscrapers on retouched blades (Fig. 28:9.10, 31:2), a truncated blade with a retouched blade (Fig. 31:6), four fragments of retouched blades (Fig. 31:3–5), two fragments of endscrapers (Fig. 31:1), a fragment of a borer (Fig. 31:7), a burin and a fragment of a burin (Fig. 28:11.12), a trapeze (Fig. 28:13), two blades and two fragments of partially retouched blades (Fig. 28:14.15, 30:4), three retouched flakes.

Among 1,111 fragments of ceramics, 1,023 sherds of the FBC pottery were identified (Fig. 32, 33). 12 fragments are associated with older Neolithic settlement (Fig. 28:16), 63 sherds with the Trzciniec Culture, five sherds with the Lusatian Culture. Two fragments represent modern pottery, while six sherds have not been defined in terms of archaeological culture. Only 132 sherds of the FBC pottery were discovered inside the features.

The FBC pottery is heavily fragmented (Fig. 32, 33). Not one whole vessel was found. A funnel beaker (Fig. 33:16), a beaker with a short, funnel-shaped, everted neck (Fig. 32:17), and a rim of a collared flask (Fig. 32:3) were partially reconstructed. Amphorae (Fig. 33:4.12), pots (Fig. 33:2.5.6) and shallow bowls (Fig. 32:13, 33:14) were also identified.

The pottery from Kownacica is characterized by a careful preparation of the clay body, the finish of the surface and its hardness. It is also well-fired. The exterior surfaces are light brown, brown, and dark grey, while the interior surfaces are brown and grey. The walls of the vessels were very carefully smoothed – matt or burnished. A deliberate coarsening of the external surface was noted on five sherds. The body was tempered with a mixture of fine-grained sand and chamotte, evenly distributed throughout the entire clay body. The pottery is well-fired, with one- or two-colour cross-sections.

Vessels were decorated in three zones: mainly from the outside, under the rim, less often on the very rim and/or on the body. One- and two-element motifs in a horizontal arrangement placed below the edge of the rim constitute the prevailing decoration on the vessels. Imprinting is the dominant method employed for ornamentation (Fig. 32:1, 2.4.16.18, 33:8.11). Appliqué decorations were used less often (Fig. 33:1, 2.5.6.16). Incisions (Fig. 32:5), furrow stitch (Fig. 32:8.9) and double cord impressions (Fig. 32:10) occur sporadically.

One whole and four fragments of FBC spindle whorls were found in Kownacica. Only one of the fragments was recovered from an FBC

feature (no. 17); one was discovered on the surface, and the others in the layers outside of the archaeological features. Two of them are convex and flat (Fig. 31:11), one – lenticular (Figure 31:9), one – conic (Fig. 31:10) in shape. One could not be classified because of its state of preservation. The clay whorls, similar to the FBC pottery, were made of a perfectly prepared clay body mixed with mineral temper composed of fine-grained sand and chamotte. They have carefully smoothed, light brown surfaces, sometimes slightly burnished. The cross-section are one or two-coloured.

Pottery from Kownacica forms a homogeneous assemblage and shares characteristics with the material of the south-eastern group of the FBC. Based on the style of the ceramics, the settlement in Kownacica can be associated with the classical phase of the south-eastern FBC group (B. Burchard, S. Jastrzębski, J. Kruk 1991; J. Kruk, S. Milisauskas 1981, 1983, 2018), linked with the phases Bronocice II and IIIA dated to the period from 3650 BC to 3400/3300 BC (P. Włodarczak 2006, p. 33, 58).

Analogies to the pottery from Kownacica can be found among the vessels originating from the loess settlements of the south-eastern FBC and dated to the phase Bronocice II, e.g., from Klementowice B, Puławy County (J. Kowalczyk 1957), Pliszczyn 9, Lublin County (T. J. Chmielewski, E. Mitrus 2015, p. 62–82), Złota Nad Wawrem, Sandomierz County (B. Matraszek 2001), Modlnica, Kraków County (A. Zastawny, P. Włodarczak, B. Grabowska 2011) Zawarża, Pińczów County (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 2002b), Pawłosiów 52 (M. Ry-

bicka, D. Król, J. Rogoziński 2014) and Skołoszów 31, both Jarosław County (J. Rogoziński 2014).

Making the distinction between two patterns of settlement: loess and para-‘lowland’ was extremely important for acquiring knowledge of the FBC in Lesser Poland. A presentation of and a rich discussion on this matter can be found in the literature on the subject (B. Burchard, S. Jastrzębski, J. Kruk 1991, p. 95–98; J. Kruk, S. Milisauskas 1999, p. 109–117; S. Kadrow 2009; 2010; M. Nowak 2009, p. 325–344). Some of the settlements located in the sandy areas of Lesser Poland represent a period contemporary with the older stage of the classical phase from the loess areas – linked with the phase Bronocice II. This is probably related to the economic activity of human groups from settlement centers from loess regions (B. Burchard, S. Jastrzębski, J. Kruk 1991, p. 96; J. Kruk, S. Milisauskas 1999, p. 117). This economic model is represented by the analyzed FBC settlement in Kownacica, the settlement at Szumów 10, Puławy County (P. Zawisławski 2013) and probably at Białobrzegi 5, Łańcut County (S. Czopek, S. Kadrow 1988; K. Karski 2014).

Rescue excavation in Kownacica confirmed the existence of a Neolithic FBC settlement at the site. Types, morphology and technology of clay vessels as well as artefacts made of southern and south-eastern siliceous rocks (banded, Świeciechów, Volhynian flints) indicate that the inhabitants of the settlement were in direct contact with the communities of the south-eastern FBC group, or that it was founded by visitors in possession of the products manufactured in the South.

Translation: Kinga Brzezińska

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowoschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertums-gesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGA	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. ed.: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K. J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. ed.: H. Jankuhn, H. Beck <i>et alii</i> (wyd.), tomy 1–35 (de Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Rossijskaâ arheologią” (Российская археология), Moskva
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Sovetskaâ arheologią” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2018. Wydanie I. Nakład 350 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa